

Pakotettua vapaakauppaa?

Hollantilaisten harjoittaman Itämeren kaupan sisä- ja ulkopoliittiset ulottuvuudet
Skoonen sodan aikana ja rauhanteon jälkeen 1675–1685

Pro gradu -tutkielma

Henri Hannula

23.3.2016

Helsingin yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Filosofian, historian, kulttuurin ja
taiteiden tutkimuksen laitos

Suomen ja Pohjoismaiden historia

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author Henri Hannula			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Pakotettua vapaakauppaa? Hollantilaisien harjoittaman Itämeren kaupan sisä- ja ulkopoliittiset ulottuvuudet Skoonen sodan aikana ja rauhanteon jälkeen 1675–1685			
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen ja Pohjoismaiden historia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year 23.3.2016	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 79 + liitteet
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Alankomaiden tasavalta loi talousmahtinsa 1500-luvun lopulta alkaen merikaupan avulla, jossa Itämeren kaupalla oli merkittävä osansa viljan ja laivanrakennukseen tarvittujen raaka-aineiden tuonnilla. Tutkin pro gradu -työssäni Alankomaiden tasavallan vahvimman maakunnan Hollannin taloudellisia intressejä Itämeren piirissä Skoonen sodan aikana sekä rauhanteon jälkeen vuosina 1675–1685, kun maa oli menettämässä kansainvälispoliittista asemaansa Ranskan aggressiivisen ulkopoliitiikan takia. Analysoin työssäni varhaismodernin kaupankäynnin ja valtapoliitiikan välistä suhdetta, joka syntyi Alankomaiden tasavallan päädyttyä sotaan sen tärkeää kauppakumppania Ruotsia vastaan osana Ranskan-Alankomaiden sotaa (1672–1678).</p> <p>Tutkimukseni metodi on poliittinen taloushistoria, jonka tarkoituksena on selvittää taloudellisten vaikuttimien ja ristiriitojen merkitystä poliittisten päätösten takana. Tutkimuksessa selvitin, millä tavalla Hollannin maakunnan kauppiaiden intressejä suojeltiin diplomatian avulla. Analyysini keskiössä on Alankomaiden tasavallan Ruotsin lähettiläs Christiaan Constantijn Rumpf, jonka kirjeenvaihtoa ja muistiinpanoja hyödynnän työni ensisijaisena lähdeaineistona. Hyödynnän tutkimuksessa Risto Heiskalan sekä Akseli Virtasen luomaa teoriaa ihmisten yhteistyön koordinaatiosta, jonka avulla käsitteellistän työssäni erilaisia tapoja järjestää yhteiskuntaelämää ja sen ristiriitoja.</p> <p>Tuon tutkimuksessani ilmi, kuinka Hollannin maakunnan ytimen Amsterdamin pitkälle erikoistuneelle taloudelle oleelliset Itämeren markkinat olivat sodankäynnin takia suurissa vaikeuksissa. Kaupankäynnin edellytyksiä vaikeuttivat vuosien 1676–1677 aikana etenkin epävarma postinkulku sekä laivojen kaappaukset. Käskynhaltija Vilhelm III:n henkilökohtaiset valtopoliittiset ambitiot vaikuttivat niihin reunaehtoihin, joilla hollantilaiset kauppiat saattoivat toimia Itämeren piirissä. Käskynhaltijan intressissä oli jatkaa sotaa ja kasvattaa vaikutusvaltaansa niin pitkään, kunnes Ranska olisi saatu taivutettua Alankomaille edullisiin rauhaehtoihin. Näin vastakkain olivat käskynhaltija Vilhelm III:n sisä- ja ulkopoliittiset intressit ja Amsterdamin kauppiaiden talousintressit.</p> <p>Esitän, että Hollannin maakunnan kauppiaiden intressejä suojeltiin diplomatian avulla Skoonen sodan aikana sekä rauhanteon jälkeen aktiivisesti kauppasopimuspolitiikan avulla. Tässä diplomaattisessa toiminnassa lähettiläs Christiaan Constantijn Rumpfin työ maiden kauppasuhteiden kehittäjänä ja henkilösuhteiden luojana oli keskeistä. Näkemykseni mukaan Rumpf koki tärkeäksi toimia käskynhaltija Vilhelm III:n aikana myös amsterdamilaisien kauppiaiden edun mukaisesti, sillä nämä piirit olivat edelleen poliittisesti vaikutusvaltaisia käskynhaltijan voimistuneesta valtopoliittisesta asemasta huolimatta. Sodan vuoksi vaikeutuneet taloussuhteet normalisoitiin 1680-luvun alussa, kun Ruotsin uusi ulkopoliittikka kääntyi tuolloin ranskalaismielisen vaiheen jälkeen kohti Alankomaita suosivaa tasapainopolitiikkaa. Hintana Ruotsille oli kuitenkin markkinoiden luovuttaminen hollantilaisille ja korvausten maksaminen sodan aikana kaapatuista viljalaivoista.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Alankomaat, hollantilaiset, Itämeri, kaupankäynti, diplomatia, markkinat, politiikka, pakotettu yhteistyö, karisma, tapa, varhaismoderni, kauppasopimus, Rumpf, aurinkokuningas, Ludvig XIV, Kaarle XI, käskynhaltija, Vilhelm III, yleissäädöt			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston pääkirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimustehtävä- ja metodi.....	1
1.2. Teoreettinen viitekehys.....	5
1.3. Käytetty kirjallisuus ja lähdeaineisto.....	12
2. Itämeren kauppa Alankomaiden tasavallan sisä- ja ulkopoliittisena kysymyksenä	16
2.1. ”Kaikkien kauppojen äiti” kriisissä?.....	17
2.2. Sodan uhka ja vuoden 1675 kauppasopimus.....	25
3. Skoonen sota Itämeren kaupan ongelmana	33
3.1. Sota leviää Itämerelle	34
3.2. Sodankäynti ja Itämerenkauppa 1676–1677	40
4. Taloussuhteiden normalisointi	50
4.1. Sodan loppu ja rauhansopimus	52
4.2. Kuka maksaa sotavelat?	60
5. Johtopäätökset	70
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	75
Arkistolähteet	75
Painetut lähteet	75
Lehdet.....	76
Kirjallisuus.....	76
Internetaineisto	79
Liitteet	80

1. Johdanto

1.1. Tutkimustehtävä- ja metodi

Tutkin pro gradu -työssäni Alankomaiden tasavallan vahvimman maakunnan Hollannin taloudellisia intressejä Itämeren piirissä Skoonen sodan aikana sekä rauhanteon jälkeen vuosina 1675–1685. Tämän Ranskan–Alankomaiden sodan (1672–1678) pohjoiseen levinneen aseellisen konfliktin varsinaiset osapuolet olivat Ranskan liittolainen Ruotsi ja Alankomaiden liittolainen Tanska, mutta sotatoimiin osallistui myös Alankomaiden laivasto vuodesta 1675 alkaen. Analysoin työssäni varhaismodernin kaupankäynnin ja valtiopolitiikan välistä suhdetta, joka syntyi Alankomaiden tasavallan aloitettua sodan sen tärkeää kauppakumppania Ruotsia vastaan.

Hollantilaisten harjoittama Itämeren kauppa on historiantutkimuksen kannalta oleellinen teema, sillä Pohjois-Euroopassa harjoitettu bulkkivarakauppa liittyy Alankomaiden tasavallan nousuun talouspoliittiseksi suurvallaksi 1500-luvun lopulta alkaen.¹ Kansainvälinen historiantutkimus on ottanut kantaa Alankomaiden talouden nousu- ja laskukausien problematiikkaan kahdesta eri näkökulmasta. Yhtäältä Itämeren kaupan roolia on hahmottanut struktuureihin ja instituutioihin keskittyvä taloushistorian koulukunta, joka on jättänyt poliittisen tapahtumahistorian marginaalisempaan asemaan. Nämä historiantulkinnat, joita edustavat muun muassa Thomas Lindblad, Jan Luiten van Zanden sekä Milja van Thielhof, korostavat etenkin pitkäaikaisten syklien vaikutusta tasavallan talouselämään ja täten myös kansainvälispoliittiseen asemaan.²

Toisaalta brittiläisen tutkijan Jonathan Israelin esittämässä näkökulmassa selitetään kaupanteon, ja samalla suurvallan suuruudenajan nousu- ja laskukausia nimenomaan valtiopolitiikan avulla. Israelin edustama tulkintatapa perustuu etenkin Itä- ja Länsi-Intian kauppakompanioiden harjoittaman *rikkaiden hyödykkeiden* kaupan (*rich trades*) merkityksen korostamiseen. Hänen mukaansa Itämeren bulkki- ja viljakauppa alkoi olla suhteessa vähemmän merkityksellistä viimeistään 1640-luvun lopulta alkaen, jolloin

¹ Israel 1989, s. 49–52.

² Lindblad, 1993, s. 219–213.

Alankomaiden asema taloudellispoliittisena merimahtina oli suurimmillaan ja taloudelle lisäarvoa toivat Itämeren kaupan sijaan hyvän kannattavuuden ja jälleenmyyntiarvon säilyttäneet siirtomaatuotteet.³

Israelin vuonna 1989 julkaisema teos ”*Dutch primacy in world trade. 1585-1740*” antoikin sysäyksen tieteelliseen debattiin, jota käytiin tutkijoiden kesken 1990-luvulla. Näkemyserot näiden historian tutkimuksen koulukuntien välillä keskittyivät etenkin Itämeren kaupan merkitykseen Alankomaiden kauppamahdin kokonaistaloudessa. Israelin mukaan Itämeren kauppa oli jo taantumassa Westfalenin rauhan (1648) jälkeen, kun taas struktuureihin keskittyneet tutkijat, kuten Jan Luiten van Zanden sekä Johan Thomas Lindbladt argumentoivat edelleen Itämeren kaupan merkityksen puolesta 1650-luvun puolivälin jälkeenkin.⁴ Debatin jälkeen, vuonna 2002 ilmestyneessä institutionaalista taloushistoriaa edustavassa teoksessaan ”’*The Mother of all trades*’. *The Baltic Grain Trade from Amsterdam from the late 16th to the early 19th Century*” Milja van Thielhof tuo esille oman näkemyksensä keskustelun tuloksista:

”The Baltic trade, and at its core the grain trade, was by no means less essential to the Dutch Golden Age than the more exotic trades like that organized by the East India Company (the Vereingde Oostindische Compagnie or VOC), if not from a cultural than at least from an economic point of view.”⁵

Van Mielhof opponoi Israelin näkemystä jatkaen, että Itämeren kauppa oli myös 1600-luvun puolivälin jälkeen merkittävä osa tasavallan taloutta, sillä pohjoisesta tulleet bulkkikaupan alukset stimuloivat niin Ranskan ja Portugalin viini- ja suolakauppaa kuin myös laivanrakennusbisnestä. Van Thielhofin mukaan tasavalta oli edelleen vahvasti riippuvainen tästä bulkkikaupan muodosta, joka oli hänen mukaansa ”Alankomaiden talouden kulmakivi.”⁶ Position työni van Thielhofin edustaman näkemyksen puolelle, mutta tuon silti työssäni esille Jonathan Israelin edustaman tutkimussuuntauksen mukaisesti poliittisen toiminnan ja tapahtumahistorian roolin kaupankäynnin reunaehtojen asettajana.

³ Israel 1989 s. 197.

⁴ Van Mielhof s. 2-3. Ks. etenkin hänen mainitsema Jonathan Israelin artikkeli ”The Dutch bulk carrying traffic to Elbing in the seventeenth century (1585-1700). The narrowing of the 'Mother trade'”, *Low Countries Historical Review*, vol 112, numero 2, sivut 226–236.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.: ”this cornerstone of the Dutch economy could not have been removed without enormous consequences.”

Tutkimukseni käsittelee ajankohtaa, jolloin Alankomaat oli sekä Ranskan että Englannin suurvaltapyrkimysten vuoksi vaarassa menettää asemiaan merikaupan eurooppalaisena suurvaltana. Suhteet yhtäältä Tanskaan ja toisaalta Ruotsiin olivat avainasemassa, kun maa pyrki pitämään dominoivan markkina-asemansa Itämeren piirissä. Kansainvälisen valtopolitiikan ja diplomatian vaikutusta Alankomaiden taloussuhteiden kehitykseen Ruotsin kanssa ei ole kuitenkaan aikaisemmassa tutkimuksessa otettu huomioon käsittelemälläni periodilla. Aikaisemmat tutkimukset ovat keskittyneet lähinnä 30-vuotisen sodan ja 1670-luvun alun väliseen ajanjaksoon.

Alankomaalaistutkija Joan Römelingh on vuonna 1969 julkaistussa tohtorinväitöskirjassaan ”*De diplomatieke betrekkingen van de Republiek met Denemarken en Zweden, 1660–1675*” osoittanut, kuinka suhteet Ruotsiin riippuivat pitkälti Itämeren piirin voimatasapainosta. Alankomaat joutui törmäyskurssille maan kanssa, kun Ruotsia vietiin 1670-luvulta alkaen Magnus Gabriel de la Gardien johtaman ulkopolitiikan mukaisesti Ranskan aurinkokuninkaan Ludvig XIV:n liittolaiseksi. Tanskan Kristian V löysi taas kiristyvässä ilmapiirissä Alankomaiden käskynhaltija Vilhelm III:sta liittolaisen pyrkimyksissään palauttaa Tanskan asema Itämeren johtavana valtiona.⁷ Sotaperiodi ja tämän jälkeiset suhteet jäävät kuitenkin kyseisestä tutkimuksesta käsittelemättä, joten tutkimukseni täyttää omalta osaltaan myös tätä jäänyttä aukkoa.

Työni tarkoituksena on näin ollen selvittää, *millä tavalla Hollannin maakunnan kauppiaiden intressejä suojeltiin diplomatian avulla Tukholmassa Skoonen sodan aikana sekä rauhanteon jälkeen*. Vastaan tähän problematiikkaan kolmen eri tutkimuskysymyksen avulla. Johdannon jälkeen analysoin pääluvussa 2, *mikä oli hollantilaiskauppiaiden harjoittaman Itämeren kaupan asema Alankomaiden sisä- ja ulkopoliitikassa ennen sodan syttymistä*. Tämän jälkeen tutkin luvussa 3, *mitä ongelmia Ruotsia vastaan käyty Skoonen sota aiheutti Itämeren kaupankäynnille*. Luvussa 4 selvitän, *mitä vaikutuksia rauhanteolla ja uudella ulkopoliittisella tilanteella oli taloussuhteisiin Alankomaiden ja Ruotsin välillä*. Lopuksi summaan johtopäätösluvussa tutkimustulokset sekä arvioin työn synnyttämiä jatkotutkimusmahdollisuuksia.

⁷ Römelingh 1969, s. 195, 188–189.

Tutkimukseni edustaa poliittista taloushistoriaa, jonka tarkoituksena on selvittää taloudellisten vaikuttimien ja ristiriitojen merkitystä poliittisten päätösten takana.⁸ Otan näin ollen työssäni perinteisen diplomatian historian sijasta esiin teeman, joka on jäänyt aikaisemmassa tutkimuksessa marginaaliin. Työni liittyy samalla New diplomatic history -nimisen kansainvälisen verkoston edustamaan tutkimusotteeseen, jossa poliittisten päätösten kronologian sijaan menneisyyttä tulkitaan uusien näkökulmien avulla. Kyseinen verkosto ei itsessään edusta yhteneväistä tutkimusmetodia vaan toimii lähtökohtana sille historian uudelleentulkinnan tavalle, jossa historiallisia lähteitä tulkitaan niin kulttuuriantropologisen, lingvistisen kuin taloushistoriallisen otteenkin avulla.⁹

Alankomaalaiset tutkijat Maurits Ebben ja Louis Sicking ovat määritelleet tarpeen tälle ”uudelle diplomatian historialle” kahdesta eri näkökulmasta. Yhtäältä uudessa tutkimuksessa ei enää oteta annettuna sitä teleologista kehitystä, jossa moderni diplomatia nähdään automaattisesti varhaismodernin ja keskiajalla kehittyneen diplomaattisen toiminnan institutionaalisenä jatkumona. Tärkeämpää on nähdä diplomaattinen toiminta osana ”oman aikakauden kontekstia ja ominaispiirteittänsä dynamiikkaa.”¹⁰

Toisaalta tutkijat korostavat, ettei uusi diplomatian tutkimus näe menneisyyden maailman diplomatiaa myöskään ”suvereenien ruhtinain ja valtioiden” harjoittamana vaan näkökulmaa on laajennettu myös ”ei-valtiollisten toimijoiden, kuten alueiden, kaupunkien, kauppaliittojen ja uskonnollisten liikkeiden (valtio)suhteiden suuntaan, sekä suhteisiin näiden ei-valtiollisten toimijoiden kesken.”¹¹ Ebben ja Sickling korostavat erityisesti tämän näkökulman ajankohtaisuutta: nykyisin kansainvälisiin suhteisiin vaikuttavat aivan erityisesti globalisointiprosessi sekä ei-valtiolliset toimijat, kuten globaalit järjestöt sekä yritykset.¹²

⁸ Käsite ei ole Suomessa järin yleinen, mutta sitä on käyttänyt ahkerasti Markku Kuisma omissa tutkimuksissaan. Kts. Kuisma, Markku: Suomen poliittinen taloushistoria. Siltala 2013: Helsinki.

⁹ Verkoston näkemys tutkimusaiheesta on tiivistettynä internetsivulla <http://newdiplomatichistory.org/about/> (katsottu 08.12.2015): ”Diplomatic history itself is very old but is now being rediscovered as historians have become more receptive to trends in cultural studies, to advances in the social sciences, and to the mutual incorporation of state and non-state actors into the study of international, transnational and global history.”

¹⁰ Ebben & Sicking 2014, s. 542: ”De premoderne diplomatie wordt bestudeerd in de context van haareigen tijd, met zijn eigen kenmerkende dynamiek.”

¹¹ Ibid: ”Ten tweede wordt diplomatie niet langer beschouwd als het monopolie van soevereine vorsten en staten -- belangstelling voor de betrekkingen met niet-statelijke actoren als gewesten, steden, stedenbonden en religieuze ordes en tussen deze niet-statelijke actoren onderling.”

¹² Ebben & Sicking 2014, s. 542–543.

Vaikka Ebbenin ja Sicklingin näkökulma kohdistaa aivan oikein huomionsa tarpeeseen tulkita menneisyyttä oman aikakauden omien ajankohtaisten prosessien valossa, piilee tässä näkemyksessä myös samalla oma vaaransa: valtiollisten toimijoiden rooli varhaismodernissa maailmassa voi jäädä näkemykseni mukaan turhankin marginaaliseksi.

Tavoitteenani onkin esittää synteesi, jossa nämä ”ei-valtiolliset toimijat”, kauppiat ja heidän intressiryhmänsä nähdään osana Alankomaiden tasavallan varhaismodernin valtiomuodostelman valtapolitiikan verkostoa. Tämä ryhmä oli olennaisena osana luomassa tasavallan suurvalta-aseman sekä kärsimässä, kun Englannin ja Ranskan merkantilistiset valtapyrkimykset keskittyvine valtiomuotoineen alkoivat tätä asemaa horjuttaa. Tutkimusmetodini pyrkii näin ollen ottamaan huomioon sekä valtiolliset että ei-valtiolliset toimijat. Pääroolissa tutkimuksessani onkin Alankomaiden tasavallan Ruotsin lähettilään Christiaan Constantijn Rumpfin kaksijakoinen asema paitsi maansa kauppasuhteiden ylläpitäjänä ja kehittäjänä myös pysyminen käskynhaltija Vilhelm III:n ranskalaisvastaisten ulkopoliittisten tavoitteiden takana.

Seuraavassa alaluvussa 1.2. esittelenkin tarkemmin työni teoreettisen taustan sekä aikaisemman historiantutkimuksen suhteen työlleni. Alaluvussa ilmenee samalla se valtasuhteiden dynamiikka, joka Alankomaiden tasavallan yhteiskuntaelämässä oli oleellinen vuoden 1672 alkaneen ulkopoliittisen kriisin aikana.

1.2. Teoreettinen viitekehys

Teoreettisena apuvälineenä hyödynnän työssäni Akseli Virtasen ja Risto Heiskalan esittelemää yhteiskuntateoreettista näkökulmaa *yhteistoiminnan koordinaatiosta*, joka auttaa työlleni keskeisen *modernin* käsitteen problematisoinnissa. Nämä tutkijat hahmottelevat teoriassaan ihmisyhteisöjen erilaisia tapoja järjestää vallan hierarkia ja resurssit: näin ollen näkökulma antaa eväitä tulkita modernin talouden syntyä ilmiönä. Virtanen ja Heiskala esittävät, että ”yhteiskunnan rakenteiden pysyvyys perustuu siihen, että toimijat tuottavat ne yhä uudelleen joko tietäen tai tietämättään”. Taustalla heillä on tässä yhteiskuntateoreettisessa mallissaan kuuluisan talousteoreetikon Karl Polanyin ajatus ”suuresta murroksesta”, läntisen Euroopan kapitalistisen järjestelmän ja modernin yhteiskuntajärjestelmän syntyprosessista.¹³

¹³ Virtanen & Heiskala 2011, s. 33.

Ihmisten välistä yhteistoimintaa ohjaa Heiskalan ja Virtasen teorian mukaisesti viisi pääasiallista lähdettä, joita ovat: 1) tapa, 2) pakotettu yhteistyö, 3) karisma, 4) markkinat ja 5) politiikka. Heidän mukaansa esimoderneille yhteiskuntamuodoille ominaista olivat tapaan, pakotettuun yhteistyöhön sekä karismaan perustunut yhteistoiminnan koordinaatio kun taas moderneille yhteiskunnille on kehittynyt näiden lisäksi myös markkinamekanismi ja sitä kehittävä institutionalisoitunut poliittinen päätöksentekomalli. Seuraavaksi erittelen sitä tapaa, millä hyödynnän tätä yhteiskuntateoreettista ongelmaa tutkimuksessani.

Virtanen ja Heiskala esittävät yhteistoiminnan koordinaation teoriassa *tavan* kaiken muun toiminnan perustaksi, jossa yhdistyy niin biologisperäinen tarpeentyydytys (suoja, lämpö ja ravinto) sekä ihmisyyhteisön kulttuurievoluutio (maanviljelysyhteiskunta ja hierarkioiden rakentaminen). Yhteisön *tapa* voi siis olla sekä tiedostamattomaan että tiedostettuun toimintaan perustuvaa, välitöntä eloonjäämistä tukevaa koordinaatiota. *Pakotettu yhteistyö* taas on väkivalloin organisoitua yhteiskuntaelämää, joka on byrokraattisen organisaation lähtökohta klassisen weberiläisen näkemyksen mukaan. *Karisma* taas on joko personoitua tai depersonoitua: toisin kuin pakotetussa yhteistyössä, *karisma* saa joukon ihmisiä seuraamaan joko ihmistä tai instituutiota (esimerkiksi uskonnollista johtajaa, sotapäällikköä tai edustuselintä).¹⁴

Alankomaiden tasavallan alue oli järjestäytynyt byrokraattiseksi kauppaverkostoksi jo pitkään ennen 1600-luvun kultakautta hedelmällisille Schelde- ja Maas-jokien suistoihin. Myöhäiskeskiajalla Gentin ja Bruggen vauraat kaupungit kävivät laajaa kauppaa Italian kaupunkivaltioiden kanssa ja kasvoivat merkittäviksi kangasteollisuuden keskuksiksi. Talouskasvun keskus alkoikin työntyä vähitellen Italian kaupunkivaltioista kohti läntistä Eurooppaa.¹⁵

Aluetta koossapitävä *tapa* oli siis maanviljelyksen ylijäämään kykenevä yhteiskunta. Biologisen tarpeentyydytyksen näkökulmasta alue oli silloisen Länsi-Euroopan hedelmällisimpiä. Toisaalta *pakotetun yhteistyön*, byrokraattisen valtiomuodostelman oli luonut jo Habsburgien dynastia ennen Utrechtin unionia (1579). Kapina Espanjan Habsburgeja vastaan 1500-luvun lopulla loi varsinaisen sotavaltion instrumentin

¹⁴ Virtanen & Heiskala 2011, s. 33–34.

¹⁵ De Vries & van der Woude 2005, s. 85; Price 2011, s. 45.

laivastoineen ja verotukseen perustuneine armeijoineen.¹⁶ *Karisma* taas oli paikantunut, Oranian ruhtinassukuun (kapinan synnyttäjät), yleissäätyjen instituutioon (Habsburgien vallasta vapautuneiden aatelissukujen ristiriitojen sovittelija) ja myöhemmin tasavaltalaisuuteen aatteena. Kuten J.L. Price tutkimuksessaan tasavallan ideologiasta ja poliittisesta järjestelmästä toteaa:

“--in their turn the Dutch rebels traced Dutch freedom and the supremacy of the estates of the various provinces of the Netherlands back to the polity founded by the Batavians in the Low Countries during the later Roman Empire.”¹⁷

Yhteistoiminnan koordinaation kolmea ensimmäistä esimodernia piirrettä, *tapaa*, *pakotettua yhteistyötä* sekä *karismaa* voidaan näkemykseni mukaan tarkastella sekä pitkän aikavälin kehityksenä braudelilaisen, annalistisen tutkimusotteen mukaan että tapahtumahistorian avulla. Longue durée -kehitys johti ylijäämän tuottamiseen kyenneen maanviljelys- ja kauppiasyhteiskunnan syntyyn. Lyhyemmällä aikatasolla 1500-luvun uskonsodat johtivat ruhtinasvaltioiden kehittymiseen. Kuten Juha Siltala on todennut, toimiva esimoderni valtio tai varhaisvaltio

”--edellytti riittävää väestömäärää sosiaalista kerrostumista varten, keskitettyä lakien valvojaa ja väkivaltakoneistoa, valtioalueen itsenäisyyttä, taloudellista erikoistumista, riittävää ylijäämää valtion laitosten ylläpitoon sekä esi-isien palvonnan ylittävää kollektiivista ideologiaa oikeuttamaan hallitsevaa valtaa.”¹⁸

Tarpeeksi suuri osa vaikutusvaltaisesta väestöstä saatiin yhteisen historiakulttuurisen perustamismyytin alle, joka mahdollisti tasavaltalaisen yhteiskuntamuodon kehittymisen edelleen pakotetun yhteistyön, siis väkivaltaisen verotuksen ja sotaväenoton avulla. 1500-luvun lopun Alankomaat oli täynnä poliittisia ja uskonnollisia ristiriitoja, mutta niitä pystyttiin sovitteluun kuitenkin menestyksekkäästi sekä *karisman* että kalvinistisen kapinan synnyttämien *poliittisten instituutioiden* avulla.¹⁹ Myöhemmin perustamismyyttejä luotiin ja ylläpidettiin kirjallisen kulttuurin avulla, joka hahmotti tasavallasta vanhan testamentin mukaisen ”uuden Israelin”, eräänlaisella luvatus maan myytillä.²⁰

¹⁶ De Vries & van der Woude 2005 s. 767–768.

¹⁷ Price 2011, s. 201.

¹⁸ Siltala 2012, s. 154.

¹⁹ Price 2011, s. 202–203.

²⁰ Dunkelgrün 2008, s. 235.

Kalvinistinen kapina Habsburgien läntisillä mailla (tai Espanjan Filipin näkökulmasta pohjoisilla mailla) ja luterilainen reformaatio Pohjoismaissa onkin nähtävä näkemykseni mukaan saman historiallisen ilmiön eri osina. Kummassakin tapauksessa vahvistunut ruhtinasvalta päätyi kilpailemaan katolisen kirkon ja yleiseurooppalaisen feodaalijärjestelmän kanssa. Ruhtinilla oli takanaan painokoneista ja renessanssihumanismista pontta saanut kansanliike – kumpikin näistä aatehistorian uusien tuulien puhalluksista oli lähtöisin hedelmällisten alavien maiden suistoista.

Tuloksena oli Ruotsin tapauksessa vahvistunut kuningasvalta Kustaa Vaasan johdolla kun taas Alankomaissa kapina Habsburgien Filip II:sta (1556–1598) vastaan synnytti vuonna 1579 Utrechtin unionisopimuksen – takanaan vahvasti se Oranian ruhtinassuvun *karisma*, jota käskynhaltija Vilhelm I Oranialainen hyödynsi johdettuaan kyseistä kapinaa. Alankomaiden tasavallan yhteiskuntaelämää laajasti tutkinut Maarten Prak on nähnyt Oranian suvun käskynhaltijadynastiassa vahvan ”kansallisen symbolin”, eli myytin, joka ”personoi muutoin maan varovaista yhtenäisyyttä.”²¹

Alankomaat ei kuitenkaan siirtynyt 1500-luvun lopulla kohti perinnöllistä monarkiaa vaan feodalistista maakuntien neuvottelujärjestelmää. Siksi osa perustamismyyttiä oli alusta alkaen maakuntien itsemääräämisoikeus, ei sotapäällikön tai suvun rajaton valta ylitse muiden. Yleiseksi piirteeksi muodostuikin, että tasavallan poliittisessa elämässä keskushallinnon valta ei koskaan noussut yli provinssien. Partikularistinen järjestelmän juuret ovat siksi jo Utrechtin unionin takaamassa provinssien laajassa itsehallintoasemassa. Price erotteleekin järjestelmän vastakohtaisuuden periaatteen: valtiomuodostelma syntyi Espanjan vastaisesta kapinasta, jonka tavoitteena oli etenkin provinssien suvereenisuus, mutta toisaalta myös provinssien välinen uniioni. Ulko- ja sisäpoliittiset kriisit muovasivat tätä unionia joko keskusjohtoisempaan tai partikularistisempaan suuntaan 1500-luvun lopulta aina 1700-luvun lopulle asti. Oranian suvun ja tasavaltalaisuuden *karisimat* olivat tässä asetelmassa vastakkain. Edellinen korosti vallankeskitystä ruhtinassuvulle, jälkimmäinen korosti Hollannin ja erityisesti Amsterdamin kauppiaapiirien ylivaltaa ja itsemääräämisoikeutta.²²

²¹ Prak 2008, s. 55: “Because warfare was by far the most important task of the States General, the combined functions of political arbiter and military leader were mutually reinforcing. This also enabled the Orange dynasty to evolve into a powerful national symbol, personifying the country’s otherwise precarious unity.”

²² Price 1994, s. 209.

Alankomaiden tasavallan poliittisessa järjestelmässä korostui 1600-luvun alusta alkaen yleissäädyjen suuri ulkopoliittinen valta, joka kuitenkin oli rajattu provinssien, käytännössä kauppiasluokan hallitseman Hollannin maakunnan mahtiaseman vuoksi. Heillä oli mahdollisuus jarruttaa päätöksiä taloudellisen vaikutusvaltansa avulla. Tasavallan yleissäädyt (Staten Generaal) kokoontui Haagissa, Hollannin maakunnan ytimessä. Näin kaupunki oli kohtaamispaikkana lähellä Hollannin omaa säätykokousta (Staten van Holland), jossa amsterdamilaisia kauppiaita suosivan ulkopoliittikan raamit muodostettiin.²³

Maan sisäiset valtasuhteet kehittyivät eri tavoin eri aikakausina: klassisesti Alankomaiden tasavallan poliittinen historia on jaettu kronologisesti sen mukaan, oliko Oranian ruhtinassukuun kuuluvalla Hollannin käskynhaltijalla yliote tasavallan poliittisessa elämässä, etenkin ulkopoliittikan osalta. Käskynhaltijan valta oli perinteisesti suurimmillaan ulkopoliittisten kriisien aikana, kun taas tasavaltalaiset kaudet ajoittuvat suurvallan huippukauteen 1652–1672 ja sen jälkeiseen laskukauteen 1702–1747²⁴ Price huomauttaakin, viitaten klassiseen 1800-luvun historioitsija Robert Fruiniin, että yleissäädyjen instituutio oli enemmänkin ”erillisten maiden lähettäneiden konferenssi kuin parlamentti.”²⁵ Pricen mukaan valtion sisäisiä ristiriitoja ei voitu ratkaista teoreettisten pysyviin instituutioihin ja tasapuolisiin valtasuhteisiin nojaamalla vaan ainoastaan käytännön sanelemina improvisaatioina.²⁶

Tasavallan poliittinen järjestelmä oli näin ollen kuten muutkin varhaismodernin aikakauden valtiot ja valtasuhteet vaihtelivat rajusti eri sisä- ja ulkopoliittisten intressien mukaisesti. Tasavallan yleissäädyt eivät muodostaneet sen enempää modernin maailman edustuselimiin verrattavaa parlamenttia kuin muissakaan maissa. Eroja ympäröiviin maihin oli kaksi: ensinnäkin valtio oli virallisesti kehittyvässä kansainvälispoliittisessa diplomatiassa ”tasavalta” suhteessa kuningaskuntiin sekä keisariuteen, Sveitsin kantonien ja Venetsian tavoin. Toiseksi tasavallalla oli pitkälle kehittynyt markkinamekanismi ja kyky sovittaa menestyksekkäästi sisäisiä valtapoliittisia ristiriitoja ilman sisällissotia.

²³ Price 1994, s. 209–210.

²⁴ Price 2011, s. 12–13.

²⁵ Price 1994, s. 213: ”It has been remarked that the States General was more a conference of ambassadors from separate countries than a parliament.”.

²⁶ Ibid. s. 215.

Vuoden 1672 aikana sisäpoliittiset valtasuhteet olivat liikahtaneet käskynhaltija Vilhelm III:n eduksi, kun hänen mobilisoimansa sotajoukot kykenivät torjumaan Ranskan hyökkäyksen säilyttäen Hollannin ja Zeelannin ydinalueet turvassa miehitykseltä. Tästä alkoi voimakas vallankeskittäminen, jossa Vilhelm puhdisti tasavallan paikallishallinnot nimittäen samalla uskollisia, Oranian ruhtinaan nimeen vannovia uskottuja. Kuten Michael Reindeers toteaa, käskynhaltija ei muuttanut tasavallan instituutioita, mutta käänsi instituutiot oman politiikkansa taakse. Yhteistoiminnan koordinaation näkökulmasta, kysymys oli *pakotetun yhteistyön* ja *karisman* hyödyntämisestä vallankeskityksessä:

“As a consequence, while his creatures guarded the Orangist interests at home (led by Grand Pensionary Gaspar Fagel), the newly appointed Orangist ambassadors and agents made it almost impossible to cross William in foreign policy. By exception, Amsterdam has been described as the only remaining bastion of opposition to the Orangist design.”²⁷

Vaikka tasavalta olikin nyt Reindeersiä mukaillen, ”matkalla kohti monarkiaa”²⁸, vallankeskittämisen projektille oli kuitenkin yksi este: Amsterdamin kauppakapitalismin nojautuneet markkinainstituutiot, joiden kehittyminen oli vasta aluillaan laajalti muissa Euroopan maissa. Etenkin pörssin ja varhaisen osakeyhtiömallisen omistustavan leviäminen oli tärkeässä osassa kauppavaltion luonnissa ja ylläpitämisessä, kun riskien jakamisella kyettiin luomaan vaihdannalle ennustettavuutta sekä laskettavuutta.²⁹ Näin ollen *markkinoiden* paikka maan talouselämässä ei ollut marginaalinen, toisin kuin esimerkiksi talonpoikaisvaltaisessa sotavaltiossa Ruotsissa.³⁰

1600-luvun lopulla Alankomaiden tasavalta oli 1800-luvun porvarisyhteiskunnasta vielä kaukana, mutta oli tasavallan yhteiskuntaelämässä joka tapauksessa kaikkia niitä elementtejä, joita voidaan yhteistoiminnan koordinaation teorian valossa pitää *moderneina*: talouden *riippuvuus markkinoista* ja pyrkimys ohjailta niitä *poliittisten instrumenttien* keinoin. Tämän vuoksi Oranian ruhtinaan tie eurooppalaiseksi monarkiksi ei ollut taattua, sillä Utrechtin unionin partikularistisen järjestelmän sivuuttaminen olisi uhannut koko tasavallan perustamismyyttiä sekä talouden dynamiikka.

²⁷ Reinders 2001 s. 98.

²⁸ Ibid 97–98.

²⁹ De Vries & van der Woude, s. 123–128.

³⁰ Ruotsin sotaan ja verotukseen perustuvasta järjestelmästä ks. esim. Nilsson, Sven 1990: De stora krigens tid. Om Sverige som militärstat och bondesamhälle. Almqvist & Wiksell 1990: Tukholma.

Juha Siltalan mukaan Euroopan kapitalistinen erityistie näyttäisi selittyvän sillä ”että valtiot olivat tarpeeksi vahvoja hillitäkseen heimo- ja feodaalianarkiaa mutteivat liian mahtavia tukahduttaakseen kansalaisyhteiskunnan.”³¹ Alankomaiden tasavallan poliittista järjestelmää voi näkemykseni mukaan tämän erityistien huipentumana. Alankomaiden kaupungit, maakunnat ja mahtimiehet sovittelivat monimutkaisia konfliktejaan keskiajalta periytyvissä feodalistisissa instituutioissa, mutta oman mausteensa sovitteluun loi poikkeuksellinen riippuvuus pörssivaihdannan hedelmistä sekä ulkomaankaupasta.

J.L Price toteaaakin, että Ranskan-Alankomaiden sodan, sekä sen pohjoisen konfliktin Skoonen sodan päättänyt Nijmegenin rauha vuonna 1679 on nähtävä etenkin Hollannin kauppiaspiirien etujen voittona suhteessa Oranian ruhtinaaseen, joka olisi mielinyt jatkaa sotaa pidempäänkin heikentäen aurinkokuninkaan yleiseurooppalaista mahtiasemaa.³² Tämä näkemys on tutkimukselleni keskeinen: tarkoituksena on osoittaa erityisesti niitä ongelmia, joita pitkittyneellä sodankäynnillä oli Hollannin maakunnan taloudelle suhteessa Itämeren kauppaan sekä niitä tapoja, joilla ongelmia hoidettiin tasavallan sisä- ja ulkopoliitikassa.

Käytän yllä erittelemääni Virtasen ja Heiskalan yhteistoiminnan teoriaa havainnollistamaan tutkimukseni tärkeimpiä kysymyksenasetteluja läpi tutkimuksen. Koska kaikkien kolmen tutkimuskysymykseni keskeinen piirre on ulkopoliittisen kriisin vaikutukset talouspoliittisiin intresseihin, toimii teoreettinen näkökulma näiden tutkimuskysymysten apuna. Juha Siltalan sanoin:

”Teoreettiset mallit ovat kuin koordinaatisto, joka auttaa kysymään, miten yhteiskunnan koossapysymisen sekä ihmisten ja yhteiskunnan suhteen ajattomat ongelmat on tietynä aikakautena ratkaistu.”³³

Teoretisointi ei ole itseisarvo vaan sen on tarkoitus tukea ymmärrystä menneisyyden yhteiskuntien eri toimijoiden tavasta organisoida vallankäyttöään. Erityisenä mielenkiinnon kohteena on, mikä rooli yhteistoiminnan koordinaation kahdella modernin yhteiskuntajärjestelmän elementillä, *markkinoilla ja institutionalisoituneella poliittisella päätöksenteolla* oli ulkopoliittisen kriisin hoidossa.

³¹ Siltala 2012, s. 153.

³² Price 1994, s. 245.

³³ Siltala 1985, s. 18.

1.3. Käytetty kirjallisuus ja lähdeaineisto

Suomessa Alankomaiden roolia Itämerellä on sivuttu useissa yleisesityksissä ja taloushistorian tutkimuksissa.³⁴ Edellä mainitsemani alankomaalaisen Joan Römelinghin teoksen lisäksi tutkimuksen aihepiiriä, Ruotsin ja Alankomaiden suhteita on käsitelty Ruotsissa Ragnar Hoffstedt vuonna 1943 julkaisemallaan teoksellaan ”*Sveriges utrikespolitik under krigsåren 1675–1679*”. Kyseinen teos tarjoaa tärkeän näkökulman myös omalle tutkimukselleni Ruotsin ulkopoliittisista intresseistä sotavuosina. Teoksen suhteellisen vanhasta julkaisemisajankohdasta huolimatta teos on vankka perustutkimus omalta alaltaan.

Göran Rystadin toimittama artikkelikokoelma ”Kampen om Skåne” taas tarjoaa tuoreemman tutkimusnäkökulman Skoonen sodan vaikutuksista niin poliittisessa kuin sosiaalishistorialisessa mielessä. Tärkeän taloushistoriallisen lähtökohdan työlleni antaa Jan de Vriesin sekä Ad van der Wouden teos ”*Nederland 1500–1815. De eerste ronde van moderne economische groei*”, jonka näkökulmaa Alankomaista maailman ensimmäisenä ”modernina taloutena” hyödynnän etenkin Itämeren kaupan roolia maan talouselämässä käsittelevässä luvussa.

Hyödynnän työssäni ensisijaisena lähdeaineistona Tukholmassa asuneen Alankomaiden tasavallan lähettilään (gezant) Christiaan Constantijn Rumpfin kirjeenvaihtoa vuosilta 1675–1679 neuvospensionääri Gaspar Fagelille³⁵, joka oli niin tasavallan kuin Hollannin maakunnan tasolla johtavassa asemassa oleva virkamies ja käskynhaltija Vilhelm III:n lähin liittolainen. Näitä autenttisia alkuperäisasiakirjoja säilytetään Alankomaiden kansallisarkiston (Nationaal archief) Raadpensionaris Fagel -henkilöarkistossa. Tämän lisäksi hyödynnän Amsterdamin kaupunginarkistossa sijaitsevia, Rumpfin lähettämiä

³⁴ Ks. esim. Åström, Sven Erik: *From tar to Timber: studies in Northeast European forest exploitation and foreign trade*. Finnish Society of Sciences and Letters: Ekenäs 1988, s. 12–18. Kaukiainen, Yrjö 2008: *Ulos maailmaan. Suomalaisen merenkulun historia*. SKS: 2008 s. 89–94. Kuisma, Markku 1993: *Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620–1920*. SKS: 2008. Opinnäytteitä aihepiiristä on julkaistu Turun yliopistolla: Nygren, Mikko: *Suomen ensiaskele maailmanmarkkinoille – hollantilaisten ja suomalaisten kaupunkien kauppasuhteen syntyvaiheet vuosina 1550 – 1620* (2002), Mickelsson, Mika: *Pro libertate maris. Luis De Geer Ruotsin kruunun asiamiehenä Alankomaissa Tanskan-sodan aikana vuosina 1643–1645* (2006).

³⁵ Neuvospensionäärin virka oli Johan de Wittin aikana (1653–1672) Hollannin maakunnan vaikutusvaltaisin ja hän toimi tosiasiaa koko tasavallan johtavana poliitikkona. Gaspar Fagelin aikana (1672–1688) valta siirtyi kuitenkin käskynhaltija Vilhelm III:lle, jolloin Fagel toimi tämän lähimpänä neuvonantajana. (Israel 1995, s. 813). Erikoinen suomennos hollannin raadpensionaris -virkanimikkeestä lienee perua tietosanakirjatoimittajien valinnasta: kts. esim. Otavan Pieni Tietosanakirja 1925–1928, s. 1154, Heinsius.

kirjeitä Amsterdamin pormestareille vuosilta 1674–1684 sekä Tukholman Riksarkivetin diplomaattista arkistoa *Diplomatica Hollandica*, jonka yksiköistä oleellisia työlleni ovat niin ikään lähettiläs Rumpfin laatimat asiakirjat (1026 Memorial och noter 1676-1705) sekä laivan kaappauksia koskevat asiakirjat (VII Strödda handlingar, 46 handlingar rörande kaperier).

Edellä mainittujen diplomaattiasiakirjojen luoja, lähettiläs Rumpf oli saapunut Tukholmaan vuoden 1674 syksyllä, takanaan hieman yli kymmenen vuoden kokemus eurooppalaisesta diplomatiasta. Hänen isänsä, tohtori Christian Rumpf vanhemman ura oli ollut varhaismodernin yhteiskunnan oloissa poikkeuksellisen nousujohteinen; tämä Leidenin yliopistossa oppinsa saanut lääkäri oli onnistunut pääsemään Pfalzin vaaliruhtinaan, sittemmin Böömin kuninkaan Frederik V:n henkilölääkäriksi ja noussut näin varsin korkealle säätykierrossa. Hän oli noussut ammattikuntansa eliittiin toimimalla tämän jälkeen Oranian ruhtinaiden Mauritsin (1618–1625) sekä Frederik Henrikin 1647–1650 uskottuna henkilölääkärinä.³⁶ Näin myös ura Alankomaiden tasavallan huipulla avautui hänen kahdelle pojalleen: Petrus Augustinuksesta tuli Wilhelm III Oranialaisen henkilöläkäri ja Christiaan Constantijnista diplomaatti.³⁷

Vuonna 1633 Haagissa syntyneen Christiaan Constantijn Rumpfin (1633–1706) ura oli alkanut isänsä tavoin Leidenin yliopistosta, jonne hän kirjoittautui 16-vuotiaana opiskelemaan lääketiedettä. Hänen oletetaan harjoittaneen lääkärintointia Leidenissa, mutta jättäneen ammatin vuonna 1660: nuorelle lääkärille tarjoutui mahdollisuus toimia Pariisissa Alankomaiden lähettilään Wilhelm Boreelin erityisavustajana ja päästä näin diplomaatin uran alkuun. Boreelin kuoleman jälkeen hän toimi lähetystön sihteerinä vuodesta 1668 alkaen jääden toimeen myös kriisin vuoden 1672 ajaksi. Vuonna 1673 hän sai siirron Portugaliin, mutta siirtoa ei koskaan vahvistettu: kasvava pohjoismaisen sodan uhka sai huhtikuussa 1674 tasavallan yleissäätyjen nimittämään hänet Tukholmaan lähettilääksi.³⁸ Rumpfin yhteiskunnallisen aseman on katsottu olleen nouseva, mutta 1670-luvun alussa hän ei kuulunut kuitenkään tasavallan diplomaattikunnan ehdottomaan eliittiin.³⁹

³⁶ Molhoysen & P.J. Blok ed. 1911, 7. osa, s. 1075.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid. s. 1079.

³⁹ Rietbergen 1990, s 322.

Diplomaattinen kirjeenvaihto alkaa jo vuodesta 1674, mutta hyödynnän lähteitä vuodesta 1675 alkaen, jolloin Skoonen sodan alkaminen aktualisoi taloussuhteiden ongelmat. Rumpf pyrki kirjeiden perusteella perusteelliseen työhön ja häntä motivoi vielä tuolloin mahdollinen siirtyminen Euroopan toisiin hoveihin.⁴⁰ Näissä lähdekokonaisuuksissa kiinnitän huomiota Rumpfin tapoihin käsitellä kauppalaivojen ongelmia ja kauppasopimusten laadintaan liittyviä ongelmia. Näin pyrin etsimään historiallisista lähteistä näkökulman, jota aiempi diplomatian historian tutkimus ei ole kattavasti tutkinut. Kiinnitän myös huomiota tapaan, jolla asioita kirjeessä esitetään ja arvioin mahdollisuuksien mukaan myös taustalla piilleitä valtasuhteita: miten Rumpf pyrki esittämään talouden ja kaupankäynnin ongelmat ja miten tämä mahdollisesti vaikutti myöhempiin toimiin taloussuhteiden kehittämisessä?

Diplomaattisen kirjeenvaihdon lisäksi hyödynnän poliittisesta ja historiapolitiisesta toiminnasta yleisesti syntyneitä aineistoa. Näistä ensimmäisenä mainittakoon vuonna 1699 julkaistu hollantilainen ”*Historien onses tyds, Behelzende Saken van Staat en Oorlog*”.⁴¹ Tähän teokseen on dokumentoitu tarkasti kaikki Alankomaiden tasavallan solmimat ulkopoliittiset sopimukset vuosilta 1669–1679. Kirjan teoksella on kaksi kirjoittajaa: Lieuwe van Aitzema sekä Lambert van den Bosch (kirjailijanimeltään Sylvius). Erityisen tärkeä tämä kirja on sen sisältämien rauhansopimusten tarkasti dokumentoitujen liitteiden ansiosta, jotka sisältävät muun muassa tutkimukselleni olennaiset kauppasopimukset. Teoksen luotettavuus on todennettavissa hyödyntämistäni diplomaattikirjeenvaihdosta, joissa kyseisiin rauhansopimuksiin ja niiden sisältöön viitataan.

Tämän lisäksi hyödynnän neuvospensionääri Johan de Wittin Hollannin maakunnan säätykokoukselle pitämää poliittista puhetta ”*Deductie*”⁴² vuodelta 1671. Tämän tekstin tarkoituksena oli toimia vastalauseena Zeelanniin maakunnan suunnitelmille korottaa Itämereltä saapuvien viljalaivojen tuontitulleja. Vaikka tekstin tarkoitusperät olivat

⁴⁰ Kts. luku 3.1.

⁴¹ Koko nimeltään teos on merkitty sen kannessa muotoon: ”*Historien onses tyds, Behelzende Saken van Staat en Oorlog, Voorgevallen in, en omtrent de VEREENIGDE NEDERLANDEN, En door geheel EUROPA, Mitsgaders in meest alle de andere Deelen des Werelds, Beginnende met het Jaar 1669 daar het de Heer LIEUWE van AITZEMA heeft gelaten; en eyndigende na het Jaar 1679 met het sluyten der NIMEEGSCHE en ALGEMEENE VREDE. Door Den Heer L. SYLVIUS*”.

⁴² Koko nimeltään: ”*Deductie van de Heeren Staten van Hollandt en Westvrieslandt, en Corps ter Vergaderinge van hare Hog: Mog: modelingh gedaen, den 15 Augusty 1671. tegens de belastinge op de inkomende, ende ontlastinge van de uitgaende Granen.*”.

sisäpoliittiset, paljastaa silti kyseinen puhe niitä taloudellisia intressejä, joita Hollannin maakunnan eliitillä oli edelleen Itämeren piirin kaupassa. Käytän myös Hollannin ja Länsi-Friisinmaan säätykokouksen pöytäkirjoja (Secrete resolutien van de edele Groot Mog. Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt.), joiden kautta on mahdollista tarkastella täydentävästi poliittisten tapahtumien vaikutusta maakunnan eliitin sisä- ja ulkopoliittisiin pyrkimyksiin. Edellä mainitut kolme lähdettä on digitalisoitu Googlen sekä Gentin yliopiston yhteistyön tuloksena ja ovat vapaasti saatavilla. Täydennän tapahtumahistorian näkökulmaa pääluvuissa myös vuosien 1675–1679 ajalta Oprechte Haerlemsche Courant -lehden katkelmilla, jotka ovat niin ikään vapaasti internetissä selailtavasta Delpher -hakukoneesta.⁴³

Olen rajannut lähteistä ne osat pois, jotka eivät välittömästi kosketa kaupankäyntiä, diplomaattisen tilanteen kehitystä ja taloussuhteita. Näin aineistosta valikoituu väistämättä vain pieni, mutta tutkimukselle relevantti osa. Luotettavuuteen ja uskottavuuteen liittyvää problematiikkaa olen pyrkinyt ratkaisemaan tarkastelemalla viittauksia tapahtumiin useammasta kuin yhdestä lähteestä mahdollisuuksien mukaan. Kaikki tekstin suomennokset ovat omiani. Olen tämän vuoksi myös asettanut lähdeviitteeseen mahdollisimman paljon alkuperäistä, hollanninkielistä tekstiä silloin, kun lainaukset ovat suoria. Tällöin lukija voi vertailla ja arvioida käännösten onnistuneisuutta ja tulkinnan oikeellisuutta.

Lähdekriittisiä ongelmia aineistossa on runsaasti, sillä 1600-luvun lopulla syntyneiden dokumenttien kieli ja tarkoitusperät ovat vaikeita rekonstruoida yhteiskunnan erilaisuuden vuoksi. Historiallisten toimijoiden, motiivien ja intentioiden todentaminen lähteiden kautta ei jo tämänkään takia ole yksiselitteistä ja vaihtoehtoisia tulkinnan mahdollisuuksia on aina olemassa. Tämän vuoksi tuon esille myös lähteiden luotettavuutta ja lähteen tulkintaan liittyviä ongelmia tutkimuksen edetessä. Kiinnitän erityistä huomiota lähettiläs Rumpfin tulkintoihin ja tapahtumakuvauksiin: mitä kirjeiden sisällöt kertovat hänen omista motiiveistaan diplomaattina ja henkilösuhteiden luoja Tuhholmassa.

⁴³ Lehteä toimitti Abraham Casteleyn, joka oli ollut jo toisessa polvessa Haarlemin kirjanmyyjien killassa. Hän oli perustanut ensimmäisen lehtensä vuonna 1655 ja oli 1670-luvulla päässyt Hollannin maakunnan johtavan uutiskustantajan asemaan. (Molhoysen & Blok ed. 1911, 6. osa, s. 275).

2. Itämeren kauppa Alankomaiden tasavallan sisä- ja ulkopoliittisena kysymyksenä

”s Gravenhage 18. heinäkuuta. Eilen on saapunut tämän maan manifesti sekä sodanjulistus Ruotsin kuningasta vastaan; jossa on osoitettu, että maa on velvoitettu tekemään tämän julistuksen tämän korkearvoisten liittolaismaiden rinnalla: Heidän Korkea-arvoisten (yleissäätäjien edustajien) mukaan: kaikkialla, maalla sekä vesillä tullaan Ruotsin Majesteetin alamaisia pitämään ja kohtelemaan vihollisina; ilman, että taholtamme ketään hyväksytään, vaan pikemminkin kielletään tekemästä tai aiheuttamasta mitään vaikeutta, vahinkoa tai haittaa merellä tai maitse kulkeville kauppiaille, niin pitkään kuin hänen korkearvoinen Ruotsin kuninkaallinen majesteetti hyväksyy samanlaisen vapauden tämän maamme kauppiaille ja alamaisille, ja pitää molemminpuolisen kaupankäynnin vapaana ja koskemattomana. --”⁴⁴

Hollannin maakunnan asukkaat saivat luettavakseen *Oprechte Haerlemsche Courant* -lehdestä kesäkuun 20. päivä vuonna 1675 uutisen Haagista, joka määrittäi Alankomaiden talouspoliittista asemaa Itämeren piirissä uudella tavalla.⁴⁵ Tasavalta oli julistanut sodan Ruotsin kuningaskuntaa vastaan ja täten vuonna 1672 alkanut Ranskan-Alankomaiden sota oli levinnyt Amsterdamille tärkeään viljakaupan hermopisteeseen. Alankomaiden tasavallan päätyminen sotatilaan Ruotsin kanssa ei ollut täysin odottamatonta, sillä kansainvälinen tilanne oli Euroopassa jo pian vuoden ajan viitannut Ludvig XIV:n aloittaman Ranskan-Alankomaiden sodan leviämiseen yhä laajemmaksi pohjoiseen.⁴⁶

Ranskan liittolainen Englanti oli vetäytynyt sodasta Alankomaita vastaan 1674 ja Ludvig XIV tarvitsi puolelleen uusia tukijoita. Liittolainen löytyi Ranskan laajaa taloudellista tukea nauttineesta Ruotsista, joka painostuksen alla päätti hyökätä saksalaisilta alueiltaan Etu-Pommerista Alankomaiden liittolaisen Brandenburgin vaaliruhtinaskunnan

⁴⁴ *Oprechte Haerlemsche Courant* 20.6.1675: ”s Gravenhage den 18. Juny. Gisteren is 't Manifest ende Redenen van Declaratie van Oorloge van desen Staet tegens den Coningh van Sweden uytgekomen; waer in in 'h breede werden getoont veele redenen, die desen Staet hebben genecessiteerd omme de voorts Declaratie nevens hare Hooge Geallieerde te doen: lastende haer Hoog Mog: dienvolgende alle ende een ygelijck, die 't aengaen mach, de Landen, Luyden ende Ingesetenen van sijn Majesteyt van Sweden alomme; te Water ende te Lande, Vyandelijck te tracteeren ende bejegenen; sonder echter daer by te verstaen aen iemant te permitteeren, maer verbieden ter contrarie wel expresselijck, de trasiquerende Cooplieden, Onderdanen of Ingesetenen van hoogftgedachte sijne Majesteyt, derselver Schepen Goederen, Waren ofte Coopmanschappen, te Water ofte te Lande, eenig hinder, letsel ofte empechement te doen ofte toe te brengen, soo lange sijne hooghgedachte Coninglijcke Majesteyt van Sweden gelijcke vryheit aen de trafiqueerende Kooplieden, Onderdanen ofte ingesetenen deser Landen, sal vergunnen, ende alle de Commercie van wederzyds ingesetenen haren cours vry en onverhindert laten houden.”

⁴⁵ Alankomaiden pääkaupungilla on kaksi virallista kirjoitusasua hollanniksi: 't Gravenhage sekä Den Haag.

⁴⁶ Hofftedt 1943, s. 34.

kimppuun joulukuussa 1674 ja näin edistää välillisesti Ranskan sotapyrkimyksiä.⁴⁷ Sotaan liittyi myös Tanska, joka pyrki Alankomaiden pohjoisena liittolaisena valloittamaan takaisin Ruotsille aikaisemmissa sodissa menettämänsä Skoonen, Hallandin ja Blekingen alueet, päämääränään Itämeren johtava asema.⁴⁸

Seuraavissa alaluvuissa analysoin Itämeren kauppaa Alankomaiden tasavallan sisä- ja ulkopoliittisena kysymyksenä 1670-luvulla. Alaluvussa 2.1. analysoin, minkälainen talousintressi Itämeren kauppaa oli Hollannin maakunnan eliitille 1670-luvun alkupuolella. Alaluvussa 2.2. tarkastelen taas, miten Itämeren kaupan talouspoliittinen painoarvo näkyi Alankomaiden diplomaattisissa pyrkimyksissä Tukholmassa vuoden 1675 aikana.

2.1. ”Kaikkien kauppojen äiti” kriisissä?

Itämeren kaupan merkitys koko Alankomaiden tasavallan poliittiselle kokonaisuudelle on verrattain haastava kysymys, johon on otettu kansainvälisessä tutkimuksessa kantaa eri lähtökohdista. Kuten johdannossa totesin, Jonathan Israelin näkökulmasta katsottuna hollantilaisten Itämerellä harjoittama bulkkikauppa ei enää ollut suhteessa niin merkittävää valtion kokonaistalouden kannalta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö Itämeren piirissä harjoitetulla kaupalla olisi ollut poliittista painoarvoa tai että tätä kauppaa harjoittaneet eivät olisi pyrkineet parantamaan asemiaan poliittisen kriisin kynnyksellä.

Näin myöskään Alankomaiden ”kultaisen vuosisadan” (Gouden Eeuw) nousu ja laskukaudet eivät näyttäytyä niin yksinkertaisina ja suorasukaisina kuin aihetta käsittelevät suuria linjoja korostavat perusteokset antavat ymmärtää. Pureudun tähän ongelmaan analysoimalla, minkälainen oli Alankomaiden tasavallan taloudellinen järjestelmä yleisesti ja minkä painoarvon Itämeren kauppa edelleen antoi Hollannin maakunnalle 1670-luvulla.

De Vries ja van der Wouden mukaan Alankomaiden tasavallan taloutta voi pitää modernina, sillä järjestelmä sisälsi seuraavat piirteet: 1) markkinat, jotka olivat suhteellisen vapaat sekä laajalle levinneet, erityisesti hyödykkeille ja tuotannonantajille

⁴⁷ Römeling 1969, s. 176.

⁴⁸ Wierema 1990, s. 398.

(raaka-aine, työ sekä pääoma), 2) maatalous riitti tuottamaan riittävän monimutkaiset työmarkkinat, jossa työnjako oli pitkälle jakaantunut, 3) valtiovalta, joka oli poliittisesti sitoutunut suojelemaan yksityisomaisuuden suoja, liikkuvuuden sekä sopimusten vapautta ja otti lisäksi *jossain määrin* huomioon alamaisten elinolosuhteita 4) teknologinen kehittyneisyys ja yhteiskunnallinen järjestys olivat sillä asteella, että se mahdollisti sekä pitkäaikaisen talouskasvun että materiaalsen kulttuurin leviämisen laajalle *kulutuksen* muodossa.⁴⁹ Näin ollen modernisaation juuria on mahdollista etsiä paljon pidemmältä kuin mitä aikaisempien vuosikymmenten talusteoreettiset näkökulmat ovat nähneet: Britannian teollistuminen ei ole näin ainut mahdollinen rajatekijä modernin ja esimodernin periodin välillä.

De Vriesin ja van der Wouden teoksen voidaan katsoa edustavan puhtaimmillaan suurten historiallisten teemojen uudelleentulkintaa, jossa haastetaan vanhoja olettamuksia varhaismodernin talouden yleisistä piirteistä. Jan Luiten van Zanden on korostanut, miten taloushistoriallinen keskustelu Ranskan annalisteista brittiläisiin tulkintoihin näki 1950–1960-luvuilla varhaismodernin Euroopan jähmettyneenä, malthusilaisen niukkuuden agraaritaloutena, jonka mursi moderniksi vasta 1700-luvun lopun höyrykoneet.⁵⁰

De Vriesin ja van der Wouden tulkinnassa Ricardon ja Malthusin inspiroimat teoriat asetetaan kokonaan kyseenalaisiksi. Alankomaiden tasavallan talous oli Espanjan vastaisen kapinan jälkeisinä vuosikymmeninä elintason kohoamisen ja elinkeinojen eriytymisen aikaa. Elintaso myös kasvoi koko Alankomaiden ”kultaisen vuosisadan” ajan alkaen suhteessa taantua vasta 1700-luvulta alkaen, jolloin Englanti kiri tätä eroa kiinni. Noin sadan vuoden aikana, pitkällä 1600-luvulla, tasavallan talouden kasvu ruokki siis myös merkittävästi sen väestön elintaso.⁵¹

Milja van Thielhof on todennut, että Itämeren piirissä harjoitetulla viljakaupalla oli edelleen suuren mittaluokan talousintressejä. Tätä van Thielhof perustelee viljakaupan volyyymilla ja sen merkityksellä tasavallan talouteen: 1670-luvulla normaali vuotuinen vehnän ja rukiin tuonti Itämeren piiristä riitti tyydyttämään 600 000 – 800 000 ihmisen viljatarpeet maassa, jonka väkiluku 1600-luvun lopussa oli arvioiden mukaan noin 2

⁴⁹ De Vries & van der Woude 2005, s. 798.

⁵⁰ Van Zanden 2002, s. 623.

⁵¹ De Vries & van der Woude 2005, s. 721.

miljoonaa. Viljaylijäämä vapautti resursseja muihin talouden kannalta tärkeisiin elinkeinoihin ja teollisuustuotantoon.⁵²

De Vriesin sekä van der Wouden mukaan Alankomaiden tasavallan ensimmäisen talouskasvun buumin päättymisen - joka oli jo nähtävissä 1670-luvulla - ei selity niinkään malthusilaisen niukkuuden rajojen avulla vaan pikemminkin taloussyklin ongelmista: kyse oli kysynnän halvaantumisesta ja hintojenmuodostuksen ongelmista 1600-luvun lopulla.⁵³ Viljakauppa oli pitkälti maan talouden ensimmäisen nousukauden synnyttäjä 1500-luvun lopulla, sen ylläpitäjä 1600-luvun puoleenväliin asti ja edelleen merkittävä osa Amsterdamin talouden sisäistä logiikkaa 1670-luvulla.

Eriytyneet työmarkkinat taas johtivat rahatalouden yleistymiseen, joka ruokki Amsterdamin pörssin luototustoimintaa: näin luotiin pohja myös siirtomaavallalle, jonka perustana oli tasavallan jatkuvasti näennäinen pyrkimys merikaupan kansainväliseen vapauteen, vaikka tosiasiaassa se pyrki kauppapolitiikassaan ainoastaan mahdollisimman suureen, maailmanlaajuiseen monopoliasemaan.⁵⁴ 1600-luvun puolenvälin jälkeen ensin Englanti, ja sitten Ranska pyrkivätkin kumoamaan merkantilistisilla uudistuksilla maan aseman maailmankaupan johtajana. Vuonna 1672 alkaneessa Ranskan sodassa tasavaltaa vastaan on nähty tämän politiikan jatkumona vahva talouspoliittinen motiivi.⁵⁵

Hollannin kauppiaiden asema olikin 1670-luvun kiristyneessä ulkopoliittisessa tilanteessa erityisen ongelmallinen, sillä käskynhaltija Vilhelm III:n henkilökohtaisena motiivina oli paitsi henkilökohtaisen vallan kasvattaminen provinssien kustannuksella, myös yleiseurooppalaisen, vuonna 1672 alkaneen sodan pitkittäminen Ludvig XIV:n aseman heikentämiseksi. Hollannin provinssin ja Vilhelm III:n välisen valtakamppailun yhdeksi areenaksi muodostui sota Itämerellä, jonka pitkittyminen vaikeutti etenkin Amsterdamin viljakauppiaiden tilannetta, ja siten myös viljapörssiä luotottaneita omistajia.

Hyvän kuvan Itämeren kaupan merkityksestä Hollannin ja etenkin Amsterdamin poliittisille piireille antaa Johan de Wittin elokuussa 1671 Hollannin ja Länsi-Friisinmaan säätykokoukselle kirjoittama lausunto ”Deductie”, jonka alkuperäisenä tarkoituksena oli

⁵² Thielhof s. 91

⁵³ Ibid

⁵⁴ Heinonen 2011, s. 169

⁵⁵ De Vries & van der Woude 2005, s. 476–477

tuoda tietäväksi Hollannin eliitille käynnissä olleiden Zeelannin maakunnan viljaveron korotussuunnitelmien tuhoisuus koko tasavallan taloudelle. Vaikka tekstin tarkoituksena oli yllyttää hollantilaisten omaa säätykokousta viljaveron korotusaikeita vastaan, on tekstiä mahdollista tulkita näkemykseni mukaan myös yleisemmin Itämerelle suuntautuneiden kauppiaiden intressien puolustuspuheeksi, sillä tekstin perustelut ulottuvat laajalle alankomaalaisten politiikkaan ja yhteiskuntaelämään.

Teksti heijastelee erityisen hyvin myös kiristyvää ulkopoliittista tilannetta, joten sen voidaan katsoa olevan myös muistutus siitä, että tasavallan koko hyvinvointi riippui mahdollisuudesta hyödyntää meriyhteyksiä mahdollisimman vapaasti ulkopoliittisesta tilanteesta riippumatta.

De Witt, joka tuolloin oli vielä tasavallan sisä- ja ulkopoliitiikan johtava hahmo, perusteli puheessaan viljakaupan tärkeyttä koko tasavallalle kahdella eri tavalla. Ensimmäkin hän painotti viljakaupan suurta roolia maan suuruuden ajan taustalla. Jo tekstin alussa käy selväksi, minkä arvon de Witt antaa Itämeren viljakaupalle Alankomaiden tasavallan kokonaisvaltaisen vaurauden kannalta:

”Viljakauppa on tämän maan kaupankäynnin lähde ja hedelmä, ja siksi on katsottu hyväksi, että tänne saapuvia viljoja verotetaan vain vähän-- ei vain leivän hinnan muodostumiseksi kohtuulliseksi vaan lisäksi tämän maan manufaktuureiden sekä kaikenlaisten muiden ammatti- tai käsityöläisten suojelemiseksi--”⁵⁶

Kyseisessä ajatuksessa tiivistyy hänen argumentointinsa koko perusta: Itämerelle suuntautuva kauppa, etenkin viljakauppa piti koko tasavallan talouden pyörimässä, sillä ilman ylijäämää taloudellista toimeliaisuutta ei voinut suunnata muille talouden sektoreille. Hän eteneekin tekstissään käsitellen mahdollisten verokorotusten vaikutuksia yleisesti Hollannin ja tasavallan hintoihin. De Wittin mukaan Itämeri on ollut aina ”koko Euroopan vilja-aitta”.⁵⁷ Tämä alue oli tämän vuoksi oleellinen tuodessaan ”merkittäviä määriä pääomaa”⁵⁸ ja toiminut täten oleellisena taloudellista toimeliaisuutta ylläpitävänä voimana sellaisina aikoina, jolloin muualla on ollut katokausia.⁵⁹

⁵⁶ Deductie, s. 4: ”dat den graen-handel is de source ende de wortel van de notabelsse commercie ende navigatie deser Landen/ en dat derhalven van allen ouden tijden in dese landen/ is goet gevonden en gepartiseert de inkomende granen weynigh te belasten/”.

⁵⁷ Deductie s. 5: ”de koren-schuur van geheel Europa”

⁵⁸ Ibid: ”merckelijcke capitael”.

⁵⁹ Ibid: ”ende daer mede groote Commerciën gedreven werden/ ter tijden en wijlen toe sich in andere Landen wederom schaersheyt van gewasch/”.

De Vriesin sekä van der Wouden keräämän aineiston perusteella voidaan päätellä, että kultakauden Alankomaissa leivän (erityisesti ruisleivän) kulutuksen prosentuaalinen osuus kaikista menoista oli 30–40%.⁶⁰ Viljan erityisestä tärkeydestä kertoo sen osuus verrattuna lihaan ja kalaan; 1600-luvulla niiden osuus kulutuksesta lienee ollut alle 10 prosenttia, eikä ole syytä olettaa, että itse lihatuotteiden kulutus olisi lisääntynyt kylmän ilmastovaiheen aikana – pikemminkin tutkimuksissa on osoitettu lihankäytön vahva vähenemisen trendi. Jan Luiten van Zandenia mukailleen Hollannin erikoistuneessa taloudessa työskennelleet olivat kolmen kulutustarvikkeen peruselementin, leivän, juoman ja suojan, hinnanmuutosten vankeina. Tässä mielessä de Wittin ilmaisema näkemys asettuu siihen laajaan kuvaan, mitä ymmärrämme 1600-luvun Alankomaiden kotitalouksien kulutustottumuksista. Viljan hinnan korotukset vaikuttivat elimellisesti koko talouden dynamiikkaan.⁶¹

Itämeren kauppaa ja tuontiviljan alhaisia veroja oli de Wittin mukaan syytä suojella, sillä viljan hinnan nousu vaikuttaisi näin ollen suoraan kaikkien provinssien elintasoon. Hän korosti, että vaarassa olivat niin erilaiset kalastusalusten varustajat kuin näihin elinkeinoihin sidotut ihmiset. Pelkästään Itämeren kaupankäynnin ympärillä pyörineessä manufaktuuriiteollisuudessa ja kaupankäyntiin liittyneissä elinkeinoissa hän laski olevan 400–600 perhettä suoraan työllistettynä.⁶² Näillä perheillä de Witt lienee tarkoittanut yksittäin sitä eliittiä, joka hyötyi tästä kaupankäynnin muodosta kaikkein eniten. Toisaalta, hänen näkemyksensä mukaan tasavalta tuli tämän kaupankäynnin ansiosta ”todellisuudessa yhdessä vuodessa monta miljoonaa rikkaammaksi”.⁶³ On tärkeää huomata, että de Wittin mukaan tasavallan kokonaisrikkaus ei lisääntynyt enää kauppatavarain saavuttua maihin. Hän otti esimerkiksi tilanteen, jossa lasti tervaa olisi valmistettu ainoastaan kotimaassa ja pohti tämän taloudellisia seurauksia:

”--omistajat ja hallintomiehet eivät heidän keinoillaan ikinä tuo enemmän rikkautta suurelle osalle ihmisiä, sillä, mainittakoon esimerkkinä, lasti tervaa, joka on täällä synnytetty, myydään 100, tai jopa 200-300

⁶⁰ Van Zanden: “Prices and wages and the cost of living in the western part of the Netherlands, 1450-1800”. Table 3. <http://www.iisg.nl/hpw/brenv.php> (katsottu 15.3.2016).

⁶¹ Ibid: “Labourers were, however, 'trapped' because they really needed the basic foodstuffs (bread, drink, shelter) and could not switch out of them to an extent which would seriously change their 'terms of trade' (i.e. the relationship between nominal wages and the CPI).”.

⁶² Deditoe: s. 9-10: “de beeders van schepen ter diffcherye en koopvaerdye uytvarende/ manufacturiers/ negotianten of traficquanten en diergelijcke/ waer onder sommige tot 4/ 5/ ja 600 ende meer familien de mont open houden/”.

⁶³ Ibid: “--waerlijck de republijcque in een jaer veel milloenen rijcker maken/”.

guldenilla, mutta ostaja ja myyjä ovat kumpikin tämän maan asukkaita, mikä tarkoittaa tässä tapauksessa, että yleinen rikkaus ei lisääntynyt kuten edellisessä (kaupankäynnin) esimerkissä--”⁶⁴

Hän jatkoi ajatusta, että mikäli tervan kaltaisia raaka-aineita tuotettaisiin ainoastaan kotimaassa, olisi sillä kaksi vaikutusta: hinnat nousisivat ja kokonaisvauraus vähenisi. Esimerkkinä vaurautta kasvattavasta toiminnasta de Witt mainitsi kalastuksen, jonka hän niin ikään näki osana Itämeren kaupan rakennetta; silliä ei olisi nostettu de Wittin mukaan ilman puutavaratyöläisiä, köyden- ja verkonpunojia tai tynnyrintekijöitä.⁶⁵ Täten sekä laivojen rakentamisen raaka-aineet lähtien tervasta päätyen aina säilytys ja kalastustarvikkeisiin saatiin Itämereltä. Toisaalta jalostetut kalatuotteet olivat itsessään tärkeä osa Itämerelle myytävää kauppatavaraa.

Yllä mainitussa argumentissa voidaan nähdä mielenkiintoinen ristiriita aikakauden merkantilistisen ajattelun kanssa, sillä de Witt oli halukas ulkoistamaan kaupankäynnin kannalta oleellisia tuotannonaloja metsäisten periferioiden hoidettaviksi. Hän siis toisin sanoen luotti siihen, että omavaraisuus ei ollut välttämätöntä vaan katsoi merikaupan elinkeinoja tukevien tuontiartikkeleiden olleen oleellisia talouden arvonlisäyksessä.

Tämän lisäksi hän korosti pohjoisen kaupan roolia myös muiden tuotteiden kaupankäynnin ketjussa: kankaat, villatuotteet ja puutavara olivat tuotteita, joiden myynti oli ulkomaan luototuksesta kiinni. Myynnistä saadut voitot taas työllisti maan käsityöläisiä edelleen ja hänen mukaansa ”näin myös tätä kautta tasavalta tulee rikkauksista osalliseksi.”⁶⁶ Näin ollen kaupankäynti pohjoiseen oli maalle de Wittin mukaan ehto: ilman tuontiviljaa ja bulkkitavaraa tasavallan koko merikaupan perusta olisi tuhouttu.

Näkemykseni mukaan juuri nämä perustelut paljastavat de Wittin intressin puolustaa nimenomaan kauppiasluokan etuja, sillä Hollannin pitkälle alkutuotannosta

⁶⁴ Deductie, s. 10: "--possesseurs ende administrateurs van hare middelen het gros van de Ingesetenen van dien noyt eenige meerder faculteyt of rijckdom sijn toebrenge/ want of by exempel/ het last Tarwe binnen desen Staet gewassen voor 100/ of wel voor 200/ of 300 gulden verkocht wordt/ nademael den kooper soo wel als den Verkooper beyde sijn ingesetenen van desen Staet/ dat oversulcks daer door den generalen rijckdom in 't laetste geval niet meer geaugmenteert wort als in 't eerste--".

⁶⁵Ibid.: "--Timmertuyden/ Lijn-slagers/ kuypers/ nette-breyders en andere/ binnen dese Landen aen hare mede-ingesetenen besteden/".

⁶⁶ "--Timmertuyden/ Lijn-slagers/ kuypers/ nette-breyders en andere/ binnen dese Landen aen hare mede-ingesetenen besteden/".

kaupunkilaiselinkeinoihin eriytynyt talouselämä olisi kärsinyt viljantuonnin tyrehtymisestä.⁶⁷ Kaupungistumisaste koko tasavallan huomioon ottaen olikin 1670-luvulla korkealla, kaikki kaupungit huomioon ottaen n. 45 %.⁶⁸ Hollantilaisten kauppiaiden luoma verkosto vaati kultakauden aikana jatkuvasti uutta materiaalia satojen kauppalaivojen laskemiseksi vuosittain merille. Näin pohjolan maat linkittyivät vähitellen yhä syvemmin Amsterdamin johtamaan maailmantalouteen tarjoten raaka-aineita niin puuta kuin elintarvikkeitakin merikaupan talousihmeen tarpeisiin. De Witt kuvaa juuri tätä talouden dynamiikkaa tekstissään osuvasti. Valtava merenkäyntiin luotu infrastruktuuri oli riippuvainen niin viljasta, tervasta, piestä kuin köydenpunomiseen tarvittavista aineistakin.⁶⁹

De Witt erittelee tekstissä myös tuolloin jo hämmöttävää ulkopoliittista uhkaa, Ranskan jatkuvaa voimistumista Itämeren kaupan näkökulmasta. Hänen mukaansa Ranska ei ollut ainoastaan nähtävissä kaupankäynnin osapuolena vaan yhä enemmän maana, ”joka pyrkii rohkaisemaan asukkaitaan ottamaan osaa kauppaan” ja ”myös selvästi tuhota maamme kaupankäynnin”.⁷⁰

Ilman tuontiviljaa ulkopoliittinen valta oli myös vaarassa livetä muille valtioille: de Witt laski tekstissään, että muilla mailla oli suhteellinen etu myös maantieteen vuoksi. Itämeren kaupan oli Alankomaille ”kaikkien kauppojen äiti”, jonka myötä myös kaikki kaupankäynti ja merenkulku oli lopulta mahdollista; tämän kaupan halvaantuminen näkyisi myös kilpailuasetelmassa Saksan maihin, Tanskaan, Ruotsiin ja Puolaan nähden⁷¹, jotka luonnostaan sijaitsivat merenpinnan yläpuolella. Tämä tarkoitti sitä, että edellä mainitut maat saivat kasvattaa viljaansa ilman kalliita apuvälineitä, joita Hollannissa jouduttiin varta vasten rakentamaan maanviljelyksen pitämiseksi ylipäänsä mahdollisena: patoja, vesisulkuja ja myllyjä.⁷²

⁶⁷ Thielhof 2002, s. 5.

⁶⁸ De Vries & van der Woude 2005, s. 93.

⁶⁹ Kuisma 1993, s. 27.

⁷⁰ Ibid. s. 7: ”Ende nademael mits het boven-geallegueerde door de voorts. belastinge niet alleen den graen-handel/ wesende de moeder-commercie/ maer oock by gevolge meest alle den handel ende de scheepvaart deser landen souden werden gediverteert/--”, ”sijne subjecten tot het occuperen van die commercie soeckt te encourageren/”, ”oock expresselijck aengeleyt/ om de commercie deser Landen te ruineren/”.

⁷¹ Ibid. s. 8: ”dan de voorts Landen in Duytslandt/ Sweden/ Denemarcken/ Polen/ Er. Die nature boven water leggen/ en vruchtbaer sijn/ jegenwoordigh aldaer sijn geldende.”.

⁷² Deductie, s. 8: ”Dijcken/Sluysen/Molens”.

Onkin tärkeää huomata, että de Witt hahmotteli puheessaan myös aikakauden kiristyvää kansainvälispoliittista tilannetta ja huomioi sekä muiden keskisuurten eurooppalaisten maiden että Ranskan nousevan merkantilistisen politiikan uhat. Tässä mielessä Ludvig XIV:n ja hänen finanssiministerinsä Colbertin luoma uusi aggressiivinen kauppapolitiikka näyttäytyi de Wittille vaarallisena myös Itämeren kaupan tyrehtymisen uhan takia; 1660-luvulla Ranska aloitti massiivisen laivastonsa rakentamisen tämän uuden talouspolitiikan mukaisesti. Ei ollut näin epäilystäkään, minkä maan kustannuksella markkinoita pyrittiin ottamaan haltuun. Kysymyksessä ei näin ollut pelkästään taistelu ”rikkaiden hyödykkeiden” kaupan tulevaisuudesta: panoksena oli de Wittin mukaan merikaupan perusta, huoltovarmuus ja laivanrakennusmateriaalin saatavuus.

Neuvospensionäärin huoli kansainvälisen tilanteen kiristymisestä ei ollut turha, sillä Ranskan joukkojen hyökätessä Alankomaihin eräänä tärkeimmistä tavoitteista oli murskata kauppamahdin merellinen suurvalta-asema. Joukkojen työntyessä kohti tasavallan ydinaluetta Hollantia ja Zeelandia, de Witt joutui luopumaan vallastaan. Hieman myöhemmin hänet tapettiin samaisena ”kriisin vuotena” väkijoukon lynkkaamana Haagissa epäselvissä olosuhteissa. Kauppiaspiirit olivat näin menettäneet tärkeimmän suojelijansa ja tasavaltalaisen poliittisen filosofian takeen. Edessä oli taistelu tasavallan tulevaisuudesta; samaan aikaan Oranian ruhtinas Vilhelm III alkoi käyttää tilannetta hyväkseen voimistaakseen omaa valta-asemaansa Hollannin käskynhaltijana.⁷³

Näin ollen syntyi tutkimukselleni oleellinen Alankomaiden tasavallan sisä- ja ulkopoliittinen ristiriita, jossa amsterdamilaiset kauppiat pyrkivät ajamaan markkinoiden etuja kun taas Vilhelm III pyrki luomaan puitteet oman vaikutusvallan kasvulle niin kotimaassa kuin Euroopassa yleensäkin. Seuraavassa alaluvussa tarkastelen, millä tavalla tätä intressiristiriitaa kyettiin ratkaisemaan diplomatian avulla Skoonen sodan kynnyksellä vuonna 1675.

⁷³ Prak 2009, s. 55.

2.2. Sodan uhka ja vuoden 1675 kauppasopimus

Amsterdamin kauppiaseliitille epämieluisan ruotsalaisen ulkopoliittikan juuret ulottuvat vuosikymmenien taakse. Pohjoisessa suurvallassa suurin ongelma oli ollut vuosina 1655–1661 käydyn Pohjan sodan jälkeen valtion rahoitus ja Kaarle XI:n (1660–1697) holhoojahallituksen oli pienennettävä armeijan vahvuutta puolella heti rauhanteon jälkeen. Kansleri Magnus de la Gardien kääntyminen Ranskan puoleen vuonna 1672 perustui haluun varmistaa armeijan ja laivaston rauhanajan uskottava vahvuus. Pitkien yhteyksien ja vähäisten resurssien maa ei kyennyt ylläpitämään virkakoneistoaan, kun veronkantokin oli ratkaisevasti heikentynyt aatelisten kasvavan vallan ja verovapauden vuoksi.⁷⁴

Tätä pakottavaa taustaa vasten on ymmärrettävä se nopeus, jolla Ruotsin kuninkaan allekirjoittama sodanjulistus Alankomaille löysi tiensä lähettiläs Christiaan Constantijn Rumpfin residenssiin 10. elokuuta 1675. Aurinkokuningas uhkasi lopettaa Ruotsille suosiollisten raha-avustusten jakamisen mikäli tämä ei suostuisi käymään täyttä sotaa tämän vihollismaita vastaan. Kauppiaiden pettymykseksi kuningas oli yhdessä valtaneuvoston kanssa päättänyt olla suostumatta Alankomaiden toivomukseen molemminpuolisen kaupankäynnin mahdollisesta jatkamisesta sotatilasta huolimatta. Julistuksen sanoma on pikemminkin päinvastainen, kun sota julistettiin ilman ehtoja niin merellä kuin maalla; kaikki Alankomaiden tasavallan edustajat olivat tästä lähtien sen avoimia vihollisia.⁷⁵

Tasavallan suuruuden tärkein instrumentti, merikauppa oli kokenut nyt merkittävän takaiskun, kun Ruotsi uhkasi sen kansalaisia maan tärkeissä satamissa Göteborgista Viipuriin ja Riikasta Stralsundin satamiin asti. Kauppa-aluksia uhkasi konfiskointi, kaappaaminen Ruotsin laivaston käyttöön. Tämän vuoksi hollantilaisalukset eivät enää voineetkaan liikkua vuoden 1675 syksyllä merellä vapaasti ja laivureiden pelkona oli Itämeren kaupan vähittäinen halvaantuminen.⁷⁶ Kuvaavan esimerkin antaa Juutinrauman tullirekisteriin merkityt tiedot Itämereltä Alankomaihin suuntautuneiden laivan määristä: Maiden välisen molemminpuolisen sodanjulistuksen jälkeen Tanskan salmet ylitti vain 388 Alankomaihin suunnannutta tasavallan kauppa-alusta, kun vuonna 1669 luku oli ollut

⁷⁴ Frost 2000, s. 200–203.

⁷⁵ Rumpf Fagelille 10.8.1675. Missieven van Christiaan Constantijn Rumpf, resident in Zweden aan Gaspar Fagel; met bijlagen; gedeeltelijk afschriften. 367 1674-1675. NA.

⁷⁶ Rumpf Fagelille 10.8.1675.

vielä yli puolet suurempi, 882 kappaletta. Kun Alankomaat oli päässyt irrottautumaan sodasta Englantia vastaan vuonna 1674, kauppalaivat olivat jo päässeet Itämerelle yli 600 aluksen voimin. Nyt kehitys kulki jälleen toiseen suuntaan.⁷⁷

Alankomaiden ja Ruotsin diplomaattisuhteiden hoitoon tuli näin ollen vahva taloudellinen ulottuvuus, kun Hollannin provinssin Itämeren piirin kauppa kärsi poliittisen tilanteen eskaloitumisesta. Vilhelm III:n tavoitteet olivat käyneet jo selväksi pitkin Ranskan vastaista sotaa: rauhan tekeminen Ranskan kanssa juuri tämän liittolaisen Englannin vetäytyessä pois merisodasta ei olisi ollut vaihtoehto.⁷⁸ Ruotsissa tuolloin jo vuoden ajan lähettiläänä toimineelle Christiaan Constantijn Rumpfille tuli tärkeimmäksi ohjenuoraksi sodanjulistuksen jälkeen ristiriitainen pyrkimys: Alankomaiden taloudellisen aseman edistäminen näköpiirissä olevasta sodan pitkittymisestä ja leviämisestä huolimatta.⁷⁹

Kaupankäynnin merkittävästä asemasta Ruotsin ja Alankomaiden välillä sodan aattona kertoo Rumpfin Amsterdamin pormestareille ennen sodan syttymistä lähettämä kirje, jossa hän selvensi poliittisia ja taloudellisia näkymiä kaupungin eliitille. Mikäli maiden välit tulisivat tulehtumaan ja hollantilaiset laivat jäisivät satamiin konfiskoiduiksi, tulisi tämä haittaamaan raskaasti tulevaisuudessa myös Ruotsin kuninkaan alamaisia:

”--tällainen konfiskointi olisi ainoastaan erittäin haitallista ja vaarallista tälle kuningaskunnalle, sillä useimmat tämän ja muiden kaupunkien puodit ovat velkaa yhden tai kahden vuoden aikajänteellä hollantilaisille kauppiaille--”⁸⁰

Ruotsin porvareiden riippuvuus hollantilaisten kaupasta oli siis lähettilään mukaan ilmeistä. Hän jatkoi, kuinka ruotsalaisten elinkeino ei ollut Amsterdamista riippuvaista ainoastaan ”leipänsä ansaitsemiseksi”⁸¹, sillä Rumpfin mukaan esimerkiksi käsityöläiset eivät pärjänneet ilman hollantilaisesta kaupasta saatavia pääomia eivätkä kykenisi edes

⁷⁷ Bang, Nina Ellinger & Korst, Knud toim. 1930-1939, s. 128–133.

⁷⁸ Hoffstedt 1943, s. 90–91.

⁷⁹ Ibid. s. 93.

⁸⁰ Rumpf Amsterdamin pormestareille 16.2.1675: ”--dat de voors confiscatie met alleen van eene seer gevaerlyck en schaedelyck gevolgh voor dit Ryck soude syn, ingesien met alleen de meeste winckels van deese en d andere steeden van dit ryck die haere waeren op credit, jae een a twee jaeren sicht van d' hollantsche Coopluyden meest gelicht hebbende--”

5027: Archief van Burgemeesters: diplomatieke missiven van ambassadeurs, gezanten en residenten in het buitenland aan burgemeesters. SAA.

⁸¹ Ibid.: ”--met alleen van haere waeren en het eenigst middel om haer broot te winnen, maer oock van het nodige hiernaer t' oblineeren credit--”.

hankkimaan työkalujaan ilman sitä.⁸² Lähettiläs arveli, että tällainen tilanne synnyttäisi maassa valtavasti protesteja kuningasta vastaan ja hollantilaisten kauppiaiden kuristaminen johtaisi väistämättä ”Ruotsin kruunun korvaamattoman suureen vahinkoon”.⁸³ Hän myös korosti pyrkivänsä neuvottelemaan kansleri de la Gardien kanssa molemminpuolisen kaupan edistämisestä. Mikäli kuitenkin tilanne äityisi kaupankäynnin kannalta mahdottomaksi, lupasi Rumpf ”palvella tässä ja muissa esiin tulevissa asioissa kaikin tavoin” heidän ylhäisyyksiään.⁸⁴

Kirjeen sisältöä voi näkemykseni mukaan pitää osoituksena siitä ristiriidasta, jolla Rumpf joutui virkaansa hoitamaan. Liittolaisuus Tanskan kanssa velvoitti osallistumaan sodankäyntiin ja käskynhaltija Vilhelm III:n tärkeänä pontimena oli hajauttaa ja kuluttaa Ruotsin sotajoukkoja Itämerellä. Mahdolliseksi tässä tilanteessa muodostui ainoastaan kahdenvälisen taloussuhteiden kehittäminen siten, että kaupankäynti pyrittiin sulkemaan pakotetun yhteistyön – aseellisen konfliktin ulkopuolelle institutionalisoituneella talousyhteistyöllä. Kun de la Gardien ranskalaissuuntaus ei tähän antanut hyviä mahdollisuuksia, pyrki lähettiläs lähentymään tämän vastustajia Ruotsin hovissa.

Rumpf laittoi näin ollen paljon kirjeessään painoa taloussuhteiden hoitamiseksi heti, kun Euroopan muista hoveista alkoi tihkua tietoa Ruotsin sotatoimista Brandenburgissa. Ruotsin joukot kärsivät tappion Fehrbellinin taistelussa heinäkuussa 1675, ja tämä horjutti ranskalaismielisen kansleri Magnus de la Gardien asemaa. Vielä elokuun Rumpf raportoi Tukholmasta kielteisiä uutisia liittyen merikauppaan. Ruotsin sodanjulistuksen jälkeisistä lujista otteista kertovat elokuun lopulla ja syyskuun alussa kirjatut kirjeet, joissa Rumpf kertoi de la Gardien julistaneen hollantilaisten terva- ja suolalaivojen tyhjentämisestä ja ottamisesta Ruotsin sotavoimien käyttöön Wismarin satamaan. Tämä liittyi kanslerin suunnitelmaan saada kasvatettua Ruotsin laivasto hämmäyttävää merisotaa varten.⁸⁵

⁸² Rumpf Amsterdamin pormestareille 16.2.1675: ”--maer dat oock meest alle de haemers en coperwercken, die met hollantsche penningen aen en onderhouden werden,--”.

⁸³ Ibid. ”--tot een irreparabel groot naedel der ingesetenen van deese Croon,--”.

⁸⁴ Ibid. ”--my evenwel by dit en alle andere voorvallen geheelycken onderwerpende aen Uwer Ed hoochwyse--”.

⁸⁵ Rumpf Fagelille 25. elokuuta 1675. Missieven van Christiaan Constantijn Rumpf, resident in Zweden aan Gaspar Fagel; met bijlagen; gedeeltelijk afschriften. 367 1675. NA.

Ruotsin kääntynyt sotaonni Brandenburgissa lienee olleen tärkeimpänä syynä, että Rumpfin kaavailemat kauppaneuvottelut saivat uuden mahdollisuuden.⁸⁶ Hän kirjoitti Fagelille 4. syyskuuta, kuinka kuningas oli vihdoinkin suostunut päästämään laivat kotisatamaan, eikä aikaisemmin uhattu hollantilaisten vientilastien konfiskointi tapahtunut. Rumpfin mukaan elokuussa alkaneet valtiopäivät tulivat määrittämään kahdenvälisen suhteiden kehitystä. Tämä on oleellinen tieto, sillä valtiopäivillä alkoi de la Gardien lähipiirin vähittäinen vaikutusvallan väheneminen.⁸⁷

Sodan alkukuukaudet eivät siksi näyttäneetkään hollantilaisten kannalta niin toivottomilta kuin sodanjulistuksesta ja valtaneuvoston alkukuukausien uhkailusta olisi voinut päätellä. Lähettiläs kykeni kääntämään jo syksyllä ranskalaisvastaisten Ruotsin kamarikollegion ja tämän vaikutuspiirissä toimineiden valtaneuvosten päät molemminpuolisen kauppaneuvotteluiden puolelle. Lähentyneitä suhteita kuvasti myös postinkulun helpottuminen syyskuun puolestavälistä alkaen.⁸⁸ Lokakuussa lähettiläs raportoi asioiden nopeasta etenemisestä kamarikollegion varapuheenjohtajan Israël Lagerfeltin kanssa, joka hänen mukaansa oli ”mies, joka perusteellisesti ymmärtää kaupankäyntiä ja on edistänyt molemminpuolisen edun asiaa, ja vaikuttanut 23 hollantilaisen tervalaivan vapautukseen--”.⁸⁹ Kotimatalle oltiin näin ollen saatu merkittävä määrä hollantilaisia kauppaluksia.

Seuraava uutinen tuli jo kolmen päivän päästä, kun Rumpf kertoi diplomaattisten neuvotteluiden alkamisesta valtaneuvosten kanssa.⁹⁰ Näissä lokakuun 14. päivä lähettilään residenssissä alkaneissa neuvotteluissa tasavallan etuja onnistuttiin ajamaan menestyksellisesti. Neuvotteluiden osapuolina olivat Edvard Ehrensteen, Nils Gyldenstolpe ja edellä mainittu Israël Lagerfelt. Näistä ensimmäinen oli Ruotsin ulkopolitiikan johtavia hahmoja ja kuului Magnus de la Gardien ranskalaissuuntauksen toteuttajiin valtaneuvostossa. Gyldenstolpe taas oli nuoremman polven diplomaatti, joka tuli tunnetuksi myöhemmin de la Gardie linjan vastustajana ja uuden ulkopolitiikan toteuttajana sodan jälkeen. Israel Lagerfelt oli taas kamarikollegion puheenjohtaja Knut

⁸⁶ Hofftedt 1943, s. 93.

⁸⁷ Rystad 2001, s. 64-65. Rumpf Fagelille 4.9.1675.

⁸⁸ Rumpf Fagelille 4.9.1675.

⁸⁹ Rumpf Fagelille 6.10.1675: ”--de heer Vice-President Laegervelt, een heer die de Commerce grondigh verstaet en ongemeen groote moijte aenwent om die bydersijts voordeelige saeckeverder inteschicken, tot het vrijgevender 23. hollantsche Teer scheepen veel gecontribueert hebbende, my geleeft te verseeckerd,--”.

⁹⁰ Rumpf Fagelille 9.10.1675.

Kurckin lähin mies, joka taas kuului de la Gardien suurimpiin kilpailijoihin Kaarlen hovissa.⁹¹

Näiden kuninkaan luottomiesten kanssa sovittiin tuolloin, että sopimustekstiehdotus molemminpuolisen kaupankäynnin takaamisesta viedään pikaisella aikataululla eteenpäin. Ruotsin kuninkaan viesti neuvotteluihin oli ollut, että hän takasi henkilökohtaisesti aikaisemmin epävarman postin kulun sota-alueelta Helsingborgista Helsingöriin. Lisäksi neuvotteluissa saatiin sovittua Tukholmassa konfiskoituna olleen, Amsterdamille tärkeän kauppalaiva Witte Valckin tulevaisuudesta.⁹² Voidaankin katsoa, että keskustelut valtaneuvosten kanssa pohjustivat tulevaa sopimusta, kun Rumpfin ja hollantilaisia kauppiaita hyödyttäviä näkökantoja otettiin mukaan pöydälle.

Noin kuukauden kestäneet neuvottelut saatiin suhteellisen nopeasti päätökseen 26. marraskuuta. Rumpf totesi Amsterdamin pormestareille tarvitsevansa vielä Hollannin maakunnan valtaapitävien myötävaikutusta, jotta molemminpuolinen kaupankäynti todella saataisiin käyntiin ja ”Korkea-arvoisten yleissäätyjen alamaiset pääsisivät siitä hyötymään”.⁹³ Lähettiläs vetosikin painokkaasti Amsterdamin pormestareille, jotta he käyttäisivät vaikutusvaltaansa, ettei sopimuksen eteenpäinvientiä vaikeutettaisi. Asian painoarvoa lisäsi Rumpfin mukaan tulevaisuudessa häämöttävät rauhanneuvottelut, joita oli alustavasti suunniteltu Nijmegeniin – Englannin kuninkaan Kaarle II:n aloitteesta.

Ragnar Hofftedt on todennut, että ruotsalaiset toivoivat rauhansopimuksen olevan väylä ensin Alankomaiden tasavallan kanssa solmittavaan rauhaan ja tämän jälkeen koko sodan Ruotsin kannalta päättävään yleiseen rauhantekoon. Näistä pyrkimyksistä antoi myös merkkejä kuningas Kaarle XI:n antamat ohjeet Haagissa toimineelle lähettiläs Johan Silvercronille. Rumpf kirjoittikin Fagelille tammikuussa 1676: ”--kyseisellä herralla on suuret ja hyvät odotukset, että yleinen rauhantila viimein saadaan aikaiseksi--”⁹⁴ Tuolloin kauppiaiden olosuhteet Itämerellä olivat muutenkin heikot, sillä huonot

⁹¹ Svenskt biografiskt lexikon (SBL): Band 12 (1949), sida 358: Ehrensteen, Edvard Philipsson; Band 22 (1977–1979), sida 103 Lagerfelt, Israël ; Band 17 (1967–1969), sida 513 Gyldenstolpe, Nils.

⁹² Rumpf Fagelille 15.10.1675.

⁹³ Rumpf Amsterdamin pormestareille 31.11.1675. 5027: ”--haerer Ho: Mo: goede Ingesetenen wel voornaementlyck daerby sullen comen te profiteeren--”.

Archief van Burgemeesters: diplomatieke missiven van ambassadeurs, gezanten en residenten in het buitenland aan burgemeesters. SAA.

⁹⁴ Rumpf Amsterdamin pormestareille 15.1.1676: ”--soo heeft dien heer seer groote en goede hoope, dat de Generale Vreede eerlangh sal come uytgewerckt te werden.--”.

purjehdusolosuhteet heikensivät kaupankäyntiolosuhteita yleisesti. Tästä kertoo muun muassa aatelismies Leijonanckerin laskuun lastattujen kauppalaivojen kohtalo, joista kaksi oli haaksirikkoutunut matkalla Danzigiin.⁹⁵

Näin ollen voidaan päätellä, että lähettiläs piti erittäin tärkeänä sopimuksen ratifiointia ja omaisuussuhteiden määrittelyä haaksirikkojen, sotatilanteen sekä konfiskointien varalta. Vuoden 1675 lopulla syntyneen kauppasopimuksen teksti kirjoitettiinkin sittemmin latinaksi ja se lähetettiin osapuolille allekirjoitettavaksi: molemminpuolinen valtioiden, kuninkaan ja yleissäätäjien vahvistus ajoittuu helmikuun 1676 alkuun.⁹⁶ Mitä tämä Rumpfin, valtaneuvosten ja Lagerfeltin kanssa neuvoteltu valtioiden välinen sopimus sitten piti sisällään ja miten Rumpfin toiminta syksyllä 1675 näkyi sopimustekstissä?

Sopimuksen peruslähdekohta on molemminpuolisen kaupan turvaamisessa erilaisin oikeudellisin keinoin käynnissä olevasta sotatilasta huolimatta. Ensimmäisessä artiklassa todetaan, kuinka Ruotsin ja Alankomaiden tasavallan alamaiset ja asukkaiden tuli nauttia täydellistä vapautta merenkulussa ja kaupankäynnissä kaikkien valtakuntien, kaupunkien ja provinssien kanssa ilman, että aluksien kulkua vaikeutettaisiin tai estettäisiin. Sama ehto koski myös maiden silloisia, tai tulevia liittolaismaita.⁹⁷ Sopimusta katsottiin rikotuksi, mikäli kauppa-aluksissa kuljetettiin puolustuskäyttöön tai hyökkäykseen soveltuvia aseita, joita tekstissä lueteltiin kosolti. Kiellettyjen sotakalustojen listalla olivat muun muassa kanuunat, musketit, karabiinit ja pistoolit kuten myös sodan varustamiseksi tulkittavat hevosen varusteet ja hevoset.⁹⁸

Sotakalustoksi tai sodan varustamiseksi ei sopimuksessa katsottu rahan, tervan, viljan, palkokasvien, suolan, viinin tai ruokaöljyn, kuten ei myöskään pien, tervan ja puutavaran kuljetuksia. Kuljetukset suoraan sota-alueille, kuten linnoituksiin ja taistelualueille kiellettiin kuitenkin myös näiden tuotteiden osalta. Näille taistelualueille kuljetuksia harjoittaneen laivan rahti oli mahdollista konfiskoida ilman poikkeuksia kuitenkin siten, että itse laivaa jäi lunastuksen ulkopuolelle.⁹⁹

⁹⁵ Rumpf Amsterdamin pormestareille 15.1.1676.

⁹⁶ Hoffstedt 1943, s. 95.

⁹⁷ Van Aizema & Sylvius 1685–1699, 14. kirja, s. 324.

⁹⁸ Ibid, 14. kirja, s. 324.

⁹⁹ Ibid. s. 324–326.

Merkittävä yksityiskohta tekstissä liittyy turvallisuuteen: sopimuksessa taataan molemmille valtioille oikeus kuljettaa sallittuja lasteja myös sotilassaattueen avulla, mikäli ne pidättäytyvät vihollisuuksista saattomatkan ajaksi. Täten kaupanteko mahdollistettiin myös yllämainittujen sotakalusteiden kanssa, kunhan vain itse aseet olivat saattueella, ei itse kauppatavarana. Sopimuksessa kiellettiin sopimuksen rikkominen, kuten alusten kaappaaminen tai lastiin kajoaminen ankarien sakkojen ja vankeuden uhalla. Tällaisessa tapauksessa rangaistus oli kuitenkin mahdollista välttää, mikäli kaapattu alus palaisi lähtösatamaan kolmen kuukauden aikana tapahtuneesta haltuunotosta.¹⁰⁰

Sopimuksen viimeisessä artiklassa painotettiin sen nopeaa voimaansaattamista, ja oikeudellisten vaikutusten välitöntä alkamista: laivurit, jotka olivat jo kärsineet vahinkoa, tuli saada sopimuksen mukaiset korvaukset menetetyistä rahdeista. Näin voidaan päätellä, että sopimuksen solmimisella pyrittiin vaikuttamaan nopeasti Itämeren kaupankäynnin elvyttämiseen maiden välillä.

Alankomaiden tasavallan edut näkyvät sopimustekstissä useilla tavoilla: jo alusten aseistariisuntaan liittyvät artikkelit jättivät paljon liikkumavaraa kauppalaivoille, sillä aluksissa katsottiin olevan oikeus sotilassaattueeseen. Tässä mielessä raja sotalaivaston ja kauppalaivaston sääntöjen välillä oli sopimustekstin mukaan liukuva, vaikka itse kauppalaivan varustukseen puututtiin jopa hevosten varustamisen osalta.

Toisaalta myös tekstissä listatut sallitut kauppatavarat olivat juuri niitä tuotteita, joita Hollannin satamissa tarvittiin; viljaa, suolaa, viiniä, ruokaöljyä, pikeä tervaa ja puutavaraa. On huomattava, että Alankomaiden liittolainen Tanska oli liittynyt mukaan sotaan kesän 1675 lopulla tasavallan sodanjulistuksen jälkeen. Ruotsi salli käytännössä omista satamistaan tapahtuvan vihollismaan elintarvikehuollon ja toisaalta välillisesti tuki myös Tanskaa, sillä Haagista Kööpenhaminaan virranneet raha-avustukset olivat pitkälti riippuvaisia myös tasavallan talouden perustan, vilja- ja bulkkikaupan toimivuudesta.

Näin ollen rauhansopimukseen ladatun painoarvon sekä ennen sotaa maan johtavan poliitikon Johan de Wittin esittämien argumenttien valossa voidaan päätellä, ettei

¹⁰⁰ Van Aizema & Sylvius 1685–1699, 14. kirja, s. 324–326.

Itämeren kauppa ollut Alankomaiden sisä- ja ulkopoliittisessa toiminnassa marginaalissa vaan oleellinen osa kansainvälistä diplomatiaa. Yhteistoiminnan koordinaation teoriaa hyödyntäen voisi todeta, että ulkopoliittinen uhka paljasti sellaisia yhteiskunnallisia eturistiriitoja, jotka olivat ominaisia sekä esimodernille että modernille yhteiskunnalle. Vilhelm III:n pyrkimyksen keskittää valtaa sodan avulla voi nähdä osana laajempaa eurooppalaista monarkismin nousun viitekehystä.

Tässä näkökulmassa Oranian ruhtinaan ulkopoliittikka oli esimodernille yhteiskunnalle ominaista *karisman* ja *pakotetun yhteistyön* hyödyntämistä vallan keskittämisessä. Toisaalta, kun asiaa tarkastelee vaikutusvaltaisen kauppiaaluokan näkökulmasta, *modernin* aspektia on myös mahdollista hahmotella siinä tavassa, jolla Johan de Witt perusteli Itämeren kaupan merkitystä maan taloudessa. Toisaalta Rumpfin pyrkimys edistää kauppasuhteita diplomatian ja politiikan avulla on osoitus siitä, että sodan aikanakin pyrittiin hyödyntämään sellaisia yhteistoiminnan koordinaation muotoja, joita on mahdollista nähdä modernille sopimusyhteiskunnalle ominaisina. Väkivallan ja epävarmuuden uhkaa pyrittiin vähentämään ja luomaan ennustettavuutta sopimalla valtioiden tasoilla kaupankäynnin pelisäännöistä mahdollisten taisteluidenkin keskellä.

Näkemykseni mukaan on huomattava, että vaikka Itämeren kauppa olisikin menettänyt merkitystään pitkän 1600-luvun jälkipuoliskoa, liittyi tähän bulkkikauppaan edelleen aikalaislähteiden perusteella Hollannin maakunnan talousintressi, joka itsessään oli tarpeeksi merkittävä, jotta sillä olisi ollut ulkopoliittinen ulottuvuus: *markkinoiden toimintaa* pyrittiinkin edistämään *poliittisen toiminnan* avulla solmimalla tasavallan ja Ruotsin kuningaskunnan välinen kauppasopimus.

Seuraavassa pääluvussa tarkastelen, mitä ongelmia Skoonen sodan leviäminen aiheutti Itämeren kaupalle Alankomaiden osallistuessa merisotaan yhdessä Tanskan kanssa. Keskiössä analyysissäni on edelleen lähettiläs Rumpfin kirjeenvaihto, jonka avulla on mahdollista pureutua niihin käytännön ongelmiin, joita Tukholmassa nähtiin merisodan aiheuttavan Itämeren kauppiaille. Tarkastelen myös niitä tapoja, joilla lähettiläs pyrki sodasta huolimatta edistää omien sanojensa mukaan kaupankäynnin edellytyksiä.

3. Skoonen sota Itämeren kaupan ongelmana

”Kööpenhamina 8. kesäkuuta. Toissapäivänä illalla, kun tuuli kiersi ja suuntasi luoteeseen, nosti kenraaliamiraali Tromp ankkurit, ja matkasi yhdeksän raskaan sotalaivan eskaaderin kanssa Itämerelle yhdistyäkseen Nils Juelin laivastoon, joka tapahtui eilen, kuten ovat korkeista torneista tähystäjät voineet nähdä ilman ollessa kirkas ja tyyni. Eilen on ammuttu kanuunoilla, kun, pidetyn palveluksen jälkeen on Jumala suunnannut Hänen majesteettinsa laivaston hyvään suuntaan.”¹⁰¹

Oheinen lehtikatkelma kesäkuulta kertoo selvää kieltä siitä, millaiseksi tilanne oli äitynyt Itämerellä kevätkesällä 1676. Tasavallan laivasto olikin jo varustautunut sotaan kuukausia tätä ennen, eikä täten Ruotsin toiveet erillisrauhan solmimisesta kauppasopimuksen avulla tullutkaan kysymykseen. Käslyhaltija Vilhelm III pyrki sitomaan näin Ruotsin sotavoimat kalliisiin merioffensiiveihin samaan aikaan kun Tanska pyrki vähitellen valloittamaan koko Skoonen alueen. Tässä kappaleessa tarkastelen niitä ongelmia, joita etenkin merellä käyty sota aiheutti hollantilaisten mahdollisuuksiin harjoittaa merikauppaa.

Aluksi kuvaan, kuinka sota levisi Itämerellä alkuvuonna 1676. Tämän jälkeen pureudun sodan ja kansainvälispoliittisen tilanteen aiheuttamiin vaikeuksiin merikaupassa. Oliko kauppadiplomatiassa tilanteessa mitään tilaa konfliktin kuumassa vaiheessa? Yhteistoiminnan koordinaation teorian valossa tarkastelen näin ollen kaikkia niitä *markkinoiden ongelmia*, joita varhaismodernille yhteiskunnalle ominainen sodankäynti, pakotetun yhteistyön kriisi aiheutti.

Luvun tarkoituksena on myös tuoda ilmi sitä dynamiikkaa, jota sota hitaiden kulkuyhteyksien ja viestintävälineiden aikakautena aiheutti Itämeren kaupalle. Toisin sanoen, selvitän miten sota ja siihen liittynyt valtapolitiikka muutti niitä reunaehtoja, joilla viljaa, tervaa ja muuta bulkkitavaraa yritettiin kuljettaa Itämeren satamista Amsterdamin kauppiaapiireille.

¹⁰¹ Oprechte Haerlemsche Courant 8.6.1676: ”Copenhagen den 8. Juny. Eergisteren avont, als de Windt omliiep, en Noord-West wierdt, heeft den Heer Generael Admiraal Tromp het Ancker laten lichten, en is met een Esquadre van negen sware Oorlogh-Schepen nae de Oost-Zee vertrocken, om sigh met den Heer Niels Juëlen te conjungeren, ’t welck dan oock gisteren na-middagh inder daet is gevolght, gelijk men sulcks van den hoogen Tooren met een Verre-kijker heeft konnen sien, alsoo het Weer helder en stil was. Gisteren, nae gedane Predicatie, heeft men Godt wegen sijne Coninglijcke Majesteyts Vloots goede verrichting op nieuw hertelijck gedanckt, en ’t Canon los gebrant.”.

3.1. Sota leviää Itämerelle

Vuoden 1676 alussa merenkulun vaikeudet alkoivat näkyä konkreettisesti Christiaan Constantijn Rumpfin arjessa, vaikka merisota ei ollut vielä alkanut. Palkka, jonka oli määrä tulla maksetuksi edellisen vuoden lopulla, odotti vielä saapumistaan ja lähettilään tilanne näytti taloudellisesti vaikealta. Yleissäädyt oli vahvistanut palkanmaksun edellisen vuoden syyskuussa, mutta 1500 guldenin rahalähetys odotti vielä saapumistaan Tukholmaan. Niinpä postinkulun vauhdittaminen ja edistäminen kuului jo hänen henkilökohtaisiinkin intresseihin; kysymys oli neljännesvuoden palkasta, jolla oli määrä maksaa niin asumiseen, elämiseen kuin viranhoitoon liittyvät kulut. Viimeksi mainittuja kuluja oli paljon, sillä Rumpfin velvollisuuksiin kuului muun muassa majoittaa ja auttaa taloudellisesti Ruotsissa olevia maamiehiään.¹⁰²

Myös itse poliittisen tilanteen eskaloituminen aseelliseksi konfliktiksi oli lähellä. Rumpf oli päässyt luomaan suhteet virkakautensa alussa Frans Joel Örnstedtiin, Kaarle XI:n hovissa tuolloin vaikutusvaltaansa kasvattaneelle vahvan kuningasvallan kannattajalle, joka kuului kamarikollegion jäsenten lisäksi de la Gardien vastustajiin. Örnstedt kirjoitti Rumpfille 15. helmikuuta kuinka Ruotsissa oli havaittu useita merkkejä Alankomaiden tuesta Tanskan tuleville sotaponnisteluille: hollantilaisia upseereita oli asettunut tanskalaisten joukkoihin, hollantilaisia joukkoja ”niin jalkaväkeä kuin ratsuväkeäkin” oli kerääntynyt Tanskaan ja amiraali Trompin johtama 20 laivan saattue oli matkalla kohti Itämerta. Örnstedt ihmetteli kirjeessään kuinka ”erikoiselta tällainen vakava vahingonteko tuntuu hetkellä, jolla Hänen Kuninkaallinen Majesteettinsa on vain ajatellut Heidän Korkea-arvoisten yleissäädytjen edustajien alamaisten etua asettaakseen kaupan vapaaksi” ja kuinka ” Heidän Korkea-arvoisten yleissäädytjen edustajien oli odotettu pyrkivän yleiseen rauhaan”.¹⁰³

Näin ollen sopimuspaperin tulevaisuus näytti jälleen kerran ongelmallisesta, kun ruotsalaisten toivoma tie rauhantekoon ei näyttäneenkään olevan tasavallan intresseissä - huolimatta Rumpfin elättelemistä toiveista ja diplomaattisista ponnisteluista. Lähettiläs

¹⁰² Rumpf Fagelille 5.1.1676, Missieven van Christiaan Constantijn Rumpf, resident in Zweden aan Gaspar Fagel; met bijlagen; gedeeltelijk afschriften. 367 1676. NA.

¹⁰³ Rumpf Fagelille 16.2.1676: ”--soo Ruyterey als infanterey uyt hollandt naer Denemarcken stonden verdoert te werden--”, ”--in een tyt daer syne Co:Maj. Alleen tot voordeel van haerer ho: mo: ingesetenen de Commercie vry gestelt, maer oock door het toedoen van haere ho: mo: geneegen was en verwacht hadde om tot eene generale vrede te konnen overgaen”,

kirjoitti raportissaan Fagelille kuinka hänelle olisi ”raskasmielistä, mikäli kauppasopimuksen ratifiointi tämän vuoksi vaikeutuisi ja odotettu ja toivottu menestyminen joutuisi odottamaan”. Hän painottikin kuinka tärkeää asian saaminen eteenpäin olisi ja kertoi kuinka molemminpuolisen vahvistuksen saaminen kiristyvässä poliittisessa tilanteessa sopimukselle olisi ensiarvoisen merkittävä askel.¹⁰⁴

Vallitsevasta ilmapiiristä kertoo paljon huhtikuun lopulla 1676 aloitetut neuvottelut Nils Gyldenstolpen kanssa 7 hollantilaisen kauppalaivan vapauttamisesta kotimatalle ennen sodan lopullista eskaloitumista merellä. Vastaanotto oli ollut Rumpfin mukaan viileää eikä edellisvuoden tervalaivojen vapauttamista vastaavaa neuvotteluvaraa enää näyttänyt olevan.¹⁰⁵ Kauppasopimuksen noudattaminen oli lisäksi ongelmallista, sillä itse sopimuspaperi ei ollut vielä saapunut Haagista kuriiripostilla, kuten oli aikaisemmin odotettu.

Kauppasopimuksen allekirjoittamisesta oli jo yli neljä kuukautta, kun toiveita paperin saapumisesta Tukholmaan alettiin viimein elätellä. Rumpf kirjoitti 15. huhtikuuta 1676 kuinka Tukholmassa oli ollut toiveita, että ratifioitu versio sopimuksesta saapuisi paikalle piakkoin. Erityisesti asiaan oli vaikuttanut neuvottelut Örnstedtin kanssa, jota Rumpf kuvasi ”erääksi kuninkaan vahvimmista uskotuista ja tukijoista kanslereiden joukossa.” Hän lupasi tehdä kaikkensa, jotta sodan takia vaikeuksissa ollut kuriiriposti tulisi perille.¹⁰⁶

Suhteet Frans Örnstedtiin muodostuikin näin ollen tärkeiksi tulevaisuuden kannalta, sillä Magnus de la Gardie oli voimistanut viimeisen kerran asemiaan valtakunnan politiikassa ja ottanut yhdessä suojattinsa Lorenz Creutzin kanssa johtaakseen maan merioperaatiot Tanskan ja Hollannin laivastoa vastaan. De la Gardien asemaa oli kamppitlamassa tämän vastustajat, etunenässä Johan Gyllenstierna sekä kamarikollegion puheenjohtaja Knut Kurck sekä Klaes Rålamb.¹⁰⁷ Frans Örnstedtin kaltainen hahmo sopi hyvin diplomaattiseksi liittolaiseksi, sillä tämä oli kotoisin Pommerista, toiminut Greifwaldin

¹⁰⁴ Rumpf Fagelille 4.3.1676: ”--als ofmen de Ratifacatie vant Commerce Tractaet en deeserkant soude willen difficutteerd off het verwachte en gewenschte succes met doen erlangd--”

¹⁰⁵ Rumpf Fagelille 1.4.1676

¹⁰⁶ Rumpf Fagelille 15.4.1676: ”—den heer secretaris van Staet Joël Örnstedt, die nu een van s’ Conincks confidentste en welgeintentioneertste Minister is—”

¹⁰⁷ Lappalainen 2005, s. 298

yliopistossa professorina ja tunsu hyvin Stralsundin sekä alueen satamien merkityksen merikaupassa.¹⁰⁸

Rumpf hyödynsi tässä diplomaattisessa yhteydenpidossaan välikätenä Bertram de Mortagnea, kosmopoliittista hollantilaista diplomaattia,¹⁰⁹ joka huolehti postin saapumisesta kuninkaan kansliaan ja valtakunnankanslerille: ”Jumala suokoon vain, että herra Mortagne saisi ratifioidun sopimuksen tänne mahdollisimman pikaisesti”, totesi Rumpf lopettaessaan kirjeensä lakonisella tavalla. Sotatoimien alkamisesta johtuvasta kaupan jäätymisestä pyrittiin etsimään pikaista ulospääsyä. Sen takaisi kauppasopimuksen noudattaminen myös mahdollisten merioffensiivien aikana.¹¹⁰

Toukokuun lopulla Tukholmasta saatiin iloisia uutisia, kun de Mortagnen harjoittama diplomatia Ruotsin hovissa oli saanut kuninkaan myöntymään ratifioidun kauppasopimuksen noudattamiseen, vaikka Rumpfin mukaan Ruotsin valtaneuvostossa oli pyydetty muutoksia ensimmäiseen, toiseen sekä yhdeksänteen kauppasopimuksen artiklaan sopimuksen helmikuuisesta allekirjoittamisesta huolimatta. Yhdeksäs artikla oli kenties koko sopimuksen tärkein, sillä se salli sotalaivojen saattamisoikeuden hollantilaisille tai ruotsalaisille kauppalaivoille, mikäli ne kuljettivat vain elintarvikkeiksi sopimuksessa lueteltuja tuotteita.¹¹¹

De Mortagnen toiminta oli tehnyt Tukholman lähettilääseen niin suuren vaikutuksen, että tämä sai Rumpfin toivomaan yleissäätyjen nimittävän hänet Alankomaiden seuraavaksi lähettilääksi Ruotsiin. Taustalla lienee vaikuttanut Rumpfin haluttomuus jäädä Ruotsiin pitemmäksi virkakaudeksi; olihan hänet jo valittu ennen Tukholmaan saapumista Portugalin lähettilääksi. Niinpä Rumpf toivoi seuraavan virkakauden olevan ”Espanjan hovissa tai jossain muussa vastaavassa työssä” de Mortagnen ollessa ”häneen verrattava palvelija”. Kauppasopimuksen aikaansaamista, ratifiointia ja keskinäisen kaupan edistämistä näytti motivoivan diplomaatin urakierto.¹¹²

¹⁰⁸ Svensk biografiskt handlexikon II: s. 788. Örnstedt Frans (Joel).

¹⁰⁹ Bertram De Mortagne loi uran eri Euroopan hoveissa ja oli luonut hyvät suhteet myös Ruotsiin, missä hänen tuttavapiiriinsä kuului varhaisessa vaiheessa muun muassa Bengt Oxenstierna. [Bes, Frankot, Brand (toim.): Baltic Connections, s.1377].

¹¹⁰ Rumpf Fagelille 15.4.1676: 110 ”--Godt gesue maer, dat de heer Mortagne met de Ratificatie ten speedigsten moge overcomen--”.

¹¹¹ Van Aizema & Sylvius 1685–1699, 14. kirja s. 325, Rumpf Fagelille 20. toukokuuta 1676.

¹¹² Rumpf Fagelille 20.5.1676: 112 ”--dat door Uwer hoogh Ed. Gestr. Verdere hooghwyse favorable Directie de hooghe Regeringe hoe eer hoe beeter daerheenen konde gebracht werden, van my met de vacante Ministers plaetse aen't Spaensche hoff, off met een ander reckelycke employ, als het

Tämä on tärkeä yksityiskohta, sillä Rumpf mainitsee ensimmäistä kertaa jotain sellaista kirjeenvaihdossa, joka antaa viitteitä hänen henkilökohtaisista motiiveistaan. Kaikesta päätellen hän oli tyytymätön virkaansa pohjoisessa kuningaskunnassa ja pyrki taloussuhteita hoitamalla pääsemään itsellensä mieluisempaan viranhoitopaikkaan. Näin myös motiivit kirjeiden takana tulevat ymmärrettävämmiksi; suhteiden luonti Ruotsin hovin talousmiehiin ja de la Gardien vastustajiin on nähtävä etenkin hänen henkilökohtaisina ponnistuksina, jotka veisivät hollantilaisten kauppiaiden aseman parantajan kohti korkeampia virkoja ja suotuisampia ilmastoja.

Rumpf ei näin ollen voinut toivoa kuin toimiensa vaikutusta rauhanteon eteen. Kesäkuun alussa Ruotsin hovi oli hyväksynyt kauppasopimuksen 9. artiklan noudattamisen sellaisenaan hollantilaisille edullisessa muodossa eikä uusia neuvotteluita aloitettu. Alankomaiden yleissäätyjen Haagista Tukholmaan lähettämä ratifioitu sopimus ei kuitenkaan ollut vielä saapunut, vaikka kirje oli ollut matkassa jo 14 päivää. Niinpä sopimuksen eteenpäinvieminen, noudattaminen ja valvominen oli kaikesta huolimatta epävarmaa.¹¹³

Ruotsin kuningas Kaarle XI antoi huhtikuussa 1676 Alankomaiden lähettiläälle Johan Oliverkransille ja Nijmegenin rauhanneuvotteluihin matkustaneelle Bengt Oxenstiernalle ohjeistuksen, jonka mukaan tavoitteena oli solmia mahdollisimman nopeasti rauha Alankomaiden kanssa. Samalla ohjeena kuitenkin oli, että Ruotsi saisi Alankomaiden avulla aikaiseksi myös yleisen rauhansopimuksen muiden osapuolien kanssa. Tavoitteena oli näin ollen käyttää Alankomaita väylänä yleisrauhaan samoin kuin Rumpfin vuonna 1675 neuvotteleman ja vastikään ratifioidun kauppasopimuksen kanssa. Amsterdamin kauppiasluokka oli ilmaissut tahtonsa rauhaan vuoteen 1676 tultaessa, joten rauhanneuvotteluillekin oli yleisesti hyvät lähtökohdat.¹¹⁴

Kesäkuun lopulla Rumpf kertoikin Bengt Oxenstiernan lähteneen matkalle kohti Haagia ja jatkavan sieltä kohti Nijmegenin alkavaa rauhankonferenssia. Hän kertoi innostuneesti, että Oxenstierna tulisi tekemään kaikkensa, jotta maiden välinen kauppa tulisi jälleen sujumaan vapaasti. Oliverkransin oli määrä korostaa Haagissa kuinka Ruotsin kuningas

tegenwoordige is, te verwaerdige, en den voors hier Commissaris aen myne plaetse hier te laeten blyven resideeren, my verseeckerende, dat syne Ed. hier den staet dienstiger sal konnen syn als ick--".

¹¹³ Rumpf Fagelille 3.6.1676.

¹¹⁴ Hoffstedt 1943, s. 139.

ei ollut antanut Alankomaille mitään syytä sotaan vaan pikemminkin pyrki pitämään ystävällisiä välejä ja oli korostanut aina maiden välistä rauhantahtoa. Tarvittaessa oli muistutettava molemminpuolisten – ja Alankomaita erityisesti hyödyttävien – kauppasopimusten olleen nimenomaan ystävällismielisten välien ylläpitämisen väline ja suuri vastaantulo Ruotsilta.¹¹⁵

Lisäksi Oliverkrans vihjaili Rumpfille ranskalaisten pyrkivän vaikeuttamaan Ruotsin ja Alankomaiden kauppadiplomatiata kaikin keinoin. Tilanne oli Ruotsinkin kannalta ristiriitainen, sillä Ranskan liittolaissuhteeseen haluttiin tehdä lievää pesäeroa, mutta valtopoliittisesti maa oli sidottu edelleen aurinkokuninkaan toivomuksiin.¹¹⁶

Tilanteen ollessa Nijmegenissä valtakuntien eliittien käsissä, Rumpf totesi kirjeessään, että tarvitsi myös yleissäätyjen myötävaikutusta, jotta ”sopimuksen artikkelit pantaisiin täytäntöön” ja kirjeet saisivat vihdoin kulkea vapaasti Itämerellä. Tämä vaatisi myös ruotsalaisten kauppalaivojen ja saattueiden vapauttamista, jotka olivat hollantilaisten kaappaamia: kauppasopimuksen artikloita, jotka kielsivät kauppalaivojen kaappaamisen, ei ollut kumpikaan osapuoli merisodan aikana noudattanut.¹¹⁷ Kun Nijmegenin rauhanneuvottelut sitten alkoivat vuoden 1676 keväällä, Ruotsin tavoitteena oli status quon säilyttämisen ilman alueluovutuksia Tanskalle. Jos Alankomaiden laivasto olisi vetäytynyt mereltä, voimatasapaino olisi heilahtanut Ruotsin eduksi.

Kaarle XI:n antaman ohjeistuksen voidaan katsoa kuvaavan erityisen hyvin Ruotsin neuvottelutaktiikkaa, joka laitettiin toimeen jo vuoden alussa: Oliverkransin oli määrä saada Ruotsille suotuisia muutoksia voimassa oleviin, vuoden 1675 artikloihin ja mikäli näihin toivomuksiin ei Haagissa suostuttaisi, tuotaisiin esille Ruotsin kuninkaan mahdollinen mielenmuutos maiden välisissä suhteissa. Mikäli neuvotteluissa ei otettaisi huomioon Ruotsinkin intressejä, kauppiaiden laivat olisivat jälleen vapaata riistaa kaappareille ja Ruotsin sotalaivoille.¹¹⁸ Tämä olisi taas ollut tuhoisaa Amsterdamin kauppiaille.

Molemmissa maissa oli siis pyrkimyksiä rauhantekoon, mutta kaikki tuli lopulta riippumaan paitsi sodan yleisestä kulusta myös ennen kaikkea Ludvig XIV:n sekä

¹¹⁵ Rumpf Fagelille 26.6. 1676.

¹¹⁶ Rumpf Fagelille 26.6. 1676.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid.

käskynhaltija Vilhelm III:n henkilökohtaisista ambitioista. Ruotsissa jatkettiin pyrkimystä universaalirauhaan läpi Nijmegenin rauhanneuvotteluiden, mutta ongelmaksi tuli jatkuvasti käskynhaltijan haluttomuus suostua Ranskan liittolaisen sulkemiseen pois sodasta.

Ruotsalaisten kärsittyä tappiot kevätkesällä merellä, heikkeni Ruotsin diplomaattinen neuvotteluasema oleellisesti, mutta toisaalta mahdollisuus kiristää kaupallisesti hollantilaisia säilyi ennallaan Amsterdamin kauppiaiden harmiksi.¹¹⁹ Maan mahdollisuuksiin irrottautua sodasta vaikuttivat näin ollen paitsi konfliktin eskaloituminen merellä myös käskynhaltija Vilhelm III:n yleiset sodan tavoitteet. Hänen johtotähtenään oli heikentää Ranskaa niin paljon, että neuvotteluissa olisi mahdollista saada läpi tavoite, jossa Espanjan Alankomaat muutettaisiin puskurivyöhykkeeksi Ranskan ja tasavallan väliin.¹²⁰

Kuvaavaa on, että Ranskan ja muiden sodan osapuolten välisiä neuvotteluita johti Nijmegenissä Hieronymus van Bevernigh, joka taustaltaan kuului Amsterdamin etuja lobbaavaan kauppiasluokkaan, mutta joutui puoltamaan tiukasti käskynhaltijan strategisia tavoitteita.¹²¹ Kauppiaiden intressiristiriita tiivistyykin seuraavaan asetelmaan: Jos Alankomaat olisi lyönyt Ruotsin sodassa, se olisi luonut Vilhelm III:lle tavoitteellisen neuvotteluedun suhteessa Ranskaan. Toisaalta tässä tilanteessa myös Tanska olisi noussut hallitsevaksi mahdiksi Itämerellä ja olisi kyennyt paitsi Juutinrauman tullin suvereeniin valvontaan myös Skoonen, Wismarin sekä Bremenin kontrolliin. Kauppiaiden intressissä vahvistunut Tanska ei missään nimessä ollut.¹²²

Amsterdamille ja Hollannin kauppiasluokalle ei näin ollen näyttänyt olevan luvassa kuin huonoja vaihtoehtoja kesällä 1676. Sota näytti eittämättä pitkittyvän ja merikaupalle heikot ajat näyttivät jatkuvan huolimatta vuonna 1675 alkaneista Rumpfin ponnisteluista Tukholmassa. Kauppasopimuksen solmiminen, sen hyödyntäminen ja valvominen olivatkin kaikki eri asioita. Seuraavien kuukausien aikana keskiöön nousikin sotatoimien summittainen vaikutus kaupankäynnin edistämiseen. Ruotsin sotaonnen aikana välit

¹¹⁹ Hoffstedt 1943, s. 160.

¹²⁰ Wierema 1990, s. 397.

¹²¹ Englantilaisten etuja Nijmegenissä valvonut vanhan polven diplomaatti Sir William Temple kehui vuolaasti Bevernighin neuvottelutaitoja. Samalla hän kuitenkin suhtautui huvittuneesti tämän tahdittomaan käytökseen "tilassa, jossa olemme kaikkein taipuvaisimpia kertomaan totuuden". (in a state in which we are aptest to tell the truth). (Rystad s. 307).

¹²² Hoffstedt 1943, s. 160.

tanskalaisiin hankaloituivat, kun taas Ruotsin kärsiessä tappioita merellä, ongelmat kärjistyivät Ruotsin kaupungeissa.

3.2. Sodankäynti ja Itämerenkauppa 1676–1677

Mitä konkreettisia ongelmia sota aiheutti kaupankäynnin mahdollisuuksiin sodan kuumen vaiheen aikana? Rumpf erotteli raporteissaan kesästä 1676 toistuvasti ja yhä useammin kaikkia niitä vastoinkäymisiä, joita kauppa-alukset joutuivat satamassa kokea joko välillisesti tai välittömästi sodankäynnin johdosta. Vaikeuttavia tekijöitä olivat muun muassa postinkulun epävarmuus, lastien konfiskoinnit ja liittolaismaa Tanskan epävarmuus kaupankäynnin takaajana.

Näin ollen taloussuhteiden normalisointi, joka oli Rumpfin ensisijaisena tavoitteena kauppasopimuksen solmimisesta alkaen, koki edelleen takaiskuja. Ruotsin aloittaessa varustautumisen uusiin maa- ja merioffensiiveihin kesällä 1676 Rumpf kirjoitti kuinka Ruotsin kuninkaan määräyksellä oli pakkolunastettu kaupungissa olleet 5 hollantilaista kauppalaivaa sota-aluksiksi.¹²³ Kaarle XI:n tavoite varustaa laivasto Tanskaa ja Alankomaita vastaan näkyi näin myös konkreettisesti kauppalaivojen kohtalossa.

Samaan aikaan myös tanskalaiset olivat kiristäneet valvontaansa Juutinraumalla eivätkä tahtoneet päästää yhtäkään Ruotsin satamista tulevaa alusta Tanskan salmien läpi. Lähettiläs painotti, miten tärkeää olisi, että Alankomaiden yleissäädyt ottaisivat asiakseen painostaa myös Tanskaa, jotta kauppasopimuksen 15. artiklan mukainen postin vapaa kulku valtioiden välillä pantaisiin myös Kööpenhaminassa täytäntöön. Kaupankäynti oli tulossa Rumpfin mukaan mahdottomaksi, ellei kirjeiden vapaa liikkuminen kauppa-alusten välillä onnistuisi.¹²⁴

Vaikka sodan vaarat olivat nyt merikaupan varjona yhä uhkaavammin, otettiin heinäkuun 27. päivä kauppasopimuksen valvomisessa joka tapauksessa uusi askel. Tästä kertoo uutinen, josta lähettiläs raportoi kuun lopulla Amsterdamiin: valtioiden vahvistaman kauppasopimuksen ”luki ja teki tiettäväksi Tukholman maistraatti kaupungintalolla”. Lähettilään mukaan tämä oli omiaan ”herättämään positiivista mieltä kaupungin

¹²³Rumpf Fagelille 29.6.1676.

¹²⁴Rumpf Fagelille 12.8.1676.

porvareissa ja asukkaissa”.¹²⁵ Näin ollen sopimusta pyrittiin edistämään myös ruotsalaisen porvariston keskuudessa. Rumpf korosti Tukholmassa etenkin Knut Kurckin, kamarikollegion puheenjohtaja roolia hänen kirjoittamiensa muistioiden eteenpäin saattamisessa kuninkaan tietoon.

Tämä yksityiskohta on merkittävä, sillä – kuten luvussa 2 kävi ilmi – Kurck kuului kuninkaan lähipiiristä Magnus de la Gardien suurimpiin vastustajiin. Näin myös Alankomaiden lähettiläs toimi kauppasuhteita edistäessään Kaarle XI:n lähipiirin valtataistelun osana. Kamarikollegion puheenjohtajana Kurck pyrki näkemykseni mukaan vahvistamaan siteitä potentiaalisiin liittolaisiin mahdollisen rauhanteon jälkeen. Hollantilaisten kaupallisten etujen valvojana Rumpf oli erityisen tärkeä liittolainen, sillä kamarikollegion puheenjohtajana Kurck näki läheltä maiden välisen taloudellisen keskinäisriippuvuuden.

Niinpä sotatoimien ollessa käynnissä Skoonessa, Rumpf raportoi vain vähän yli kuukausi takaperin kaupungintalolla julkistetun kauppasopimuksen pitävyyttä Tukholmassa. Hänen neuvotteluiden tuloksena oli saatu nyt myös vapautetuksi seitsemän hollantilaista kauppalaivaa, jotka olivat olleet satamassa talven yli vailla tietoa kohtalosta. ”Löydettyään tarvittavan miehistön satamista ja lastattuaan rahtinsa laivat olivat ensimmäistä päivää merillä matkalla kohti Isänmaitaan Jumalan ja Tuulen avulla.”¹²⁶ Sopimuksen noudattamisestakin oli näin tullut myös todisteita. Sotatilanteen kiristyminen aiheutti kuitenkin edelleen vahinkoa hollantilaisille Tukholmassa. Syyskuun lopulla kaupunkiin saapunut tanskalainen kauppalaiva oli saanut aikaan huhumyllyn, joiden mukaan Alankomaiden sitoutuminen kauppasopimuksen ehtoihin ei pitäisi lainkaan paikkansa. Tämä oli herättänyt voimakkaita hollantilaisvastaisia tunteita kaupungilla ja Rumpf mukaan syynä olivat

”--enimmäkseen ranskalaisten puolelta vahingoksi tarkoitetut valheelliset keskustelut, jotka on tarkoitettu nostattamaan kaupungilla hollantilaisia vastaan eripuraa ja pahaa mieltä, kuten myös huhut, joita epäoikeudenmukaisesti levitellään, että ruotsalaisen laivaston niin heikko menestys ja jumiutuminen

¹²⁵ Rumpf Amsterdamin pormestareille 19. heinäkuuta 1676. ”soo is hier het geratificeerde onderlinge Commerce Tractaet op de gewoone gerequireerde wyse gepubliceert en door den Magistraet aen d'opentboode Burgerey op het Stadthuys voorgelesen en bekent gemaectt.”.

¹²⁶ Rumpf Fagelille 19.9.1676: ”--haer noodigh bootsvolck uytgevonden, en haere vrachte ingenome hebbende, staen nu eerst daegs haere reyse naert Patriam met Godt en Wint ten voorste voort te setten.”.

Itämerelle olisi meidän valtakunnan syy, ja että ruotsalaisten taholta ollaan tämän takia hollantilaisille niin kovia ja vihaisia.”¹²⁷

Hollantilaisvastaiset mielialat olivat kasvaneet niin suureksi, että lähettiläs oli joutunut Tukholman kaduilla selkkaukseen kohdattuaan vihaisen väkijoukon villamarkkinoilla. Rumpf kertoi kuinka ”--ihmiset olivat päästäneet suustaan minua vastaan joitakin epämiellyttäviä sanoja”¹²⁸. Lähettiläs oli kokenut tilanteen niin uhkaavaksi, että oli katsonut parhaaksi käsitellä asiaa kaupungin maistraatissa. Hän koki tärkeäksi hollantilaisvastaisten mielialojen oikaisemisen ja korosti kirjeessään kuinka varmojen uutisten ja kauppasopimusasiakirjojen esittelemisen mahdollisimman laajalti johtaisi vähitellen olojen rauhoittumiseen. Näin henkilösuhteet de la Gardien vastaisen faktion kanssa kävivät yhä tärkeimmiksi.¹²⁹

Kiristyvän mielipideilmaston lisäksi paheneva sotatilanne vaikeutti edelleen kaupankäynnin mahdollisuuksia. Seuraava lähettilään kirje saavutti Gaspar Fagelin vasta 30. marraskuuta, kaksi kuukautta edellisen raportin lähettämisen jälkeen.¹³⁰ Hänen mukaan liittolaisarmeijat olivat jatkaneet piiritettyjen Pommerin ja Stralsundin murjomista tykistöillä ja kylmän sään vuoksi tärkeät kauppareitit Stralsundia ympäröivillä jokialueilla sekä Rügenin edustalla olivat jäässä. Toisaalta taas taistelut olivat käynnistyneet Skoonessa ja aiheuttaneet raskaita tappioita niin ruotsalaisille kuin tanskalaisillekin. Ruotsalaisten mahdollisuudet merellä Rumpf arvioi heikoiksi. Laivastolla oli vaikea varustaa vaikean talven ja suuren kuolleisuuden takia edes kahta sotalaivaa Itämerelle.¹³¹

Vaikka ruotsalaiset eivät kyenneetkään vastaamaan tässä surkeassa tilanteessa tanskalais-hollantilaisen laivaston ylivoimaan, tapahtui maasodassa uusi käänne, joka tuli muuttamaan sodan suuntaa. Ruotsi hajotti Tanskan armeijat maalla Lundin ympäristössä

¹²⁷ Rumpf Fagelille 29.9.1676: ”--die van de Fransche Factie meesterlyck weeten te bediene, om de dissidentie en onlust onder de gemeente te doen aengroye tegens de hollanders, als de welcke, gelyck die quetwillige onrechtmaetiyh uytstroyen, van het verval der saecken deeses Rycks de meeste oorsaecke syn, en dat de Sweetsche Vloot soo ongelyckigh op Zee geweest is, en niets ter werelt heeft konne uytrichten daerbyvoegende, dat de Sweetsche Gevolmachtigde seer hart en baers in hollandt onthaelt en bejegt waeren geworden. --”.

¹²⁸ Ibid. ”-- ingesetenen, die sigh eenite uytspoorige woorde tegens myn Persoon op den vollen marckt hadden laeten ontvalle--”.

¹²⁹ Rumpf Fagelille 29.1676.

¹³⁰ Rumpf Fagelille 30.11.1676.

¹³¹ Ibid.

käydyissä taisteluissa marras-joulukuussa ja saavutti strategisesti merkittävän voiton: Pohjolan mahdit olivat jälleen tasaväkisessä tilanteessa, kun Ruotsille tarjoutui mahdollisuus niittää voittoja maasodassa tämän jälkeen. Toisaalta kuningas Kaarle XI:n asema vahvistui valtakunnassa ja hän onnistui ottamaan sodanjohdon lopullisesti omiin käsiinsä.¹³² Kuten Mirkka Lappalainen on osoittanut, kesällä 1676 Ruotsin laivastoa johtanut de la Gardien suojatti Lorenz Creuz oli hävinnyt katkerassa meritaistelussa tanskalaisille ja hollantilaisille ja sen seurauksena maan laivaston hienoimmat airueet Kronan ja Svärdet upotettiin Itämereen. Merisodan tappion jälkeen de la Gardien asema heikentyi entisestään.¹³³

Tästä Vilhelm III:n sotatavoitteita palvelevista merivoitoista syntyi kuitenkin uusi ongelma amsterdamilaisille kauppiaSPIREILLE. Tanskalaiset nimittäin pyrkivät nyt liittolaissuhteestaan huolimatta kiristämään otteitaan merellä ja tämä näkyi nyt myös niiden hollantilaislaivojen ongelmassa, jotka olivat olleet tekemisissä ruotsalaisten satamien kanssa. Vielä vuoden lopulla Rumpf toi tähän liittyen edelleen esille huolensa tanskalaisten haluttomuudesta noudattaa kirjeiden vapaata kulkua kauppasopimuksen 15. artiklan mukaisesti. Toisaalta edelleen kylmä sää esti Lyypekin ja Hampurin hyödyntämisen postin kauttakulkusatamina. Tilanne oli siis muuttunut loppuvuodesta erittäin epäedulliseksi niin kirjeiden kauttakulun kuin kaupankäynninkin suhteen.¹³⁴

Aktiivisista sotatoimista huolimatta voidaan ruotsalaisten katsoa pyrkineen säilyttämään edelleen hyvät neuvottelusuhteet Alankomaiden kanssa, sillä sodan anarkia ei tavoittanut koko voimallaan hollantilaisia merisotilaita. Tanskan palveluksessa olleet hollantilaiset matruusit, jotka olivat jääneet ruotsalaisten sotavangeiksi meritaisteluissa, olivat lähettilään mukaan saaneet kunniallisen ja ystävällisen kohtelun osakseen. Hän korosti näin ruotsalaisten hyvää tahtoa, josta ei ollut näkynyt merkkejäkään hollantilaisvastaisten asenteiden levitessä valtakunnassa edellisen syksyn aikana.¹³⁵

Rumpf katsoi positiivisten uutisten olevan hyvän talousdiplomatian (Commercie Werck) ansiota ja vihdoinkin sen hedelmiä alettiin poimia.¹³⁶ Tämä huomio on erityisen tärkeä, sillä kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun lähettiläs katsoi niin politiikan kuin

¹³² Almgren 2005, s. 53–55.

¹³³ Lappalainen 2005, s. 304.

¹³⁴ Rumpf Fagelille 30.12.1676.

¹³⁵ Rumpf Fagelille 13.1.1677.

¹³⁶ Ibid.

kaupankäynninkin näkökulmasta kauppasopimuksen tuoneen suotuisia vaikutuksia maanmiehilleen Ruotsissa. Tämä seikka sai Rumpfin toivomaan myös parempaa kohtaloa hollantilaisille aluksille, kuten Göteborgissa arvokkaan lastin kanssa kaapattuna olleelle de Hoop -nimiselle kauppalaivalle. Hän kertoi, että kaupungissa sillä hetkellä oleskeleva lähettilään suojatti Bertram de Mortaigne kykenisi nyt uudessa tilanteessa selvittämään laivan kohtaloa tarkemmin ja hoitamaan asiaa eteenpäin juridista tietä.¹³⁷

Vaikka Rumpfin ajama kauppadiplomatia oli hänen omien sanojensa mukaan tuonutkin alkuvuonna tuloksia, ei Nijmegenissä käydyissä valtakunnan tason neuvotteluissa päästy yksimielisyyteen rauhanehdoista. Tämän vuoksi ei ollut myöskään näköpiirissä, että Itämerelle olisi saatu pysyvä rauhantila – asia, joka ruotsalaisille oli edelleen neuvotteluissa lähtökohtana. Kabinettikeskusteluiden sävyn perusteella voidaan päätellä Ragnar Hofftedtin tulkinnan mukaan, että Alankomaiden tasavallan johtavilla tahoilla, Oranian ruhtinaalla ja Fagelilla oli tuskin vakavasti otettavia haluja rauhaan. Tähän viittaa se, että Hieronymus van Beverningh – Amsterdamin eliittiin kuulunut virkamies – ehdotti Nijmegenissä Ruotsille ainoastaan uutta kauppasopimusta, jonka ehdot olisivat olleet kuitenkin Tukholmassa täysin mahdottomia hyväksyä.¹³⁸

Työ kauppiaiden etujen ajamiseksi jatkui kuitenkin keväällä, jolloin hän joutui tekemisiin jälleen laivojen kaappausten kanssa. Kysymyksessä oli tällä kertaa ranskalaisten sotalusten Göteborgiin ja Marstrandiin tuoneet hollantilaiset kauppalaivat. Rumpf kertoi kirjoittaneensa Frans Örenstedtille ja vedonneen sopimuksen 11. ja 15. artiklaan. Näistä ensimmäisen mukaan kummatkin valtiot sitoutuivat olemaan kaappaamatta toisten kauppalaivastoja ja niiden omaisuuksia toistensa satamiin ja näistä jälkimmäinen taas velvoitti kummatkin valtiot toimimaan, mikäli jommankumman liittolaismaat ryhtyisivät samaan. Lähettiläs koki myös tärkeäksi, että Ranskalle painotettaisiin kauppasopimuksen noudattamisen tärkeyttä muissa neuvotteluissa.¹³⁹

Samaisessa kirjeessä lähettiläs toi esille epäonnisen Lieve Eskes kauppalaivan tapauksen. Kyseinen alus oli ajanut karille, josta ruotsalaiset sotalaivat olivat hinanneet tämän rantaan. Rumpf kertoi kapteenin protestoineen omaisuutensa konfiskointia ja selvitti, että asian korjaamiseksi tultaisiin vetoamaan kuninkaaseen. Tapauksen ottaminen

¹³⁷ Rumpf Fagelille 13.1.1677.

¹³⁸ Hoffstedt 1943, s. 180, 183.

¹³⁹ Rumpf Fagelille 29.5.1677.

kirjeenvaihdossa esille kertoo näin ollen myös yksittäisten, arkistenkin kaupankäyntiin liittyvien tapausten olleen Rumpfin diplomaattisessa kirjeenvaihdossa merkittävässä osassa.¹⁴⁰

Tätä kuvastaa myös kahden amsterdamilaisen Marsalkka Paul Timmermansin ja tämän suojatin Samuel Timmermansin tapaus Riikassa, jossa heidän omaisuutensa oli anastettu kruunulle heidän saavuttua kaupunkiin vuoden 1676 kesällä. Rumpfille kirjoittamassaan kirjeessä Paul Timmerman valitteli kohtaloaan ja pyysi lähettilästä tekemään kaikkensa, jotta Ruotsin kruunu korvaisi omaisuuden.¹⁴¹

Timmermansien jo saavuttua Haagiin noin vuoden kuluttua tästä, Rumpf toi esille Fagelille lähettämässä kirjeessään, että aikoi hoitaa asian kirjoittamalla kirjeen hollantilaisen kauppiaan Martin Materin matkaan Liivinmaan virka-aatelille: hän painotti, että kyseessä ei ole Ruotsin kuninkaan tahto ja vakuutti tuovansa esille kaikki kauppasopimuksessa mainitut oikeudelliset pykälät, jotta vastaavanlaisilta tapauksilta vältyttäisiin ja kaupankäynti sujuisi mutkitta myös Liivinmaalla.¹⁴² Oikeudellisia asioita saatettiin hoitaa pitkäänkin, vuosia tapahtuneen jälkeenkin.

Toukokuun lopulla postinkulku oli helpottunut oleellisesti, kun Rumpf kiitteli Alankomaiden Tanskan-lähettilään Jacob le Mairen työtä kirjeiden saattamiseksi Juutinraumalta Ruotsin vesille. Toisaalta hän korosti myös hollantilaisten kauppiaiden kulun Itämerellä helpottuneen, joiden matkassa hän uskalsi lähettää myös raporttinsa Haagiin. Hän painotti myös valtaneuvoston ottavan käsittelyyn Johan Gyllenstiernan kanssa kaikki epäselvyydet liittyen maiden välisen postinkulun ongelmiin.¹⁴³

Tässä voidaan havaita erinomaisesti se tapa, jolla Gyllenstierna pyrki tekemään pesäeroa de la Gardien ranskalaissuuntausta edustaneille piireille. Heidän kauttaan oli mahdollista saada pontta kauppasopimuksen noudattamiseen ja valvomiseen. Tästä esimerkkinä toimii Frans Joel Örnstedtin halukkuus tarttua Stralsundissa sotamarsalkka Otto Wilhelm Königsmarckin käskystä kaapattujen hollantilaisten viljalaivojen kohtaloon. Lähettiläs

¹⁴⁰ Rumpf Fagelille 29.5.1677.

¹⁴¹ Paul ja Samuel Timmermans Rumpfille 24. heinäkuuta 1676. Holländska beskickningars memorial och noter 1676-1705, 2109/V/1026. RA.

¹⁴² Rumpf Fagelille 12.7.1677.

¹⁴³ Rumpf Fagelille 29.5.1677.

alkoi pitää näistä laivoista tarkkaa kirjaa ja valmistautui ottamaan asian esille rauhanneuvotteluissa.

Rumpf toikin esille kesällä 1677 toiveensa kauppaneuvotteluiden mahdollisesta jatkamisesta, vaikka maasota edelleen roihusi täydellä vauhdilla Skoonessa. Hänen mukaansa kuninkaan odotettiin tulevan Skoonesta pian takaisin Tukholmaan, jolloin kauppapoliittisia asioita voitaisiin käsitellä laajemmin valtaneuvoston ja säätyjen kanssa. Lähettiläs totesikin kirjeensä lopussa ”--muutakaan en voi todeta, että täällä on vielä todella hyviä aikomuksia kauppasopimuksen perusteelliseen noudattamiseen ja täytäntöönpanoon”. Kuningas ja valtaneuvosto halusivat edelleen pitää kauppapolitiikan osana tietä rauhantekoon.¹⁴⁴

Kun kauppasuhteet Ruotsin kanssa näyttivät näin ollen parantuneen ja asioita kyettiin vuoden alkupuoliskolla alkaa kirjeitse hoitamaan aktiivisesti, alkoi vuoden 1677 lopulla harmia aiheuttaa liittolaismaa Tanska. Tämän heikentynyt sotamenestys Lundin taistelussa, sekä tämän jälkeen muualla Skoonessa, oli saanut kuningas Kristian V:n (1670–1699) epäluuloiseksi merellä liikkuvia aluksia kohtaan. Juutinrauman tullissa suhtauduttiin nyt epäilevästi kaikkiin puolueettomiin kauppalaivoihin ja tällä oli seurauksensa myös hollantilaisille. Syyskuun alussa ilmeni ongelmia tervalla ja piellä lastattujen kahden hollantilaisen kauppalaivan kanssa, joiden lastit olivat takavarikoitu Juutinrauman tullissa.

Kyseisten laivojen sisältö oli vakuutettu Amsterdamissa ja oli aiheuttamassa mittavia tappioita osakkaille. Rumpfin selostuksesta voidaan huomata, että vuoden 1675 ruotsalais-hollantilainen kauppasopimus otettiin lähtökohdaksi, kun lastin omistajien korvauksia alettiin pyytää. Hän nimittäin selvensi Fagelille, että aikoi aloittaa oikeusprosessiin, jonka lähtökohtana oli kauppasopimuksen 4. artikla. Kyseinen sopimuskohta turvasi kaikkien elintarvikkeiden ja rauhanomaisiin tarkoituksiin valmistettujen tavaroiden kuljetukset Ruotsin ja Alankomaiden sekä näiden liittolaisten välillä.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Rumpf Fagelille 13.8.1677: ”--men heeft hier noch al seer goede intentie, om het opgerechtte Commerce Tractaet naeuwkeurigh t'ondenhouden en te voldoen—”.

¹⁴⁵ Rumpf Fagelille 4.9.1677.

Lähettilään mukaan tapaus oli omiaan heikentämään tervan ja pien kaupan mahdollisuuksia. Hän kertoi ottaneensa asiakseen kirjoittaa jälleen le Mairelle Tanskaan ja lähettäneensä kaikki tarvittavat dokumentit, jotka todistaisivat tervalaivojen lastin omistajuussuhteet oikeiksi. Hän selosti, että asia otettaisiin Tanskassa esille oikeudessa, jossa tuomarin (Vonnis) avulla mahdolliset hyvitykset maksettaisiin omaisuuden menettäneille osapuolille.¹⁴⁶

Tilanteen kireyttä merellä kuvaa samoihin aikoihin Öölannista tulleet tiedot, joiden mukaan tanskalaiset olisivat toimineet saaren taisteluissa epäinhimillisesti (onmenschelyck) eikä tulipaloilta ja murhilta olleet välttyneet edes pienet lapset. Rumpf jatkoi kuinka hollantilaisten amiraali Willem Bastiansen ”itse olisi ollut murhia ja tuhopolttoja vastaan, kuitenkin ilman, että hän olisi kyennyt ehkäisemään tai estämään tapahtunutta--.” Tästä johtuen tanskalaisia kohtaan koettiin Tukholmassa asti jälleen suurta vihaa eikä ”ajatuksia yleistä rauhaa kohtaan voitu herättää”.¹⁴⁷

Tilanne Öölannissa kuvastaa näkemykseni mukaan yleisesti Tanskan pyrkimyksiä pitää Alankomaat sodassa ja pitää konfliktia käynnissä. Myös Arthur C.L. Wierema on todennut, että Tanskan kannalta yhä tukalampi kansainvälispoliittinen tilanne pakotti maan Alankomaiden lähettilään, Henning Meyercronen pyrkimään yksinomaan Ruotsin ja Alankomaiden välisen erillisrauhan estämiseen vuoden 1677 lopulla. Wierema myös painottaa, että tasavallan yleissäädäyissä oltiin tuolloin jo erittäin kyllästyneitä tanskalaisten alituiseen hollantilaisalusten pidätyksiin Juutinraumalla.¹⁴⁸

Näin ollen on perusteltua väittää, että vaikka Rumpfin toiminta Tukholmassa oli vuosien 1676 ja 1677 aikana ainakin jossain määrin edistänyt kauppasuhteiden ylläpitoa ja asioita oli jopa viety oikeudellisiin prosesseihin asti, oli lopulta ensisijainen este kauppasuhteiden edistämiseen edelleen kireä kansainvälispoliittinen tilanne ja etenkin liittolaismaa Tanska. Tärkeä elementti Rumpfin toiminnassa oli myös tämän lähentyminen de la Gardien lähipiiriä vastustavien valtaneuvosten ja virkamiesten kanssa. Hän loi näin verkostoja, joista myöhemmin olisi hyötyä, kun ulkopoliittinen tilanne sallisi maiden poliittisten ja taloudellisten suhteiden normalisoinnin.

¹⁴⁶ Rumpf Fagelille 4.9.1677.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Wierema 1990, s. 402–403.

Kaupankäynti tulisi kuitenkin kärsimään sodasta vielä niin pitkään kunnes Ludvig XIV ja Vilhelm III pääsisivät yhteisymmärrykseen koko konfliktin lopettamisesta. Käslyhaltija Vilhelm III:n ainut keino pitää Ranskan joukot poissa Saksan ruhtinaskunnista oli sitouttaa edelleen Ruotsin joukkoja pohjoiseen.¹⁴⁹

Itse kaupankäynnin ongelmiin liittyvää aineistoa Rumpfin kirjeenvaihdossa on vuodelta 1678 vain vähän, mikä saattaa viitata merenkulun helpottumiseen. On mahdollista, että merisodankäynnin suurten taisteluiden loputtua ja Nijmegenin rauhanneuvotteluiden edettyä myös tilanne merellä muuttui suotuisammaksi. Juutinrauman tullirekisterin tiedoista voidaan päätellä, että merisodan alkaminen ei ainakaan lisännyt meriliikennettä Tanskan salmien yli. Tasavaltaan matkanneiden alankomaalaisten (kaikkien maakuntien) kauppalaivojen lukumäärä pysyi alle 400 laivassa. Vuosina 1677–1678 voidaan kuitenkin havaita pieni määrällinen kasvu (572 laivaa vuonna 1677 ja vuonna 1678 561 laivaa).¹⁵⁰

Tästä hienoisesta merikaupan kasvusta huolimatta kansainvälinen tilanne määräiti pitkälti Itämerellä käydyn sodan, ja siten kaupankäynninkin tulevaisuutta: Vilhelm III:n pyrkimykset pakottaa aurinkokuningas rauhaan Englannin avulla epäonnistui, kun suunnitelmat liittolaissuhteen solmimisesta Englannin kuninkaan Kaarle II:n kanssa viivästyivät. Samaan aikaan Espanjan Alankomaissa Ludvig XIV:n sotamenestys jatkui ja tämä miehitti Ieperin ja Gentin kaupungit, jolloin käslyhaltijan halut rauhanedistämiseen kasvoivat.¹⁵¹

Edellä olen kuvannut, mitä ongelmia Itämeren kaupalle koitui pitkittyneestä sodankäynnistä. Kuten olen luvussa 3.1. kuvannut, jo kesästä 1676 alkaen on Rumpfin kirjeenvaihdossa havaittavissa jatkuvia Itämeren kaupan ongelmia kauppalaivojen konfiskoinneista ja kaappauksista kirjeiden kauttakulun vaikeutumiseen. Sodan leviäminen merelle toi näin ollen lukuisia käytännön esteitä kaupankäynnin mahdollisuuksiin. Näitä olivat niin kirjeiden kauttakulun vaikeutuminen, laivojen kaappaukset sekä niiden uhka. Lähettiläs pyrki aktiivisesti toimimaan kauppiaiden hyväksi ja sai henkilösuhteiden verkostonsa avulla myös tuloksia aikaan. Suhteet etenkin Frans Örnstedtin kanssa osoittautuivat hyödyllisiksi, sillä Stralsundin viljalaivojen korvausasiaa alettiin hoitaa kirjeitse jo ennen rauhansopimuksen solmimista.

¹⁴⁹ Wierema 1990, s. 402–403.

¹⁵⁰ Bang, Nina Ellinger & Korst, Knud toim. 1930–1939, s. 128–133.

¹⁵¹ Wierema 1990, s. 405.

Kauppasuhteiden parantumiselle asetti rajansa kuitenkin kansainvälispoliittinen tilanne, joka ei vielä vuonna 1677 sallinut erillisrauhan tekemistä Ruotsin kanssa, vaikka lähettilään kirjeiden perusteella tämä olisi ollut Amsterdamin kauppiaiden intressissä. Näin ollen myös lähettilään toimintarajat olivat selvät; vaikka lähettiläs saattoi luoda lähtökohtia kauppasuhteiden kehittymiselle, tuli neuvottelut Nijmegenissä ratkaisemaan myös tasavallan ja Ruotsin välisten taloudellisten suhteiden tulevaisuutta.

Yhteistoiminnan koordinaation teorian valossa Amsterdamin pitkälle erikoistuneelle taloudelle oleelliset Itämeren *markkinat* olivat sodan käynnin takia suurissa vaikeuksissa. Varhaismoderni sodankäynti, jossa Vilhelm III pyrki kotimaassaan keskittämään valtaansa ja ajamaan Ranskan suotuisaan neuvotteluasemaan, vaikutti niihin reunaehtoihin, joilla hollantilaiset kauppiat saattoivat toimia Itämeren piirissä. Näin vastakkain olivat käskynhaltija Vilhelm III:n henkilökohtainen intressi, sodasta Ranskaa ja Ruotsia vastaan vahvistusta saanut oranialaisen *karisman* hyödyntäminen monarkistisessa vallankeskityksessä.

Rumpfin tasapainoilla kotimaansa intressiryhmien välissä tukeutuminen de la Gardien vastaisiin piireihin oli luontevaa. Samalla Ruotsin sisäpolitiikka kietoutui yhä tiukemmin kysymykseen suhteista tasavallan talouseliittiin. Kaarle XI:n keskittäessä sodan aikana valtaansa yli vanhojen holhoojahallitusten valtaneuvosten, tuli lähettiläälle mahdolliseksi luoda Frans Örnstedtin kaltaisten hahmojen kanssa lähtökohtia kauppasopimuksissa mainittujen artiklojen valvomiselle ja korvausasioiden hoitamiselle.

Vien eteenpäin seuraavassa pääluvussa havaintojani Rumpfin toiminnasta sekä taloussuhteiden kehityksestä maiden välillä ja tutkin, miten taloussuhteet kehittyivät rauhanteossa ja rauhanteon jälkeen. Kiinnitän huomiota edellä mainitsemini merikaupan ongelmiin ja Rumpfin tekemään työhön kaupankäynnin edistämiseen; oliko kauppadiplomatialla sodan aikana mahdollisesti vaikutusta rauhansopimustekstien sisältöön ja millä tavalla lähettilään luomat henkilösuhteet vaikuttivat sodan jälkeisiin taloudellisten korvausten järjestelyihin?

4. Taloussuhteiden normalisointi

”Haag 20. maaliskuuta. Heidän Ylhäisyytensä ovat jatkaneet kokoontumista, lukuun ottamatta muutamaa kotiin lähtenyttä osanottajaa, joita odotetaan saapuvaksi jälleen huomenna. Herra Silverkroon on tehnyt tiettäväksi, että Hänen Majesteettinsa Ruotsin Kuningas on valmis pitämään voimassa tämän maan kanssa solmitun kauppasopimuksen, ja on määrännyt hänen laskukamarinsa ottamaan käsittelyyn hollantilaisten laivojen ja kauppatavarain asian, jotka ovat kaapattuina Stralsundiin, ja tekemään oikeutta asian omistajille: mutta Hampurista on saapunut uutinen, jonka mukaan Kreivi Königsmarck olisi määrännyt Stralsundin kaapparit jatkamaan toimiaan, joka saattaa antaa aihetta uusille valituksille: puhutaan myös, että kirjeet Ruotsiin yritetään saada perille tulevaisuudessa turvallisemmin ja varmemmin.”¹⁵²

Kuten ylläolevasta katkelmasta voidaan havaita, taloussuhteissa näkyi vuoden 1678 alussa merkkejä elpymisestä. Maat pyrkivätkin valtakunnan tason neuvotteluissa normalisoimaan taloudellisen kanssakäymisen puitteet sotaa edeltäviksi. Maiden lähentyneet välit eivät luonnollisestikaan jääneet Tanskan kuninkaalta Kristian V:ltä huomaamatta. Hänen hovinsa virkamiehet, etunenässä Tanskan Alankomaiden lähettiläs Henning Meyercrone, pyrkivät vaikuttamaan nimenomaan käskynhaltijan ympärillä vaikuttaneeseen valtaryhmään, “oranialaiseen puolueeseen”. Kuten Arthur Wierema on tutkimuksessaan Tanskan ja Alankomaiden kahdenvälisistä suhteista todennut, Tanskan hovi ei ymmärtänyt täysin tasavallan yleissäätyjen vaikutusvaltaa - ja etenkin hollantilaisten kauppiaiden vaikutusvaltaa tässä instituutiossa. Hänen mukaansa Kristian V teki vain vähän miellyttääkseen hollantilaisia kauppiaita, jotka tiesivät, että rauhantila oli paras olosuhde kaupankäynnille.¹⁵³

Edellisessä luvussa olen tuonut ilmi, kuinka Rumpf valitteli tanskalaisten nuivaa suhtautumista hollantilaisten kauppalaivojen purjehdittua Juutinrauman läpi, etenkin vuonna 1677, jolloin muuten taloussuhteet Ruotsiin olivat parantuneet merkittävästi. Kun

¹⁵² Oprechte Haerlemsche Courant 20.3.1678: ”’s Gravenhage den 20. Maert. Haer Ed: Groot Mog: Vergaderingh continueert, zijnde alleen eenige Lyden nae huys, die op morgen hier weder verwacht werden. Den Heer Silverkroon soude by Memorie aen haer Hoogh Mog. hebben bekent gemaect, dat den Coningh van Sweden sijn Meester, gesint zijn de het Tractaet van Commerce met desen Staet t’ Onderhouden, geordonneert soude hebben sijn Kamer van Reeckeninge tot Stockholm, omme de saecken van de Hollantse schepen en Goederen, opgebracht tot Straelsont, by der hant te nemen, ten eynde de Eygenaers in ‘t kort goet recht te doen: maer over Hamburg is tydinge, dat den Grave Coningsmarck ordre soude hebben gegeven aen de Kapers, van Straelsont uytvaerende, om alle Schepen op nieuw aen te halen, ‘t welck dan stoffe tot nieuwe klachten soude konnen geven: Men spreeckt oock dat getracht sal werden, om de Brieven op Sweden voortaan seeckerder en gewisser te doen gaen en komen.”.

¹⁵³ Wierema 1990, s. 412: “Christian V did little to please the Dutch traders, who knew that peace was the best condition for commercial activities.”.

sitten Ranska tarjosi vuonna 1678 erillisrauhaa Alankomaille sellaisilla ehdoilla, jotka olivat olosuhteet huomioon ottaen suosiolliset, ei tasavallalla ollut lopulta suuria vaikeuksia kallistua rauhansopimusten solmimisen puolelle. Tämä oli suuri tappio Tanskan Kristian V:lle, jonka haaveissa oli palauttaa Tanskan suuruus Itämeren herrana.¹⁵⁴

Seuraavissa alaluvuissa analysoin, mitä vaikutuksia Nijmegenin vuoden 1679 rauhanteolla ja uudella ulkopoliittisella tilanteella oli 1680-luvun taloussuhteisiin Alankomaiden ja Ruotsin välillä? Alaluvussa 4.1. analysoin, millä tavalla rauhanneuvottelut etenivät yleisesti suurvaltojen välillä, miten molemminpuolisiin rauhansopimuksiin lopulta päädyttiin ja miten tasavallan ja Ruotsin tekemä rauhansopimus ilmentää Hollannin maakunnan kauppiaiden talousintressejä.

Tämän jälkeen pureudun alaluvussa 4.2. siihen tapaan, jolla rauhansopimus pantiin täytäntöön ja tutkin, millä tavalla taloussuhteet Alankomaiden tasavallan ja Ruotsin välillä riippuivat yleisesti ulkopoliittisen ympäristön ja liittolaissuhteiden muuttumisesta Euroopassa - erityisesti suhteessa Ranskaan.

Edellisissä luvuissa olen hyödyntänyt yhteistoiminnan koordinaation teoriaa problematisoidakseni Alankomaiden tasavallan talouden roolia varhaismodernissa maailmassa sekä Itämeren kaupan paikkaa osana maan talouden dynamiikkaa. Seuraavassa luvussa hyödynnän tätä teoreettista viitekehystä osoittaakseni, millä tavalla rauhansopimuksella, eli tulkintani *mukaan institutionaalisella politiikanteolla* pyrittiin ohjaamaan hollantilaisten kauppiaaluokan ja näiden hallitsemien *Itämeren markkinoiden* etuja. Vien ajatusta eteenpäin myös pohtimalla, mikä merkitys tällä taloussuhteiden hoidolla oli Alankomaiden sisäpolitiikassa ja miten Kaarle XI:n ulko- ja sisäpoliittiset intressit kietoutuivat kysymykseen hollantilaiskauppiaiden roolista Itämeren piirissä.

¹⁵⁴ Wierema 1990, s. 412.

4.1. Sodan loppu ja rauhansopimus

Kysymys yleiseurooppalaisten rauhansopimusten tekemisestä tuli sitä ajankohtaisemmaksi mitä pidempään yleiseurooppalaisen sodan pääosapuolet joutuivat nielemään sodan aiheuttamia valtavia aineellisia vahinkoja. Vilhelm III:n henkilökohtaiset ambitiot näyttäytyivät Alankomaissa yhä vähenevissä määrin tukemisen arvoisilta ja tämän käskynhaltija tunnusti itsekin.¹⁵⁵

Toisaalta Ranskan monarkilla näytti olevan yhä vähemmän konfliktissa voitettavaa, kun sodan alkupuolen tavoite Alankomaiden totaalista valloittamisesta ei käynyt toteen. Rauhanneuvotteluiden kehitystä – ja pohjoisen Skoonen sodan – tulevaisuutta määrittäviksi näiden kahden avainvaltion johtohahmojen halu löytää molempia tyydyttävä kompromissi. Muiden liittolaisvaltioiden mahdollisuuksia vaikuttaa konfliktin jatkumiseen tai päättymiseen voidaan siksi pitää pieninä.¹⁵⁶

Ranskan hovia Nijmegenissä edustanut pääneuvottelija d'Estrades olikin saanut käskyn lähentyä yhä enemmän Hollannin maakunnan kauppiasluokkaa ja hän pyrki näin lyömään kiilaa Oranian ruhtinaan ja kauppiaspiirien väliin. Tämä Ranskan harjoittama Amsterdamin kosiskelu näyttäytyy ymmärrettävänä ottaen huomioon, että Ludvig XIV pelkäsi juuri tuolloin uusien liittolaissuhteiden muotoutumista Englannin ja Alankomaiden kesken – hanketta, jota Vilhelm III todella ajoi sinnikkäästi Lontoossa. Osoituksena tästä oli Vilhelm solminut vuoden 1677 lopulla avioliiton serkkunsa, Jaakko Stuartin (myöhemmän kuningas Jaakko II:n) tyttären Marian kanssa.¹⁵⁷

Ranskan monarkki päätyikin ehdottamaan rauhaa maaliskuussa 1678 ja pitkällisten neuvotteluiden jälkeen varsinaiset rauhansopimukset maiden välillä 31. heinäkuuta Nijmegenissä.¹⁵⁸ Näin yleiseurooppalaiset ehdot rauhan toteutumiselle Ruotsin ja Alankomaiden välille olivat toteutuneet. Vaikka maat olivatkin edelleen virallisesti sodassa keskenään, nostivat horisontissa sarastaneet rauhantoiveet uusia kysymyksiä koskien sodan aikana kärsineitä hollantilaislaivoja, korvauksia ja Itämeren kaupan oikeudellista turvaa ylipäänsä. Tukholmassa lähettiläs Rumpf toi esille kirjeissään huolen kaupallisten etujen sisällyttämisestä tulevaan rauhansopimukseen. Lähettilään huomion

¹⁵⁵ Rystad 2005, s. 314.

¹⁵⁶ Ibid. s. 301.

¹⁵⁷ Ibid. s. 314.

¹⁵⁸ Ibid.

herättivät etenkin ruotsalaisten penseä suhtautuminen edellisen kauppasopimuksen sisältämiin korvausvaatimuksiin, mikäli laivat joutuisivat toistensa liittolaismaiden kaappaamiksi. Ymmärrettävästi Kaarlen hovissa ei haluttu joutua ranskalaisten suorittamien kaappausten maksumiehiksi. Näin ollen keväällä horisontissa siintäneet rauhantoiveet olivat muuttuneet Tukholmassa pessimistisiksi, kun maa joutui roikkumaan edelleen sodassa Tanskaa, ja virallisesti Alankomaita sekä saksalaisia vihollisiaankin vastaan - ilman aikaisemmin niin tärkeää Ranskan tukea.¹⁵⁹

Laivakaappareiden toiminta Itämerellä oli joka tapauksessa ongelma, johon oli Rumpfin mukaan puututtava mahdollisimman pikaisesti, sillä hän katsoi kaappareiden ”lukumäärän kasvavan sodan jatkumisen myötä” ja totesi tämän johtavan ”kaupankäyntiin kohdistuneiden tuhojen merkittävään kasvuun”.¹⁶⁰ Hän halusi kuitenkin korostaa, että Ruotsin hovissa oltiin tilanteen vakavuudesta tietoisia ja, että suotuisaan neuvottelutulokseen oli edelleen mahdollista päästä myös kaupankäynnin sujuvuutta edistävien toimien suhteen.¹⁶¹

Rauhanneuvotteluiden hoputtamiseen oli näin syynsä, sillä tunnelmat Ruotsissa olivat pitkän sodan takia jälleen kiristyneet. Lähettiläs toikin huolestuneilla äänenpainoilla esiin hollantilaisia koskevia mielialoja Tukholmasta elokuun alussa:

”--hollantilaisia, vaikkakin epäoikeudenmukaisesti, kuvaillaan ja selitetään ei ainoastaan tämän sodan jatkumisen syyksi, mutta myös syyksi, että Ruotsi ei ole päässyt siitä pois. Siksi olen suuresti peloissani, että täällä huono ilmapiiri ja vihamielisyys minua ja meidän maatamme vastaan jälleen uudestaan, sekä yhtä vaikeana kuin aikaisemmin saa jälleen jatkua--”¹⁶²

Rumpfin mielissä oli edellisen vuoden hollantilaisvastaiset mielialat, joiden hän pelkäsi koituvan myös tulevaisuudessa kaupanteon esteeksi. Hän pohdiskeli samalla huolestuneesti, olisiko tässä hollantilaisvastaisessa tilanteessa ranskalaisilla

¹⁵⁹ Rumpf Fagelille 16.7.1678.

¹⁶⁰ Rumpf Fagelille 16.7.1678: "--dat daerenboven de Caepers door de voors onverwachte conniventie meer en meer gestyff werdende, haer getal by voortganch van den oorlogh ende tot verdere ontveyliginge van deese Zeen en ruin eder Commercie merckelycke soude toeneme.".

¹⁶¹ Ibid.: "Waertoe ick mij verseeckerde dat dit Ryck geensints soude willen contribueerd, maer veel eer om de consequentie sulx helpen afweeren als daerby meer als Hollandt omde geallegerde redend geinteresseert synde.".

¹⁶² Rumpf Fagelille 6.8.1678: "--de hollanders hoewel onrechtmaetigh, sal willen impicteeren en toeschrijven niet alleen d' oorsaecke van deese voortgaenden oorlogh, maer ooch dat Sweden niet daeruyt geraeckt en is, soo ben grootelyx beducht, dat hier d' onwille en animositeit tegens mij en die van onse natie, wederom opt nieuw en ongemackelijcke als vaarheen sal hervat werden--".

mahdollisuuksia laajentaa kaupankäyntiään Itämerelle, etenkin manufaktuuri tuotteiden osalta.¹⁶³

Päätyneet rauhanneuvottelut Ranskan ja Alankomaiden välillä eivät tuoneet Ruotsin osalta mitään takeita taisteluiden päättymisestä Tanskan kanssa. Tämän vuoksi on ymmärrettävää, että tyytymättömyys tilanteeseen kasvoi myös Tukholmassa. Tämä näkyi myös Ruotsin sisäpolitiikassa, jossa äityi valtataistelu ranskalaismielisen ryhmittymän sekä sen vastustajien välillä. Vielä ei ollut kuitenkaan selvyttä siitä, minkä kurssin Kaarlen hovi valitsisi rauhanneuvotteluiden jälkeen ulko- ja sisäpolitiikassaan.

Selvyttä tilanteeseen toi vasta vuoden 1679 alussa alkaneet rauhanneuvottelut Ruotsin ja sen saksalaisten vihollisten kanssa: tammikuussa maa solmi rauhan Lüneburgin herttuoiden kanssa sekä Münsterin ruhtinaspiispan kanssa. Tämän jälkeen Brandenburg, joka tuolloin oli Ruotsin päävihollinen saksalaisilla alueilla, päätyi tekemään rauhan Saint Germainssa kesäkuun lopulla. Jäljelle jäi enää rauhantekoihin syvästi pettynyt Tanskan monarkki Kristian V ja Alankomaiden yleissäädyt, joiden kanssa neuvottelut aloitettiin syksyllä.¹⁶⁴

Kun sitten pitkään odotetut rauhanneuvottelut käynnistyivät Ruotsin, Alankomaiden ja Tanskan kanssa, Amsterdamin kauppiaapiirien tavoitteeksi tuli ajaa sopimustekstiin mahdollisimman laajat kaupankäyntiä edistävät erillissopimukset. Kun maiden välinen rauhansopimus vahvistettiin lokakuun 1679 lopulla, sopimukseen liitettiin erillinen kauppasopimus, jonka lähtökohdat olivat yleisesti samankaltaiset kuin Rumpfin neuvottelemassa sodanaikaisessa, vuoden 1675 kauppasopimuksessa.

Kyseinen sopimusteksti kuvastaa erinomaisesti sitä tapaa, jolla tasavalta pyrki kompensoimaan sodan aikana hollantilaiskauppioiden menetyksiä ja aseman heikentymistä sodan aikana. Seuraavassa erittelen kyseisen sopimuksen oikeudellisia pykälä ja selvitan millä tavalla siinä edistetään hollantilaiskauppioiden asemaa Itämerellä yleensäkin. Miten poliittisella sopimuksella pyrittiin ohjaamaan kaupankäyntiä Hollannin eduksi?

Jo sopimuksen ensimmäisessä artiklassa käy selväksi se henki, jonka mukaisesti Alankomaat oli hallinnut jo vuosisadan alusta alkaen maailman meriä. Tavoitteena oli

¹⁶³ Rumpf Fagelille 6.8.1678.

¹⁶⁴ Rystad 2005 s. 314-315.

merten vapaus, joka tässä tapauksessa tarkoitti vapautta kilpailijoista – suvereenia markkinoiden hallintaa:

”Sopimuksen fundamentti ja perusta on Ruotsin kuningaskunnan kaikkien osien, alueiden ja provinssien sekä Alankomaiden tasavallan yleissäätöjen Euroopan hallinnoimien alueiden täydellinen kaupan ja merenkulun vapaus—”.¹⁶⁵

Sopimusteksti etenee kuvaillen ensin tarkemmin tämän kaupan vapauden rajoja ja periaatteita. Heti sopimustekstin alussa todetaan, että mikäli valtiot ajautuvat keskinäiseen konfliktiin, eli valtioiden diplomaattisiin väleihin syntyy ”väärinymmärryksiä, rikkoutumisia tai keskeytyksiä” (misverstand, rupture of interruptie), maiden välinen kauppa saa jatkua vapaasti 9 kuukautta ilman pelkoa kauppatavarahan haltuunotoista.

Sopimus tähdensi, että kaikkia Alankomaiden tasavallan yleissäätöjen ja Ruotsin kuningaskunnan alamaisia veloitettiin pidättäytymään kaikista vihollisuuksista toisiaan vastaan ja sopimusta vastaan rikkovia rangaistaisiin merirosvoudesta langetetuilla tuomioilla, joka tässä tapauksessa tarkoitti kuolemantuomiota. Sopimus ei kuitenkaan velvoittanut aloittamaan tutkimuksia niitä henkilöitä vastaan, jotka olisivat suorassa velkasuhteessa Ruotsin kuninkaaseen tai Alankomaiden tasavallan yleissäädöille. Näin annettiin erityistä suojaa etenkin amsterdamilaisille luotottajille, kun heidän velkojaan suojattiin erillisellä pykälällä.¹⁶⁶

Tärkeä periaate sopimuksessa oli myös, että kaupankäynti sallittiin eteenpäin niihin maihin, joita ei erikseen valtioiden omissa säädöksissä kielletty. Näin ollen sopimuksen 6. artiklan periaate, jonka mukaan ”Ruotsin kuninkaan ja tasavallan alamaiset pitävät, vaalivat ja tihentävät keskenään ystävyyttä ja keskinäistä vuorovaikutusta” tarkoitti myös etenkin hollantilaisille kauppatavarahan vapaan myynnin eteenpäin tuottoisimmilla markkinoilla.

Merkittäväksi osaksi sopimusta, kuten vuonna 1675, tuli myös sallittujen tuotteiden listaukset. Seitsemännen artiklan perusteella niin alankomaalaisilla kuin ruotsalaisillakin

¹⁶⁵ Van Aizema & Sylvius 1685–1699, 17. kirja s.42: ”Dat het fundament en grontvelt van dit Tractaat sal zijn een volkomen vryheyt in 'hstek van de Negotie en Navigatie door alle Koningrijken, Staten, Domeynen en Provintien, die sijn geheyligde Koningl. Majesteyt van Zweden en de Hooge en Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden in Europa besitten--”.

¹⁶⁶ Ibid.

oli oikeus pitää vapaasti suolaa, humalaa ja silakkaa kellareissa ja tukkuvarastoissa kumpaisenkin maan alueella edellyttäen, että tavarasta maksettaisiin maiden asettamat tullit asianmukaisesti. Periaatteena oli, että tämän yhden tullin maksamisen jälkeen kauppiaiden ei tarvitsisi maksaa enää lisätulleja. Alankomaista Ruotsin maaperälle saapuville laivoille asetettiin useimmille vuoden 1668 mukaiset tullit, mutta hollantilaisille oleellisemmille artikkeleille - puutavaralle, viljalle pielle ja tervalle - myönnettiin edullisemmat, vuoden 1658 tason tullimaksut. Sotalaivat saivat ankkuroitua toistensa satamiin, mutta kapteenin aina ilmoitettava välittömästi viipymisensä syy kaupungin viranhaltijoille.¹⁶⁷

Myrskyn tai pakottavan syyn takia rantautumaan joutuneiden laivojen oikeudetkin huomioitiin: lastin mahdollinen purkaminen ja myyminen vieraassa satamassa tuli perustua vapaaehtoisuuteen, eikä koko laivaa voinut sopimuksen mukaan myöskään pakottaa kauppatavaraksi. Molempia osapuolia velvoitettiin pidättäytymään väkivallankäytöstä.¹⁶⁸ Vieraiden valtioiden satamia käsiteltiin sopimuksessa myös tärkeänä osana: kaupankäynti sallittiin valtioiden vihollisten tai potentiaalisten vihollisten alueella ja tekstissä tähdennettiin, että puolueettomat laivat saattoivat tehdä kauppaa vihollismaan satamissa ja vihollissatamista myös eteenpäin. Tällä pyrittiin varmistamaan, että tulevat valtioiden sotatoimet Itämeren ympäristössä häittäisi kaupankäyntiä.¹⁶⁹

Kuten lähettiläs Rumpfin neuvottelemassa kauppasopimuksessa, myös vuoden 1679 tekstissä rajattiin tarkasti sallitut ja kielletyt kauppatavarat. Kiellettyjen tavaroiden listalla oli jälleen kerran erilaiset sotatarvikkeet: aseet, musketit ja musketin kuulat, räjähteet, tykinkuulat, kirveet ja sytytyslangat. Tästä tekivät edelleen poikkeuksen ainoastaan hevoset ja hevosten jalustamiseen tarvittavat tavarat - niin tärkeä elementti kuin hevonen varhaismodernin yhteiskunnan sodassa olikaan.¹⁷⁰

Sallittujen kauppatavaroiden listalla sen sijaan oli kaikki oleellisimmat Itämeren kaupan kannalta: viljat ja mausteet, öljytuotteet, viini, suola, ja ylipäänsä kaikkia ihmisen välttämättömyystarvikkeet. Tämän lisäksi sallittuja olivat laivanrakennuksessa tarvittavat metallit, raaka-aineet ja tavarat, kuten hamppu, puuvilla, piki, terva, mastot, sahatavara,

¹⁶⁷ Van Aizema & Sylvius 1685–1699. 17. kirja s. 43–44.

¹⁶⁸ Ibid., s. 44

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Ibid. s. 45.

laivanrakennuspuut, köydet, pienet ja suuret ankkurit. Muitakin kauppatavaroita, joita ei ollut edellisessä artikkelissa mainittuna, oli sallittua kuljettaa myös vihollisalueille.

Sopimustekstissä määriteltiin yksityiskohtaisesti, miten artikloja voitiin valvoa satamissa ja merillä: valtiot pyrkivät kontrolloimaan merenkulkua passien ja merenkulkulupien avulla. Mikäli epäilyksiä kauppalaivan määränpäästä ja motiiveista heräisi, oli sopimuksen mukaan laivan kapteenin luovutettava passinsa ja merenkulkulupansa satamassa.¹⁷¹ Jos merillä valtioiden sotalaiva kohtaisi taas epäilyksiä herättävän kauppalaivan, oli sen pidättäydyttävä ampumasta laukauksia ja lähetettävä korkeintaan kolme miestä laivaan tarkistamaan asianmukaiset passit sekä merenkulkuluvat (zeebrief), asuinpaikan, laivurin sekä laivan nimen. Näin pyrittiin määrittelemään myös väkivaltamonopoliin toimintarajat epäselvissä tilanteissa.¹⁷²

Sopimuksessa tähdennettiin myös, että Ruotsin alamaisten omaisuus nautti suojaa niissä laivoissa, jotka seilasivat Alankomaiden tasavallan vihollisen lipun alla, lukuun ottamatta kiellettyjä sotatarvikkeita. Mikäli jompikumpi valtioista joutuisi sotaan kolmatta osapuolta vastaan, ei vihollismaasta lähtöisin olevan laivan omaisuutta konfiskoitaisi, mikäli ne olisivat Ruotsin kuninkaan alamaisten omaisuutta sodanjulistuksesta erikseen määritettyjen aikarajojen puitteissa. Nämä rajat olivat 2 kuukautta Gibraltarin salmelta ja 10 viikkoa Välimeren alueelta sodanjulistuksen jälkeen lastatuista laivoista.¹⁷³

Oikeudellisesti erityisen painokas oli sopimuksen 24. artikla, jonka mukaisesti kiellettiin ankarasti takavarikoimasta kauppalaivojen tavaroita ilman tarvittavia oikeusistuinten päätöksiä. Myös rahallisista korvauksista määrättiin tarkasti: jommankumman laivan joutuessa kaapatuksi, oli kapteenilla oikeus hakea korvauksia 15000 guldenin tai 6000 riikintaalerin edestä, jotta kaikki kauppasopimuksen rikkomuksesta johtuva vahinko tulisi kompensoiduksi.¹⁷⁴

Jommankumman valtion lipun alla kulkevan laivan kapteenin jäädessä kiinni kokonaisen kielletyn lastin kanssa, olisi kaikki tavarat jätettävä koskematta ja kuljetettava maihin, jossa amiraliteetin vastuulla olisi tutkia ja kirjata ylös lastin sisältö. Mikäli laivan sisällöstä vain osa olisi kiellettyjen tavaroiden listalla, ja kapteeni suostuisi

¹⁷¹ Van Aizema & Sylvius 1685–1699, 17. kirja, s. 45.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ibid. s. 46.

vapaaehtoisesti luovuttamaan nämä tavarat pois, oli laiva päästettävä sopimuksen mukaan myös jatkamaan matkaansa kotisatamaan. Erikseen korostettiin, että valtiot tekisivät kaikkensa, jotta oikeusprosessit olisivat molemmille oikeudenmukaisia ja tuomiot sopimusten mukaisia sekä viisaita.¹⁷⁵ Myös oikeusturvasta pyrittiin huolehtimaan: oikeuden tuomion ollessa epäoikeudenmukainen, oli maiden lähettiläillä oikeus valittaa siitä.¹⁷⁶

Merenkäynnin epävarmuutta taas pyrittiin turvaamaan merirosvouslaeilla: mikäli merellä tapahtuisi onnettomuus kauppa- tai sotalaivalle, ja laivan omaisuus joutuisi luvattomasti muiden kuin tavaraan oikeutetuille henkilöille, huolehtisivat kumpikin sopimusosapuoli omaisuuden anastaneiden rangaistuksista. Valtioilla on myös velvollisuus rangaista merirosvouteen syyllistyneitä, jäljittää lastin oikeat omistajat ja pyrkiä palauttamaan anastajien käsiin ottama omaisuus.¹⁷⁷

Lopuksi todettiin, että mikäli valtioiden alamaiset rikkoisivat kauppasopimusta tulevaisuudessa, ei sen tulisi johtaa maiden väliseen välirikoon vaan syylliset olisi tuomittava oikeudessa ankaralla tavalla. Alankomaat ja Ruotsi vahvistivat sopimuksen olevan voimassa 24 vuotta allekirjoitushetkestä.¹⁷⁸

Mitä yhtäläisyyksiä kyseinen vuoden 1679 kauppasopimuksen teksti sitten pitää sisällään Skoonen sodan aikaiseen, vuoden 1675 kauppasopimukseen nähden? Entä mitä eroja sopimuksissa oli? Vanha kauppasopimus oli viitekehykseltään samankaltainen, mutta sen määrittelemät rangaistukset ja oikeudelliset toimet sääntörikkomuksissa eivät olleet tarkasti määriteltyjä. Sodan aikainen sopimus pyrki tuomaan hollantilaisille kauppiaille jonkinlaista oikeudellista turvaa sotatoimilta, mutta kuten lähettiläs Rumpfin kirjeenvaihdosta voimme päätellä, epävarmuus merellä oli silti jatkuvaa. Määrittelemättä vuoden 1675 sopimuksessa jäivät muun muassa oikeustoimet, valitusoikeudet ja korvaussummat. Sen sijaan yhtäläisyyksiä oli kiellettyjen sekä sallittujen kauppatarvikkeiden listoilla, jotka siirtyivät lähes sellaisinaan myös uuteen sopimukseen.

Tärkeät tuonti- ja vientiartikkelit olivat turvattu erityismaininnoilla kuten aikaisemminkin, mutta toisaalta nyt rauhansopimuksessa päädyttiin määrittelemään myös

¹⁷⁵ Van Aizema & Sylvius 1685–1699, 17. kirja, s. 45.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Ibid.

tarkasti yleisimpien tuontitavaroiden tullitaksat. Samalla turvattiin myös tullimaksujen oikeudenmukaisuus ja pyrittiin sopimuksen voimalla estää liiallinen tullien periminen useaan otteeseen. Uusi rauhansopimukseen sidottu kauppasopimus oli näin ollen tarkempi määrittelyiltään: miten käytännön ongelmissa toimittaisiin, miten sodan syttyminen kolmannen osapuolen kanssa vaikuttaisi kaupankäyntiin ja mitä rangaistusasteikkoa käytettäisiin laivojen lastin anastamisesta.

Kauppasopimus oli tärkeä osa Alankomaiden tasavallan kaupallisten intressien ajamista Itämerellä, mutta itse Nijmegenin rauhassa tehtiin samalla myös eräs erittäin painokas talousdiplomaattinen päätös, joka kuvastaa erinomaisella tavalla rauhansopimuksen taustalla olleita valtasuhteita. Rauhansopimuksen erityisessä liitteessä nimittäin määriteltiin sodanaikaisten laivakaappausten hyvityksistä alankomaalaisille kauppiaille. Erillinen artikla totesi, että

”--molemmat lähettiläät ovat tulleet yhteisymmärrykseen, että laivat ja tavarat, jotka ovat anastettu ja kaapattu, tullaan ensisijaisesti, mikäli tämä on mahdollista, asianosaisille palauttamaan, ja mikäli näin ei voida menetellä, on kahden tai kolmen kuukauden kuluessa rauhansopimuksen ratifiointista maksettava summa rahassa käypän koron kera --”¹⁷⁹

Sopimuksessa tarkennettiin näin ollen myös hollantilaisten kauppiaiden sodassa kärsimien tappioiden korvauksista, vaikka jo Rumpfin solmimassa vuoden 1675 kauppasopimuksessa oli tästä periaatteellisesti jo sovittu. Uutta oli kuitenkin se, että nyt tarkennettiin rauhansopimuksen liitteellä myös korvattavaksi määrätty omaisuus. Sopimuksessa nimittäin mainittiin yleissäätyjen vahvistamana 7 laivaa, jotka Ruotsin kuninkaan oli korvattava omistajille. Näitä laivoja olivat de Mouthaan, de Buijs, de Hoop, de St. Jacob, De Witte Roos, de Boodschap Maria ja het Nieuwe Heeren Logement.¹⁸⁰

Näistä ensimmäisten kolmen kerrottiin olleen ruotsalaisten alusten kaappaamia ja neljän jälkimmäisen taas ranskalaisten sota-alusten valloittamia ja anastamia. Jälkimmäiset olivat myös myyty ranskalaisten voitoksi ruotsalaisesta Kalmarin satamasta. Neuvotteluissa oli päästy yhteisymmärrykseen, että kolmen ensimmäisen laivan

¹⁷⁹ Van Aizema & Sylvius 1685–1699, 17. kirja, s. 41: ”Derhalven soo zijn d' Ambassaderurs van d' een d'ander over- een-gekomen, dat de schepen en Goederen die alsoo genomen en opgebracht zijn, met den alder- eersten, soo 't mogelijk is, sullen werden gerestitueert, of soo niet, dat men de rechte waardy van dien met het ordinaris interest binnen den tijdt van 2 of 3 maanden, te reekenen van den Dag van de Ratificatie, in gereeden Geld sal betalen.”.

¹⁸⁰ Ibid. s. 41.

anastuksesta vastuussa olleille ruotsalaisille kaappareille luettaisiin oikeuden tuomio sen raadin oikeudessa, missä kaappaus oli suoritettu.¹⁸¹ Myöhemmin rauhansopimukseen vedoten korvattavat laivalastit laajennettiin koskemaan myös Otto Vilhelm Köningsmarckin Stralsundiin merisotien aikana kaappaamia hollantilaisia viljalaivoja.

Maiden väliset poliittiset ja taloussuhteet olivat näin ollen voimakkaasti hollantilaisten kauppiaiden intressien kietomia. Näkemykseni mukaan uusi rauhansopimus, kaapattujen laivojen korvauspäätökset sekä erillinen rauhansopimukseen kuulunut kauppasopimus kaikki omalta osaltaan heilauttivat maiden välistä valtasuhdetta etenkin hollantilaisten kauppiaiden eduksi, kun heidän intressejään turvattiin jopa rahallisin korvauksin. Seuraavassa alaluvussa käsittelen korvausprosessien käynnistymistä vuodesta 1679 alkaen ja analysoin niiden etenemistä osana maiden poliittisten ja taloudellisten suhteiden yleistä kehitystä aina 1680-luvun puoleenväliin asti.

4.2. Kuka maksaa sotavelat?

Kuten erilliseen kauppasopimukseen liitetyistä vapaata merikauppaa suosivista ehdoista voidaan päätellä, vuoden 1679 rauhansopimusta voidaan luonnehtia syystäkin amsterdamilaisia kauppiaspiirejä suosivaksi. Ruotsin ja Alankomaiden välisiä taloussuhteita tuli tämän jälkeen määrittämään, onnistuttiinko sopimuksessa mainittuja korvaussummia panemaan todellisuudessa täytäntöön ja oliko Kaarle XI valmis uhraamaan maansa niukkoja aineellisia resursseja tasavallan kaupallisten piirien pitämiseksi tyytyväisinä.

Korvausten täytäntöönpanoa voidaan luonnehtia näkemykseni mukaan lähettiläs Christiaan Constantijn Rumpfin tärkeänä henkilökohtaisena projektina. Tämä ilmenee etenkin siinä, että Hollannin ja Friisinmaan säätykokous oli saanut Rumpfilta kirjeitse listan, joissa eriteltiin yksityiskohtaisesti edellä mainitut von Königsmarckin käskystä Stralsundin satamaan kaapatut hollantilaiset viljalaivat vuosien 1677–1678 ajalta.

Säätykokouksessa käsitellyt asiat eivät olleet vähäpätöisiä ja Rumpfin toiminta näkyy heidän kokouspöytäkirjoissaan ensimmäistä kertaa sitten vuoden 1675 solmitun kauppasopimuksen. Oli siis pitkälti hänen diplomaattisista ponnisteluistaan kiinni, tulisiko seuraavina vuosina Amsterdamin kauppiaat saamaan korvatuksi heille

¹⁸¹ Van Aizema & Sylvius 1685–1699, 17. kirja. s. 41.

rauhansopimuksissa taatut korvaukset konfiskoiduista laivoista. Rumpfin roolia korostaa myös se, että hän henkilökohtaisesti oli laivojen kaappausten tiimoilta kirjeenvaihdossa Frans Joel Örnstedtin kanssa kesällä 1678. Näin ollen huipentui se prosessi, joka alkoi Rumpfin luodessa suhteita ja neuvotellessa sodan aikana ranskalaisvastaisten valtaneuvosten kanssa. Örnstedt kirjoittikin Rumpfille kirjeen, jossa tämä eritteli yksityiskohtaisesti Ruotsin hovin ottavan korvausvaatimukset käsittelyyn ja maksavan syntyneet velat kokonaisuudessaan rauhanteon jälkeen.¹⁸²

Hollannin maakunnan säätykokoukselle lähetetyssä kaaviossa ilmenee Rumpfin keräämät tiedot kaapattujen laivojen sisällöstä sekä niiden kapteeneista. Lähettilään kirjoittamista taulukosta voidaan päätellä, että Stralsundiin kaapatut laivat olivat suurimmaksi osaksi rukiilla ja vehnällä lastattuja laivoja. Saatavia oli kirjattu yhteensä 23 laivurille.¹⁸³

Ruista oli menetetty kaappauksissa kaikkiaan, schepelit mukaan lukien, noin 1000 lastia. Vehnää taas oli menetetty yhteensä noin 623 lastia, eli 1869 kuutiometriä. Lisäksi osa viljalaivoista oli rahdannut ohraa, jota merkittiin saataviksi noin 82 lastin verran. Jan Luiten van Zandenin mukaan yksi viljalasti tarkoittaa nykymitoissa hieman yli 3000 litraa.¹⁸⁴ Näin ollen voimme olettaa, että kaapattuja ruislasteja oli yhteensä schepelit mukaan lukien 3000 kuutiometriä. Kaapatut vehnämäärät muunnettuna tilavuusyksiköiksi vastasi noin 1869:ää ja ohramäärät 248:aa kuutiometriä.

Kun korvaussummaksi oli merkitty yhteensä noin 107 000 guldenia, voidaan päätellä, minkälaisista korvaussummista oli ajan elinolosuhteet huomioon ottaen kysymys. Van Zandenin keräämään aineiston mukaan vuosien 1675–1683 välillä yhden ruislastin myyntiarvo Amsterdamissa oli korkeimmillaan noin 216 guldenia 1675 ja alimmillaan 85 guldenia (vuonna 1680).

Tarkastelujaksoni päättyessä 1683 yhden ruislastin (tukku)kauppahinnaksi on arvioitu noin 100 guldenia. 100 kilogramman ruisleipämäärän hinnaksi van Zanden on arvioinut

¹⁸² Örnstedt hollantilaisille laivureille 1677–1678. 45 "Handlingar rörande kaperier" , 2109/VII/49. RA

¹⁸³ Secrete Resolutien, s. 13. Rumpfin muistiinpanot kaapattujen laivojen kapteeneista ja sisällöistä: "Handlingar rörande kaperier", 2109/VII/49. RA.

¹⁸⁴ van Zanden: The prices of the most important consumer goods, and indices of wages and the cost of living in the western part of the Netherlands, 1450-1800. Excel-tiedosto osoitteessa <http://www.iisg.nl/hpw/brenv.php>. Katsottu 18.02.2016.

8-11 guldenia. Viljalaivojen arvo oli kyseiseen, esimerkiksi verrattuna näin ollen yli 10 000 kertainen.

Hinnaltaan suurimmaksi määritellyn kapteeni Ewout Jacobsz Juystin viljalastin arvo oli noin 8047 guldenia (vaihtosuhteessa 1/3 riikintaaleriin). Pelkästään ruista kuljettaneen kapteeni Jan Hillebrantse Roosin 80 lastin ja 54 schepelin viljalaivan hinnaksi taas tuli noin 3800 guldenia. Samalla hinnalla olisi siis van Zandenin aineistoon suhteutettuna 34 500 kiloa ruisleipää Amsterdamista. Vertaillen tuon ajan tärkeimpään juotavaan hyödykkeeseen, 3800 guldenilla olisi ollut mahdollista ostaa vuosien 1675–1683 hinnoilla 70 000 – 75 000 litraa olutta.

Kyseistä summaa voi verrata niin ikään aikakauden huippuvirkamiehen palkkaan. Rumpfin kirjeiden vastaanottaja, Oranian ruhtinaan lähimmän miehen neuvospensionääri Gaspar Fagelin vuotuiset – tasavallan myöntämät – tulot olivat 6000–10 000 guldenia vuodessa.¹⁸⁵ Kun otetaan huomioon, että hän kuului maan johtavaan eliittiin, ja oli virallisilta sekä epävirallisilta tuloiltaan omassa luokassaan, viljalaivojen ruumissa liikkui kaikissa suhteissa merkittävä määrä varallisuutta. Ei ole siksi ihme, että Stralsundiin kaapatut laivat tulivat poliittisen päätöksenteon sekä diplomatian piiriin.

Miksi Kaarle XI:n hallinto sitten oli valmis maksamaan tällaisia summia sodanjälkeisinä korvauksina ja mitä hovi hyötyi tästä verrattain raskaasta taloudellisesta velvoitteesta? Selitystä voidaan hakea niin Ruotsin sisä- kuin ulkopoliittisen suunnanmuutoksen kautta, ja niistä kehityskuluista, jotka olivat saaneet alkunsa Skoonen sodan alusta ja jatkuivat sodan jälkeisenä aikana.

Nijmegenin rauhanteon jälkeen Kaarle XI oli vähitellen jatkanut poliittisen vallan keskittämistä itselleen vanhan holhoojahallituksen valtaneuvosten kustannuksella. Kuninkaan lähin piiri oli vaihtunut vähitellen. Kuten edellä olen kuvannut, Johan Gyllenstierna oli asettunut vanhaa ranskalaismielisen Magnus Gabriel de la Gardien johtamaa blokkia vastaan jo kesän 1676 karvaisten meritaisteluiden tappioiden jälkeen. Tämän ryhmittymän toiminta jatkui myös rauhanteon jälkeen.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Van Bockel 2009, s. 134.

¹⁸⁶ Lappalainen 2005, s. 308.

1660-luvun lopun ja 1670-luvun alussa vaikuttaneen kuninkaan holhoojahallituksen miehistä kaikki olivat joutuneet vähitellen siirtymään tämän voimakastahtoisien valtaneuvoksen tieltä. Vaikka Gyllenstierna kuoli vain hieman Alankomaiden ja Ruotsin rauhansopimuksen solmimisen jälkeen vuonna 1680, oli hänen toimintansa omiaan vaikuttamaan kuninkaan kykyyn keskittää valtaansa ja aloittamaan toimet vanhan ylhäisaateliston aseman heikentämiseksi. Kehitys, jossa kuningas oli sodan aikana – ja verukkeella – ottanut valtaa itselleen ohi valtaneuvoston, jatkui nyt myös sodan jälkeen. Kuvaavaa on, että Gyllenstiernan aloittama kapina de la Gardien lähipiiriä vastaan koitui myös hänen entisten liittolaistensa, lähettiläs Rumpfin kanssa läheisissä neuvotteluväleissä olleiden Knut Kurckin sekä Klaes Rålambin urien kohtaloksi.¹⁸⁷

Tämä vähittäinen kuninkaan vallan kasvu johti sittemmin vuonna 1680 Ruotsin historiassa niin kuuluisaan valtiopäivien reduktiopäätökseen: kreivi- ja vapaaherrakartanot määrättiin palautettavaksi kruunun omaisuudeksi. Vuoden kuluttua päätöstä laajennettiin koskemaan myös kassakriisin aikana aatelistolle luovutettuja korvausmaita maksamattomista palkoista.¹⁸⁸ Kuninkaan vallan kasvu oli samassa linjassa ulkopoliittikan suunnanmuutoksen kanssa. Heikentyneen valtaneuvoston sijaan sisä- ja ulkopoliittikan suunnannäyttäjäksi nousi Gyllenstiernan kuoltua Bengt Oxenstierna, jonka tärkeimmäksi ohjenuoraksi ja tavoitteeksi tuli vaalia Nijmegenissä saavutettua yleiseurooppalaista rauhaa ja muuttaa Ruotsin ranskalaismielisen kurssin suuntaa.¹⁸⁹

Näin kysymys Itämerellä kaapattujen viljalaivojen korvauksista liittyy suurempaan kuvaan Kaarle XI:n lähipiirin uudesta sisä- ja ulkopoliittikasta: sisäisesti vahvistettiin kruunun taloutta, ulkoisesti pyrittiin lisäämään takeita turvallisuuspoliittisesta tasapainosta Euroopassa. Tässä mielessä Alankomaiden tasavalta osoittautui erinomaiseksi kanssapeluriksi suhteessa aurinkokuninkaan Ranskaan, olihan käskynhaltija Vilhelm III edelleen tämän varteenotettavin yleiseurooppalainen kilpailija. Suhteet alkoivatkin lämmitä vuosi reduktiopäätöksen astuttua voimaan ja Bengt Oxenstiernan otettua Kaarle XI:n ulkopoliittikan lähimmän neuvonantajan roolin itselleen kanslerina. Erittäin merkittävän seikan maiden suhteiden tilasta vuoden 1681 alussa kertoo Rumpfin kirje Amsterdamin pormestareille helmikuussa. Tuolloin lähettiläs

¹⁸⁷ Lappalainen 2005, s. 308.

¹⁸⁸ Ibid. s. 309–310.

¹⁸⁹ Svensk Biografisk Lexikon, nide 28 (1992–1994), s. 528: Bengt Oxenstierna.

raportoi kuninkaan vallan kasvun vaikutuksista maan sisäpolitiikkaan ja hovin taloustilanteeseen:

”Suuri komissio on nyt aloittanut vaatimustensa teon niin eläviä kuin kuolleitakin valtaneuvoston herroja kohtaan, jotka Hänen Majesteettinsa alaikäisyyden aikana huolehtivat valtakunnanasioista sekä rahoista. Ja sanotaan, että komission lopullisesti ehdottaneet ja esille tuomat vaateet joidenkin miljoonien riikintaalereiden reduktiosta toisivat tulevaisuudessaan epäilemättä Kuninkaalle välineitä hallita, mutta myös pian mahdollisuuden selvittää veloistaan--”¹⁹⁰

Näin Rumpf toi esille näkemyksen, jonka mukaan Kaarlen hovin uusi sisä- ja ulkopoliittika vaikuttaisi suotuisasti myös amsterdamilaisille niin tärkeisiin velanmaksuasioihin. Samaan aikaan tapahtuneesta ulkopoliittisesta suunnanmuutoksesta kertoo Ruotsin ja Alankomaiden välille suunniteltu nyt uusi ulkopoliittinen sopimus. Neuvotteluiden ilmeisenä tarkoituksena oli alkaa torjua Ranskan vaikutusvallan uutta kasvua Ruotsissa. Neuvottelijoina toimi Haagissa tuolloin lähettiläänä ollut, Nijmegenissäkin vaikuttanut kuninkaan suosikki Nils Gyldenstolpe.¹⁹¹

Sopimustekstissä kuvailtiin maiden välistä uutta yhteistyötä ajan paatoksellisen hengen mukaisesti. Ruotsi ja Alankomaat halusivat parantaa suhteitaan sen ”hävityksen ja katastrofin” jälkeen, jonka sota oli maiden välillä aiheuttanut ja saanut ”Kristuksen veren vuotamaan”. Niinpä tekstissä painotettiin miten tärkeää olisi suojella ”kaikkivaltiaan avulla saavutettua rauhantilaa”, jonka saavuttaminen oli ”suuren työn ja vaikeuden takana”.¹⁹²

Tämän jälkeen painotettiin, miten tilanteessa, jossa rauhansopimukset olisivat ”sodan liekkien takia uhattuna”, Ruotsin kuningas ja tasavallan yleissäädyt tekisivät kaikkensa, jotta ”käynnistynyt palo saataisiin puhallettua sammuksiin jo syttymispaikalla”.¹⁹³ Käytännössä tämä runollisin sanakääntein luonnosteltu teksti tarkoitti varovaista

¹⁹⁰ Rumpf Amsterdamin pormestareille 19.2.1681: " De Groote Commissie heeft nu hieren aenvangh gemaect van haere Eijsche op de Heere Rijx-Raedë, soo levende als verstorvene, en andere, die geduyrende sijner Co: Maj.ts minorenniteyt, daffaires en financien gemanieert hebben, en segt men dat de Eijschen bij die Commissie pertinentelijck opgesteld en bij een gebracht, eenige millionen daelders bij de Reductie gestelt den Coninck ongetwijfelt voorten niet alleen van sich selven, wat de middelen van ruijnte konnen subsisteeren aengaet, maer oock eerlangh uijt Sijne Schulden sal geraecken—".

¹⁹¹ Secrete Resolutiën, s. 91.

¹⁹² Secrete Resolutiën, s. 91–92: "devastatien en calamiteyten, die den selven Oorlogh in soo veel Landen en Gewesten heeft veroorsaakt, en over het Christenbloedt, dat daar inne is vergooten, oock met hoe grooten moeyte, arbeydt en difficulteyt de voorseyde Vreede met hulpe van den alderhooghsten is te weege gebracht, en hertelijck wenshende, dat die magh werden geconserveert--".

¹⁹³ Secrete Resolutiën, s. 93: --"een nieuw vuur van Oorlogh in Europa tusschen de Potentaaten en de Staaten, die de selve Tractaaten hebben aangegaan", "den opgaanden brandt in sijn geboorte te blusschen".

puolustusliittoa ja viestiä etenkin aurinkokuninkaan Ranskalle. Ei nimittäin ollut epäilystäkään, ketä sopimuksessa tarkoitettiin ”Münsterin, Osnabruggen ja Nijmegenin sopimusten” mahdollisena rikkojana. Mikäli avoimeen sotaan jouduttaisiin, katsoivat valtioiden edustajat tekstissä olevansa velvoitetut puolustamaan – erittäin samankaltaisilla sanankäänteillä kuin edellisvuosien kauppasopimuksissakin - ”kaikilla voimillaan toisensa valtakunnanosa, provinssija, ja maita, merien ja maiden vapauksia”.¹⁹⁴

Maiden välisten suhteiden lämpenemistä niin ikään Rumpfin kirjeet, joita hän nyt rauhan tultua sai lähettää suoraan Kaarle XI:lle. Maaliskuussa 1681 hän kuvasi kirjeessään kuinka suuri etu rauhantilan varmistamisesta ja jatkumisesta maiden välillä on. Hän vetosi kuninkaaseen, että uutiset saataisiin mahdollisimman nopeasti levitetyksi ympäri valtakuntaa, jotta myös laivurit tietäisivät merenkulun olevan jälleen turvallista.¹⁹⁵

Hän myös välitti samaisessa kirjeessä ”Herrojen Amsterdamin kaupungin pormestareiden ja hallitsijoiden lähettämän pyynnön. Nämä olivat lähettilään mukaan kiinnostuneet ongelmattoman sekä turvallisen kaupankäynnin jatkumisesta” ja vetosivat nyt kuninkaaseen, jotta vallitsevan rauhantilan aikana rannikoiden majakkajärjestelmää saataisiin kehitettyä ”onnettomuuksien ja haaksirikkojen varalta”.¹⁹⁶ Tämä kertoo näkemykseni mukaan selvää kieltä siitä, miten kaupankäynnin ongelmiin saatettiin puuttua nyt ottamalla suoraan yhteys kuninkaaseen. Nyt merikaupan kehittämistä lähestyttiin niiden arkisten ongelmien kautta, joita merisota oli haudannut liekeillään allensa kuluneina vuosina.

Yhteydenpito kuninkaaseen jatkuikin ja syventyi vuosikymmenen kuluessa. Kuten Peter Rietbergen on tutkimuksessaan havainnut, 1680-luvulla Rumpfin suhteet hoviin olivat

¹⁹⁴ Secrete Resolutiën, s. 93: ”en elckanders Rijcken, Provincien en Landen, Rechten en Vryheeden te water en te lande te helpen defendeeren met alle haar macht en vermogen—”

¹⁹⁵ Rumpf Kaarle XI:lle 24.3.1681: ”--daer door de Generale Vreede, sijne volcome leeden te doen erlangen, en dat hij vorvolgends eijndeling eens soo geluckigh sal gemaect werden, van Sijne Heeren en Meesters de goede tydinge van dat voltrocken dat voltrocken heijlsaeme Werck, te konnen berichten en de wederseijts Commercianten die soo lange in de ongemackelijcke en schedelijcke onseeckerheyt diesaengaende gefluctueert hebben.”

Holländska beskickningars memorial och noter 1676–1705, 2109/V/1026. RA.

¹⁹⁶ Ibid: ”Mijne Heeren de Burgemeesters en Regeerders der Stadt Amsterdam.--”, ”--wel het meeste in den ongekreckten en ongekrenkten voortganch der Commercie en Navigatie geinteresseert sijnde”--, dat de Tonnen en Vuurbaeckens op en in Uwer Co: Maj kusten en haevens, tot voorkominge van swaere anders te beduchten ongelucken en schipbreucken niet alleen in tijts en doorgaens uytgeset en aengesteecken maer oock soo vroegh niet, als ordinaris geschiet, ingetrocken en uijtgeblust mogen werden--”.

muuttuneet läheisiksi. Osoituksena verkostoitumisesta valtakunnan eliittin voidaan pitää Ruotsin ensimmäisen mitalitaiteilijan Arvid Karlsteenin Kaarle XI:n käskystä lyömää kunniamitalia lähettilään taloudellisista ponnisteluista ja maiden suhteiden lähentämisestä. Samoihin aikoihin välit hovin vaikutusvaltaisten ulkopoliittien johtajien Bengt Oxenstiernan ja Edvard Ehrensteenin kanssa syventyivät.¹⁹⁷

Näin ollen kysymys taloussuhteiden lähentymisestä liittyy oleellisesti Kaarle XI:n vahvistuneeseen asemaan monarkkina sekä tämän lähipiirin tavasta hoitaa ulkopoliittikkaa uudella tasapainon periaatteella, jossa Ranska nähtiin nyt – päinvastoin kuin de la Gardien – kaudella maan potentiaalisena uhkana. Samalla lähettiläs Rumpf onnistui luomaan luottamukselliset suhteet hoviin ja ryhtyi näiden henkilösuhteiden avulla ajamaan myös Nijmegenin rauhansopimuksessa sovittuja ehtoja korvausvaatimusten osalta.

Ulkopoliittisen suunnanmuutoksen tuulet puhalsivatkin Oxenstiernan vuosien 1681–1682 aikana. Edellä mainittu, maaliskuussa 1681 neuvoteltu ystävyyssopimus Nijmegenin rauhansopimuksen jatkamiseksi vahvistettiin ja maat luonnostelivat vielä samaisen vuoden syyskuussa niin kutsutun vakuussopimuksen (garantitraktaten), jossa vahvistettiin myös Nijmegenin lisäksi Westfalenin rauhansopimuksen ehdot. Samalla maat sitoutuivat sotilaallisen avun antamiseen, mikäli maat joutuisivat sopimuksen ulkopuolisen maan - eli tässä tapauksessa Ranskan - invaasion kohteeksi.¹⁹⁸

Göran Rystad on huomauttanut kuinka tämän Nijmegenin rauhansopimukseen perustuvan hollantilaisystävällisen ulkopoliittian hinta oli Ruotsille suuri, kun hollantilaiset varmistivat näin johtavan asemansa ruotsalaisissa satamissa. Hänen mukaansa Kaarle XI laski, että reduktiosta saatavat tulot kuitenkin mahdollistivat vääjäämättä rauhansopimukseen liitetyn kauppasopimuksen aiheuttamat tullitulojen menetykset.¹⁹⁹ Huolimatta siitä, että kuningas oli itse protektionistisen ja Ruotsin taloutta suojaavan politiikan kannalla hän päätyi valtapoliittisista syistä liittolaiseksi, merten ja kaupan vapauksien ympärille filosofiansa ja politiikkansa luoneen Alankomaiden tasavallan kanssa:

¹⁹⁷ Rietbergen 1990, s. 323–325, 339. Kuva mitalista ks. liitteet.

¹⁹⁸ Rystad 2001, s. 268.

¹⁹⁹ Rystad 2001, s. 271.

”Men även om Karl XI måste ta hänsyn till de olika uppfattningar som fanns var det troligen maktpolitiska övertväganden – i klartext hänsynen till de holländska allierade – som tvingade till återhållsamhet med den protektionistiska politiken.”²⁰⁰

Tämä liittolaisuussuhde vahvistui sittemmin vuonna 1682, kun tammikuussa maat ratifioivat vakuussopimuksen. Vain kahden kuukauden päästä liittolaissuhteeseen tuli mukaan Habsburgien keisari. Näin lähtökohdat uudelle ranskalaisvastaiselle tasapainolle olivat syntyneet.²⁰¹

Kysymykset Nijmegenin rauhansopimuksen mukaisista korvausten maksamisesta Skoonen sodan aikana konfiskoiduista kauppalaivoista asettuu näin ollen sitä taustaa vasten, jossa Ruotsin uudet ulkopoliittikan johtajat pyrkivät turvaamaan maan kansainvälisen aseman uusien liittolaissuhteiden avulla. Samaan aikaan Vilhelm III tarjosi Amsterdamin ja Hollannin maakunnan vaikutusvaltaiselle kauppaseliitille turvatus aseman Itämeren satamissa. Vapaalle merikaupalle Itämeren piirissä oli näin institutionaaliset puitteet, johon Ruotsin monarkki oli pakotettu suostumaan.

Reduktiosta valtionsa kassaan vahvistusta saanut Kaarle XI olikin valmis korvaamaan edellä mainitut Stralsundin viljavelat. Se, kenen harteille lopulta maksut jäivät, oli toinen kysymys. Rumpfin omista muistiinpanoista ja asiakirjoista ilmenee, että velkojen maksaminen oli vuosia kestänyt, hidas prosessi, jossa taloudellisen taakan lopulta kantoivat ensin Göteborgin, Riikan ja Tukholman kaupungit ja sitten myös pienemmät kauppapaikat maan itäisillä rannoilla.

Velkakirjojen mukaan Stralsundin viljalaivojen velanmaksu jatkui aina vuosikymmenen lopulle saakka. Vuoden 1683 kesäkuussa Kaarle XI:n kirjoitti Rumpfille sekä Tukholman kaupungin johdolle lupaavansa jäljellä olevan velan tulevan maksetuksi seuraavina vuosina. Kuninkaan käskystä Riikan, Tallinnan, Göteborgin sekä Tukholman lisäksi viljalaivojen velkoja alettiin periä myös Turusta, Helsingistä sekä Norrköpingin saaristossa sijainneesta Bårosundin tullista.²⁰² Rumpf oli saanut yleissäädyiltä velkojen perimistä varten erillisiä lähettäjäitä: Riikaan J. Molenaerin, Tallinnaan Dirck Reimerin, Göteborgiin Dirck Bexin, Norrköpingin tulliin Bårosundiin Paco Fostin, Tukholmaan Jean Boorin, Turkuun Bartholomeus Vestinghin sekä Helsinkiin Laurens Straelbornin.

²⁰⁰ Rystad 2001, s. 271.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Copia Juni 1685. Holländska beskickningars memorial och noter 1676–1705, 2109/V/1026. RA.; Bårosundin tullista ks. Bes, Lennart; Frankot Edda; Brand, Hanno 2007, s. 2261.

Asiakirjat kertovat myös mielenkiintoisia yksityiskohtia niistä herroista, joiden kanssa velanmaksuasioita oli hoidettava kuninkaan käskystä. Turussa Rumpfin asiamiesten oli neuvoteltava kesäkuun 20. päivä laaditussa ohjeessa maakuntatullitarkastajan, aatelismies Dietrich Leijonbergin kanssa kun taas vähäpätöisemmässä pikkukaupunki Helsingissä Stralsundin viljavelkojen pulittamisesta vastasi ”tullimies” (tullmän) Bertill Lundersteen.²⁰³

Maksujen aikatauluista ja hinnoista antaa hyvän kuvan vuonna 1685 Tukholmassa Rumpfin laatima virallinen velkatase, jonka mukaan Göteborgista ja Riiasta oli maksamatta vuosina 1683–1684 yhteensä 114 020 riikintaaleria. Taakkaa jaettiin sittemmin vuonna 1685 edellä mainittujen pikkukaupunkien kesken niin, että velkaa saatiin lyhennettyä yli 38 000 riikintaalerin edestä. Tästä esimerkiksi pääkaupunki Tukholman taakka oli vuonna vähän yli 5000 riikintaaleria, Göteborgin yli 10 000, Turun 6031 ja Helsingin 1968 riikintaaleria.²⁰⁴

Näin voidaan päätellä, että Kaarle XI:n muuttaessa yhdessä uusien uskottujensa kanssa ulkopoliittisen kurssin suuntaa, kaatui osa tämän kurssinmuutoksen hinnasta Ruotsin porvareille ja kaupungin asukkaille. Niinpä pienet kaupungit Suomessakin saivat kantaakseen osan siitä velkataakasta, jonka oli synnyttänyt vuosien 1675–1679 yleiseurooppalainen sota merten ja maiden herruudesta taloudellisen kasvun, vallan ja kilpailun ydinalueilla. Tämä kehitys oli alkanut vuosikymmeniä aikaisemmin Ranskan ja Englannin pyrkiessä anastamaan Alankomaiden asema kansainvälisen kaupan valtiaina ja Ruotsin ajautuessa aatelisvallan kasvun aikana rahapulassa aurinkokuninkaan kirstulle.

Kun sitten Nijmegenin rauhanteossa päädyttiin solmimaan Alankomaita hyödyttäneet kauppasopimukset Ruotsin kanssa, pitkän sodan uuvuttamat Amsterdamin kauppiaspiirit saivat kompensoiduksi niitä menetyksiä, joita pitkittynyt sota ja näin osaltaan myös käskynhaltija Vilhelm III:n valtopoliittiset ambitiot olivat aiheuttaneet. Näin Alankomaiden tasavallassa saatiin tasapainotettua osaltaan sitä valtopoliittista ristiriitaa, jota sodankäynti oli synnyttänyt käskynhaltijan ja Hollannin maakunnan eliitin välille. Näin saatettiin tasapainoon se ristiriita, joka syntyi Vilhelm III:n harjoittaman

²⁰³ Copia Juni 1685. Holländska beskickningars memorial och noter 1676-1705, 2109/V/1026. RA. Molempien suomalaiskaupunkien tullivirkailijat mainitaan myös suomalaisessa lähteessä: Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Diedrich Leijonberg, Johan Luthersteen*: Verkkojulkaisu 2005 <<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=2208>>. Luettu 26.2.2016.

²⁰⁴ ”Balance over de Straelsundsche Graenschuld”, 9. heinäkuuta 1687, Handlingar rörande kaperier 1676–1677. 2109/VII/1050. RA.

sodanaikaisen vallankeskittämisen ja amsterdAMILAISTEN KAUPPIAIDEN MARKKINAINRESSIEN välillä. Vilhelm III sai uusien liittolaissuhteiden avulla nostettua edelleen ulkopoliittista asemaansa ja Oranian suvun monarkistista *karismaa* Ranskan vastaisen liittouman johtajana, mutta toisaalta Amsterdamin kauppiaat saivat lähtökohdat 1680-luvulla *markkinoiden* dominointiin Itämeren piirissä.

Juutinrauman tullirekisterin tiedot puhuvat puolestaan alankomaiden lipun alla seilanneiden laivojen lukumäärän kasvusta vuosien 1679–1685 aikana. Verrattuna vuosien 1677–1678 välisen ajan noin 500 aluksen lukumäärään, vuosien 1679–1685 välisen ajan kasvu oli huomattavaa. Vuonna 1679 Tanskan salmet ylitti tullirekisterin mukaan 722 alusta, vuonna 1681 jo 888 ja vuonna 1683 1027 kauppalaivaa. Hollantilaisten hegemonia Itämerellä oli näin ollen palautettu. Verrattuna englantilaisten alusten lukumäärään, vuoden 1683 Alankomaihin pyrkinneiden tasavallan kauppa-alusten lukumäärä oli noin kolminkertainen, joista valtaosa taas oli Hollannin maakunnasta.²⁰⁵

Kuten alaluvussa 4.1. olen tuonut ilmi, vuoden 1679 sopimuksen perustana oli kaksi elementtiä: Christiaan Constantijn Rumpfin solmima hollantilaisia kauppiaita suosinut vuoden 1675 kauppasopimus ja sodan aikana kaapattujen viljalaivojen korvausvaateet. Voidaankin todeta, että varhaismodernin henkilöverkostoihin ja rauhankonferensseihin perustuneen politiikanteon avulla saatiin aikaiseksi, Amsterdamin *markkinoista* riippuvaista taloutta hyödyttänyt institutionalisoitunut kauppasopimus. Näin ollen *modernin* markkinapolitiikan elementti oli mukana Alankomaiden sekä Ruotsin ulko- ja sisäpoliittisessa tasapainon etsinnässä.

Rahalliset korvaukset, joita maksettiin 1677–1688 aikana Stralsundin kaapatuista viljalaivoista vuosia sopimuksen solmimisen jälkeen toimivat esimerkkeinä siitä dynamiikasta, jolla Alankomaiden tasavallan merikaupasta riippuvainen erikoistunut, kaupunkilaiselinkeinoihin perustunut talous hoiti ulkopoliittikkaansa markkinoiden edut huomioon ottaen siinä puristuksessa, jonka nousevat suurvallat Ranska ja Englanti aiheuttivat 1600-luvun jälkipuoliskolla. Seuraavassa luvussa teen johtopäätökset tutkimuskysymysteni pohjalta ja arvioin tutkimustuloksia sekä aiheen piiristä nousseita jatkotutkimusmahdollisuuksia.

²⁰⁵ Bang, Nina Ellinger & Korst, Knud toim. 1930-1939, s. 128–133.

5. Johtopäätökset

Olen tutkimuksessani selvittänyt, millä tavalla Hollannin maakunnan kauppiaiden intressejä suojeltiin diplomatian avulla Tukholmassa Skoonen sodan aikana sekä rauhanteon jälkeen. Olen hyödyntänyt analyysissäni yhteistoiminnan koordinaation teoriaa, jonka avulla olen jäsentänyt ja hyödyntänyt moderniuden ongelmaa osana käsittelemääni tutkimustehtävää. Seuraavaksi arvioin tutkimustuloksia ja suhteutan havaintoni kotimaisen ja kansainvälisen tutkimuksen kontekstiin: mitä uusia näkökulmia ja tietoa analyysini on tuonut aihepiiriin tutkimukseen ja mitä jatkotutkimusmahdollisuuksia työni on synnyttänyt?

Kuten luvussa II olen osoittanut, Hollannin maakunnan ja Alankomaiden tasavallan johtava poliitikko, neuvospensionääri Johan de Witt perusteli tekstissä ”Deductie” vuonna 1671 usealla eri tavalla ennen Ranskan-Alankomaiden sodan syttymistä Itämeren kaupan merkitystä maan talousjärjestelmässä. Argumentoidessaan Zeelannin maakunnan viljaveron korotussuunnitelmia vastaan, hän tuli esittäneeksi kokonaisvaltaisen näkemyksen siitä, miksi Itämeren piirin kauppaa, ja etenkin viljakauppaa oli edelleen koko tasavallan taloudelle tärkeä ”kaikkien kauppojen äiti”. Hänen perustelunsa olivat niin sisä- kuin ulkopoliittisiakin ja de Witt katsoi etenkin Ranskan olleen aikeissa tuhota koko tasavallan kaupankäynnin edellytykset merkantilistisella politiikallaan. Puheenvuoroa voi näkemykseni mukaan pitää paitsi osoituksena de Wittin halusta puolustaa Hollannin maakunnan Itämeren piirin kauppiaiden etuja myös pyrkimyksistä tuoda kiristyneen ulkopoliittisen tilanteen vaikutukset esille tasavallan eliitille.

Kuten Alankomaiden tasavallan Ruotsin lähettilään Christiaan Constantijn Rumpfin toiminnasta voidaan vuoden 1675 aikana päätellä, hollantilaiskauppiaiden etuja yritettiin puolustaa diplomaattisella toiminnalla ja maiden välille onnistuttiinkin luomaan hollantilaisia hyödyttänyt kauppasopimus, kun Ruotsin ensimmäinen tappio Fehrbellingin taistelussa sai maan tavoittelemaan erillisrauhaa Alankomaiden tasavallan kanssa. Lähettilään toimista kaupankäynnin edistämiseksi voidaan päätellä, että Itämeren kaupalla oli edelleen tarpeeksi merkittävä asema Hollannin maakunnan kauppiaspiireille tullakseen ulkopoliittisen toiminnan osaksi.

Näkemykseni mukaan hollantilaiskauppiaiden harjoittaman Itämeren kaupan asema Alankomaiden sisä- ja ulkopolitiikassa ennen sodan syttymistä oli edelleen merkittävä,

koska kyseinen kaupankäynnin muoto toimi tärkeänä osana Hollannin maakunnan erikoistunutta, kaupunkilaiselinkeinoihin nojannutta taloutta. Tämä järjestelmä, jota Jan de Vries sekä Ad van der Woude ovat kutsuneet ”maailman ensimmäiseksi moderniksi taloudeksi”, oli riippuvainen paitsi tuontiviljasta myös laivanrakennusraaka-aineista sekä muista merikaupan taloutta tukevista materiaaleista, kuten köydenpunontatarvikkeista. Näitä hyödykkeitä saatiin edelleen 1670-luvulla Itämeren piiristä. Tämän vuoksi tasavallan lähettiläs oli ulkopoliittisen kriisin kynnyksellä halukas edistämään kauppasuhteita Ruotsin hovin kanssa. Toisin sanoen yhteistoiminnan koordinaation teorian valossa *markkinoiden toimintaa* pyrittiin edistämään *poliittisen toiminnan* ja sopimusten avulla.

Kaupankäynnin ongelmaksi tuli kuitenkin Skoonen sodan taisteluiden alkaminen merellä ja käskynhaltija Vilhelm III:n haluttomuus solmia rauhaa Ruotsin kanssa niin kauan kuin sota Ruotsin liittolaista Ranskaa vastaan jatkui Länsi-Euroopassa. Lähettiläs Rumpf pyrki maiden taloussuhteiden parantamiseen sotavuosien 1676–1677 aikana, mutta kaupankäynnin edellytyksiä vaikeuttivat etenkin epävarma postinkulku sekä laivojen kaappaukset. Lisäksi mielialat Tukholmassa olivat lähettilään mukaan vuonna 1677 hollantilaisvastaisia.

Kauppasuhteiden parantumiselle asettikin rajansa kansainvälispoliittinen tilanne, joka ei vielä vuonna 1677 sallinut erillisrauhan tekemistä Ruotsin kanssa, vaikka lähettilään kirjeiden perusteella tämä olisi ollut Amsterdamin kauppiaiden intressissä. Vaikka lähettiläs saattoi luoda taloussuhteiden kannalta hyödyllisiä verkostoja, tuli valtakunnantason neuvottelut Nijmegenissä ratkaisemaan myös tasavallan ja Ruotsin välisten taloudellisten suhteiden tulevaisuutta. Rumpfin luomat henkilösuhteet Ruotsin ranskalaisvastaisiin aatelismiehiin osoittautuivat sodan aikana hyödyllisiksi. Tästä esimerkkinä toimii vuonna 1677 Frans Joel Örnstedtin kanssa käsittelyyn otettu Stralsundin viljalaivojen korvausasia, joka myöhemmin tuli osaksi sodanjälkeistä kauppasuhteiden kehitystä.

Näkemykseni mukaan Amsterdamin pitkälle erikoistuneelle taloudelle oleelliset Itämeren *markkinat* olivat sodankäynnin takia suurissa vaikeuksissa. Käskynhaltija Vilhelm III:n henkilökohtaiset valtapoliittiset ambitiot vaikuttivat niihin reunaehtoihin, joilla hollantilaiset kauppiat saattoivat toimia Itämeren piirissä. Käskynhaltijan intressissä oli jatkaa sotaa ja kasvattaa vaikutusvaltaansa niin pitkään, kunnes Ranska olisi saatu

taivutettua Alankomaille edullisiin rauhanehtoihin. Näin vastakkain olivat käskynhaltija Vilhelm III:n Oranian suvun *karisma* ja Amsterdamin kauppiaiden talousintressit, Itämeren piirin *markkinat*.

Maiden välisten taloussuhteiden kannalta tärkeiksi muodostui vuoden 1679 rauhansopimukseen sisällytetty hollantilaisille edullinen kauppasopimus, jossa taattiin hollantilaisten kauppiaiden asema Ruotsin hallitsemisissa kaupungeissa. Kyseinen sopimus piti sisällään pitkälti samat ehdot kuin lähettiläs Rumpfin neuvottelemassa vuoden 1675 kauppasopimuksessa. Uusi maiden väliseen rauhansopimukseen sidottu kauppasopimus määritteli tarkemmin rangaistusasteikosta sekä oikeudellisten ongelmien hoitamisen väylistä. Samassa rauhansopimuksessa sovittiin myös sodan aikana kaapattujen hollantilaislaivojen korvausasioista, joiden hoitamisessa Rumpf oli ollut aktiivinen.

Kaarle XI:n halukkuus suosia hollantilaisten kauppiaiden asemaa Itämerellä liittyy siihen uuteen ulkopoliittiseen tilanteeseen, johon Ruotsi oli sodan myötä joutunut. Ranskaan kallellaan ollut Magnus de la Gardien johtama ulkopoliitiikka vaihtui nyt vuoden 1679 rauhansopimuksen jälkeen ensin Johan Gyllenstiernan ja tämän jälkeen Bengt Oxenstiernan johtamaan uuteen tasapainopoliitiikkaan. Tämän uuden ulkopoliitiikan erääksi elementiksi muodostuivat läheiset suhteet Alankomaihin. Kaarle XI:n maksama hinta tästä oli kuitenkin hollantilaisille luovutetut markkinat ja sodassa kaapattujen alusten korvaaminen pitkin 1680-lukua lastinsa menettäneille kauppiaille. Kuten Rumpfin havainnoista voi päätellä, kuninkaan aloittama reduktio omalta osaltaan loi sisä- ja ulkopoliittiselle kurssinmuutokselle mahdollisuudet. Kuninkaan määräämä velanmaksuprosessi koitui lopulta ruotsalaisten kaupunkien maksettavaksi ja osansa tästä velasta sai myös itäisen rannikon kaupungit Turku ja Helsinki.

Vilhelm III:n vallankeskityksen tavoitteet ja amsterdAMILAISTEN kauppiaiden markkinaintressit saatettiin näin rauhansopimuksen avulla sekä uudella ulkopoliitiikalla tasapainoon. Vilhelm III sai uusien liittolaissuhteiden avulla nostettua edelleen ulkopoliittista asemaansa Ranskan vastaisen liittouman johtajana, mutta toisaalta Amsterdamin kauppiat saivat lähtökohdat 1680-luvulla kaupan dominointiin Itämeren piirissä. Esitätkin, että varhaismodernin henkilöverkostoihin ja rauhankonferensseihin perustuneen diplomaattisen politiikanteon avulla saatiin aikaiseksi *markkinoista* riippuvaista Hollannin maakunnan taloutta hyödyttänyt kauppasopimus. Näin ollen *modernin* talouden elementti oli mukana Alankomaiden sekä Ruotsin ulko- ja

sisäpoliittisessa tasapainon etsinnässä. Johtopäätökseni peilautuvat mielenkiintoisella tavalla Joan Römelinghin tulkinnan kanssa, jossa keskeisenä havaintona oli Magnus Gabriel de la Gardien johtaman ulkopoliitiikan negatiiviset vaikutukset suhteisiin Alankomaiden kanssa; nyt keskeiseksi elementiksi suhteiden määrittelijänä tuli ranskalaisvastaisten valtaneuvosten ja Kaarle XI:n tekemä suunnanmuutos ja ranskalaismielisen politiikan hylkääminen.

Esitän, että Hollannin maakunnan kauppiaiden intressejä suojeltiin diplomatian avulla Skoonen sodan aikana sekä rauhanteon jälkeen aktiivisesti. Tässä diplomaattisessa toiminnassa lähettiläs Christiaan Constantijn Rumpfin työ maiden kauppasuhteiden kehittäjänä ja henkilösuhteiden luojana oli keskeistä. Lähettilään toimintaa näyttää motivoineen halu edetä omalla virkaurallaan ja näkemykseni mukaan Rumpf koki tärkeäksi toimia tästä syystä käskynhaltija Vilhelm III:n aikana myös amsterdAMILAISTEN kauppiaiden edun mukaisesti, sillä nämä piirit olivat edelleen poliittisesti vaikutusvaltaisia käskynhaltijan voimistuneesta valtopoliittisesta asemasta huolimatta.

Näkemykseni mukaan Itämeren piirin kauppa oli edelleen tärkeänä osana maan talouden sisäistä dynamiikkaa, vaikka Jonathan Israel on omassa tutkimuksessaan korostanut sen suhteellisen merkityksen pienenemistä. Huolimatta siitä, että Itämeren piirin kauppa on mahdollista tulkita vähäisen tuottavuuden alaksi etenkin suhteessa korkean tuottavuuden maustekauppaan, oli Itämeren kaupalla edelleen asemansa maan harjoittamassa ulkopoliitikassa. Amsterdamin kauppiat olivat tämän vuoksi vaikuttamassa omalta osaltaan maan poliittisten suhteiden kehitykseen, kun heidän asiaansa ajoi Tukholmassa henkilösuhteita hyväksikäyttävä tasavallan diplomaatti, jonka omat henkilökohtaiset intressit liittyivät taloussuhteiden kehittämisen avulla saatuun meriittiin.

Mitä jatkotutkimusmahdollisuuksia työ on sitten synnyttänyt? Koska tutkimukseni on käsitelty ensisijaisesti Alankomaiden tasavallan suhteita Ruotsiin, on kysymys suhteista Tanskaan jäänyt vähemmälle huomiolle. Tutkimus diplomaattisuhteita Tanskaan toisikin lisäarvoa tutkimusaihepiirille ja auttaisi ymmärtämään laajemmin Alankomaiden tasavallan ulkopoliittisen linjan muuttumista Skoonen sodan jälkeen.

Työlleni oleellista teemaa, Amsterdamin kauppiaiden ja käskynhaltija Vilhelm III:n välistä sisäpoliittista jännitettä sodan aikana olisi mahdollista laajentaa ottamalla tutkimuksen osaksi lisää lähdeaineistoa etenkin käskynhaltijan omasta kirjeenvaihdosta

sekä Amsterdamin päättävien elimien, Vroedschapin sekä pormestareiden omista arkistoista. Näin kokonaiskuva laajenisi myös sodan aikana velloneesta sisäpoliittisesta ristiriidasta, joka nyt tutkimuksessani kävi ilmi ulkopoliittikkaa käsitteleviä lähdemateriaaleja hyödyntämällä. Toisaalta määrällinen tutkimus kaupan lasku- ja kasvukausista Itämeren piirissä on mahdollista ottaa edelleen tulevaisuudessa tutkimuksissa laajemmin huomioon - myös osana poliittisen historian analyysiä.

Ylipäänsä tutkimukseni pohjalta on mahdollista tehdä jatkotutkimuksia niin käsittelemäni aikaperiodin sisällä kuin ulkopuolelta. Käsittelemäni tematiikka Alankomaiden tasavallan, Hollannin maakunnan ja hollantilaiskauppiain talousintresseistä Itämeren piirissä on edelleen suhteellisen vähän tutkittu aihe, joten aikaperiodin laajentaminen Westfalenin rauhasta (1648) aina Utrechtin rauhaan (1713) on edelleen mahdollista. Esimerkiksi Joan Römelinghin perusteoksen käsittelemän aikaperiodin 1660–1675 tematiikka kaipaa edelleen tutkimusta etenkin ei-valtiollisten toimijoiden roolista Itämeren piirissä. Näin ollen myös teoreettisempaa tutkimusotetta on myös mahdollista sisällyttää aiemmin jo tutkittuihinkin aiheisiin ja aikaperiodeihin.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Arkistolähteet

Riksarkivet, Ruotsi, Tukholma, Marienbergin toimipiste (**RA**)
2109 Diplomatica Hollandica

V Holländska beskickings memorial och noter 1616-1806
Kansio 1026 ”Memorial och noter 1676-1717”.

VII Strödda handlingar
Kansio 45 ”Handlingar rörande kaperier”.

Stadsarchief, Amsterdam (**SAA**)

5027: Archief van Burgemeesters: diplomatieke missiven van ambassadeurs, gezanten en residenten in het buitenland aan burgemeesters.

Nide 48: C.C. Rumpf, resident te Stockholm 1675 februari 6/16-1684 december.

Nationaal Archief, Haag, (**NA**)

Raadpensionaris Fagel

Missieven 367-369, Missiven van Christiaan Constantijn Rumpf, resident in Zweden, aan Gaspar Fagel; met bijlagen; gedeeltelijk afschriften. 1674-1679, 1681-1682, 1684-1687.
Kansiot 367 & 368 1674-1679.

Painetut lähteet

De Witt, Johan: Deductie van de Heeren Staten van Hollandt en Westvrieslandt, en Corps ter Vergaderinge van hare Hog: Mog: modelingh gedaen, den 15 Augusty 1671. tegens de belastinge op de inkomende, ende ontlastinge van de uutgaende Granen. S.l.: s.n., 1671.

Luettavissa Gentin yliopistokirjaston internetsivulla digitalisoituna versiona:

<http://lib.ugent.be/catalog/bkt01:000061262> (katsottu 3.3.2016)

Secrete Resolutien Van De Edele Groot Mog. Heeren Staten Van Hollandt En West-Vrieslandt. 1679–1696. S.l.: s.n., 17.

Luettavissa Gentin yliopistokirjaston internetsivulla digitalisoituna versiona:

<http://lib.ugent.be/catalog/bkt01:000384802> (katsottu 3.3.2016)

van Aizema, Leeuwen & van den Bosch (Sylvius), Lambert: Historien onses tyds, Behelzende Saken van Staat en Oorlogh, Voorgevallen in, en omtrent de vereenigde nederlanden, En door geheel Europa, Mitsgaders in meest alle de andere Deelen des

Werelds, Beginnende met het Jaar 1669 daar het de Heer Lieuwe van Aizema heeft gelaten; en eyndigende na het Jaar 1679 met het sluyten der Nimeegsche en algemeene vrede. Amsterdam: Jan ten Hoorn & Jan Bouman 1685-1699.

Lehdet

Oprechte Haerlemsche courant, 20.6.1675.

Oprechte Haerlemsche courant, 8.6.1676.

Oprechte Haerlemsche courant, 20.3.1678.

Luettavissa digitalisoituna Delpher-tietokannassa:

www.delpher.nl/kranten (katsottu 3.3.2016)

Kirjallisuus

Almgren, Carl Eric: Svensk strategi och krigsledning. Teoksessa Kampen om Skåne. Toimittaja: Rystad, Göran. Historiska Media: 2005. Sivut 33–74.

Luettavissa Gentin yliopistokirjaston internetsivulla digitalisoituna versiona: <http://lib.ugent.be/catalog/bkt01:000028860> (katsottu 3.3.2016), viitataan teoksessa ”van Aizema & Sylvius 1685-1699”.

Bang, Nina Ellinger & Korst, Knud toim.: Tabeller over skibsfart og varetransport gennem Øresund 1661-1783 og gennem storebaelt 1701-1748. Kööpenhamina: 1930-1939.

Bes, Lennart; Frankot Edda; Brand, Hanno toim.: Baltic Connections. Archival Guide to the Maritime Relations of the Countries around the Baltic Sea (including the Netherlands) 1450-1800. Osa 3. Brill 2007: Leiden & Boston.

Braudel, Fernand: Civilization & Capitalism 15th-18th Century. The Perspective of the World. University of California Press 1992. Englanninkielinen käännös alkuperäisteoksesta Le Temps du Monde (1979)

De Vries, Jan & van der Woude, Ad: Nederland 1500-1815. De eerste ronde van moderne economische groei. Uitgeverij Balans 2005: Amsterdam. Tarkistettu kolmas painos ja hollanninnos alkuperäisteoksesta. *The First Modern Economy: Success, Failure, and Perseverance of the Dutch Economy, 1500-1815*. Cambridge University Press 1997: Cambridge.

Dunkelgrün, Theodor: ‘Neerlands Israel’ Political Theology, Christian Hebraism, Biblical Antiquarianism, and Historical Myth. Teoksessa Myth in History, History in Myth. Proceedings of the Third International Conference of the Society for Netherlandic History (New York: June 5-6, 2006). Sivut 201-236.

Ebben, Maurits & Sicking, Louis: Nieuwe diplomatieke geschiedenis van de premoderne tijd, Tijdschrift voor Geschiedenis, osa 127, numero 4, marraskuu 2014. Sivut 541-552.

Frost, Robert: The Northern Wars 1558-1721. Pearson Education 2000: Harlow.

Heinonen, Visa: Merkantilistinen keskustelu taloudesta. Teoksessa Talous- ja yhteiskuntateoria 1. Toimittajat: Heiskala, Risto & Virtanen Akseli. Gaudeamus, 2011. Sivut 159-168.

Hoffstedt, Ragnar: Sveriges utrikespolitik under krigsåren 1675-1679. 1943: Uppsala.

Israel, Jonathan: Dutch Primacy in World Trade. Oxford University Press 1989: Oxford.

Israel, Jonathan: The Dutch Republic. Its Rise, Greatness, and Fall 1477-1806. Glendon Press 1995: Oxford.

Kaukiainen, Yrjö 2008: Ulos maailmaan. Suomalaisen merenkulun historia. SKS: 2008

Kotivuori, Yrjö: Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Diedrich Leijonberg, Johan Luthersteen. Verkkojulkaisu 2005.

Luettavissa osoitteessa: <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> Luettu 26.2.2016.

Kuisma, Markku: Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620–1920. SKS: 1993.

Kuisma, Markku: Suomen poliittinen taloushistoria. Siltala 2013: Helsinki.

Lappalainen, Mirkka: Suku, valta, suurvalta. Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa. Werner Söderström Osakeyhtiö 2005: Helsinki.

Lindbladt, Thomas: Foreign Trade of the Dutch Republic in the Seventeenth Century. Teoksessa The Dutch Economy in the Golden Age. Toimittajat: Davids, Karel & Noordegraaf Leo. Het Nederlandsch Economisch-Historisch Archief 1993: Amsterdam. Sivut 219-250.

Mickelsson, Mika: Pro libertate maris. Luis De Geer Ruotsin kruunun asiamiehenä Alankomaissa Tanskan-sodan aikana vuosina 1643–1645. 2006.

Molhoysen P.C. & Blok P.J. toim.: Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek. 7. osa. A.W. Sijthoff's Uitgevers-Maatschappij 1911: Leiden.

Nygren, Mikko: Suomen ensiaskel maailmanmarkkinoille – hollantilaisten ja suomalaisten kaupunkien kauppasuhteen syntyvaiheet vuosina 1550 – 1620. 2002.

Prak, Maarten: Challenges for the Republic: Coordination and Loyalty in the Dutch Republic. Teoksessa Republican Alternative : The Netherlands and Switzerland Compared. Toimittajat: Holenstein, André; Maissen, Thomas; Prak, Maarten. Amsterdam University Press 2008: Amsterdam. Sivut 51-74.

Prak, Maarten: The Dutch Republic in the Seventeenth Century. Cambridge University Press 2009: Cambridge. Kolmas painos.

Price, J.L.: Dutch Culture in the Golden Age. Reaktion Books 2011.

Price, J.L.: Holland and the Dutch Republic in the Seventeenth Century: The Politics of Particularism. Clarendon Press 1994: Oxford.

Reinders, Michel: 'The Citizens Come From All Cities With Petitions'. Printed Petitions and Civic Propaganda in the Seventeenth Century". Teoksessa Pamphlets and Politics in the Dutch Republic. Toimittajat: Reinders, Michel; Onnekink, David; Deen, Femke. Brill: 2001. Sivut 97-120.

Rietbergen, Peter: C.C. Rumpf, G. Cuper and Cultural Relations between Sweden and the Dutch Republic during the last Quarter of the 17th Century. Teoksessa Baltic Affairs. Relations between the Netherland and North-Eastern Europe 1500-1800. Essays. Toimittanut Lemmink J.Ph.S. ja van Koningsbrugge J.S.A.M. Instituut voor Noord- en Oosteuropese Studies 1990: Nijmegen.

Römeling, Joan: De diplomatieke betrekkingen van de Republiek met Denemarken en Zweden 1660-1675. Drukkerij en Uitgeverij Jacob van Campen N.V. 1969: Amsterdam.

Rystad, Göran: Karl XI - en biografi. Historiska Media 2001.

Rystad, Göran: Vägen till fred. Teoksessa Kampen om Skåne. Toimittaja Rystad, Göran. Historiska Media 2005. Sivut 301-320.

Siltala, Juha: 2012 Kansallinen kapitalismi, kansainvälinen talous. Toimittajat: Jensen-Eriksen, Niklas; Lappalainen, Mirkka; Nurmiainen, Jouko; Siltala, Sakari. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala, s. 150-197.

Siltala, Juha: Lapuan liike ja kyäditykset 1930. Otava 1985.

Svensk Biografiskt Lexikon (SBL). Hakutermit: "Ehrensteen, Edvard Philpsson", "Gyldenstolpe, Nils", "Lagerfelt, Israel", "Oxenstierna, Bengt".

Luettavissa osoitteessa <https://sok.riksarkivet.se/SBL/Start.aspx>

Van Bockel, Jeroen: Gevormde kaders. Bureaucratische en professionele regulering van het werk van ambtenaren in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Uitgeverij Eburon 2009: Delft.

Van Tielhof, Milja: The 'Mother of all Trades'. The Baltic Grain Trade in Amsterdam from the Late 16th to the Early 19th Century. Brill 2002: Leiden.

Van Zanden, Jan Luiten: The 'revolt of the early modernists' and the 'first modern economy': an assessment. Economic History Review, 4 osa. 2002. Sivut 619-641.

Van Zanden, Jan Luiten: The prices of the most important consumer goods, and indices of wages and the cost of living in the western part of the Netherlands, 1450-1800. Excel-tiedosto luettavissa osoitteessa <http://www.iisg.nl/hpw/brenv.php>. Katsottu 18.02.2016.

Virtanen, Akseli & Heiskala Risto: Talous yhteiskuntateoreettisena ongelmana. Teoksessa Talous- ja yhteiskuntateoria 1. Toimittajat: Heiskala, Risto & Virtanen Akseli. Gaudeamus, 2011.

Velema, Wyger: Essays on Eighteenth-century Dutch Political Thought. Brill's Studies in Intellectual History. Brill 2007: Leiden.

Wierema, A.C.I.: Denmark as an Ally of the Dutch Republic during the "Guerre d'Hollande". (1674-1679). Teoksessa Baltic Affairs. Relations between the Netherland and North-Eastern Europe 1500-1800. Essays. Toimittaneet Lemmink J.Ph.S. & van Koningsbrugge J.S.A.M. Instituut voor Noord- en Oosteuropese Studies 1990: Nijmegen.

Åström, Sven Erik: From tar to Timber: studies in Northeast European forest exploitation and foreign trade. Finnish Society of Sciences and Letters: Ekenäs 1988

Internetaineisto

"About, New diplomatic history"Osoitteessa <http://newdiplomatichistory.org/about/> (katsottu 4.3.2016)

Liitteet

Liite 1

Lähettiläs Christiaan Constantijn Rumpfin Hollannin säätykokoukselle lähettämät, vuosina 1677–1678 Stralsundiin kaapattujen hollantilaisten viljalaivojen kapteenit ja saatavat:

Vuonna 1677

Kapteenin nimi	Määrä (1 last =2000kg)	Määrä (108 schepeliä=1 last)	Viljalaatu	Rahallinen arvo (riikintaaleria)
Cornelis Jansz Bestevaar	47	17	Vehnä	28698-18-0
	74	11	Ruis	
Hendrick Jacobs van Delfshaven	74	11	Vehnä	16636-6-0
			Ruis	
Claas Boef	74	11	Vehnä	8773-0
Cornelis Jansz Grafmayer	74	11	Ruis	5859-22-0
Hessel Cornelisz Wortel	90	25	Ruis	21657-8-0

Vuonna 1678

Kapteenin nimi	Määrä (1 last =2000kg)	Määrä (108 schepeliä=1 last)	Viljalaatu	Rahallinen arvo (riikintaaleria)
Tymon Aeckerman	52	19	Ruis	7025-3-9
Teunis Lammertsen	12	31	Ruis	14600-29-0
	87	93		
Simon Harmanssen	18	83	Ruis	14386-14-0
	26	81	Vehnä	
Symen Moer	21	80	Ruis	16761-0-0
	83	39	Vehnä	
Jacob Cornelis Matke	104	25,5	Ruis	14572,17,9
Sander Cornelisz	95	43	Ruis	12015-28-0
	16	0	Vehnä	
Ewout Barentse	14	26	Ruis	11664-0-9
	59	41	Vehnä	

Douws Tjaerts	156	0	Ruis	19126-21-9
	20	0	Vehnä	
Dirck Ryckertsz	87	12	Ruis	11875-7-9
	10	50	Vehnä	
Ente Reynerts	59	36	Ruis	19405-7-0
	26	34	Vehnä	
	14	18	Ohra	
Tecke Jarighs	23	60	Ruis	15463-7-14
	60	29	Vehnä	
	22	13	Ohra	
Foppe Symonsz	29	6	Ruis	12007-26-7
	29	8	Vehnä	
	11	13	Ohra	
Barent Symonsz	21	81	Ruis	8736-13-12
	20	64	Vehnä	
	11	15	Ohra	
Andries Symonsz	14	77	Ruis	7894-28-0
	29	63	Vehnä	
	14	29	Ohra	
Ewout Jacobsz Juyst	59	89	Ruis	24142-14-10
	42	63	Vehnä	
	9	85	Ohra	
Sybrant Dircks	31	48	Ruis	4578-9
Meynert Jaspertse	30	0	Ruis	4905-0-0
	3	0	Vehnä	
Jan Hillebrantse Roos	80	54	Ruis	11303-15-9
Vakuutuksien kulut				9219-0-0

Yhteensä riikintaalereina	321318 hopeataalerialia, 28 kuparitaalerialia, 8 äyriä
Yhteensä guldeneina	107106 guldenia, 5 stuiveria (vaihtosuhte 1/3)

Liite 2

Stralsundissa kaapattujen viljalaivojen korvauksia koskeva velkakirja vuodelta 1685.

Generale Balance over het geen, wegens de Straelbantsche Graanschijft, tot somme van 502 325 R^d of 204 646 f. l. d. d. Capitael, door Spier Co. May's staets Comptoir ge. assigneert en uyt hoofde van dien betocht geworden is. Anno 1683 is geassigneert. Schermand:

op	Stockholm	20000,-	
	Gottenburgh	20000,-	
	Riga	20000,-	60000,-
1684.			
op	Stockholm	15000,-	
	Gottenburgh	10000,-	
	Riga	20000,-	45000,-
en A. 1685.			
op	Stockholm	5057.52	
	Gottenburgh	16106.33	
	Barckondt	1600,-	
	Helsingfors	1068.25	
	Åbo	6834,-	
	Riga	2263,-	
	Keval	11254.53	49823,-
Op't bovenstaandes geassigneert de 31 ontfangen A. 1683.			5154023,-
binnen	Stockholm	20000,-	
	Gottenburgh	14406,-	
	Riga	11068.23	
1684.			
binnen	Stockholm	15000,-	
	Gottenburgh	10000,-	
	Riga	10339.55	35639.55
1685.			
binnen	Stockholm	4057.52	
	Barckondt	1600.25	
	Gottenburgh	3000,-	
	Åbo	3850,-	
	Helsingfors	1068.25	
	Riga, in juni lasttitleden de rest van d'assigne. A. 1683, 8934.3		
	en, als in de lasttitleden van 17 October gestelt, op d'assigneert van det lopende jaer	2263,-	
Resteert te betalen. 1683			435671.29
in Gottenburgh			136563.3
1684.			
tot Riga			5514,-
			2680.17
1685.			
Stockholm			1000,-
Åbo			2924,-
Keval			11914.13
Gottenburgh			7100.31
de det lopende jaer te betalen restanten bedragen			30359.29
			154023,-

Gegeven binnen Stockholm den 3. Novem. 1685. St. v.

Kuva: Henri Hannula, Riksarkivet, Tukholma (V Holländska beskickingsars memorial och noter 1616-1806 Kansio 1026 "Memorial och noter 1676-1717").

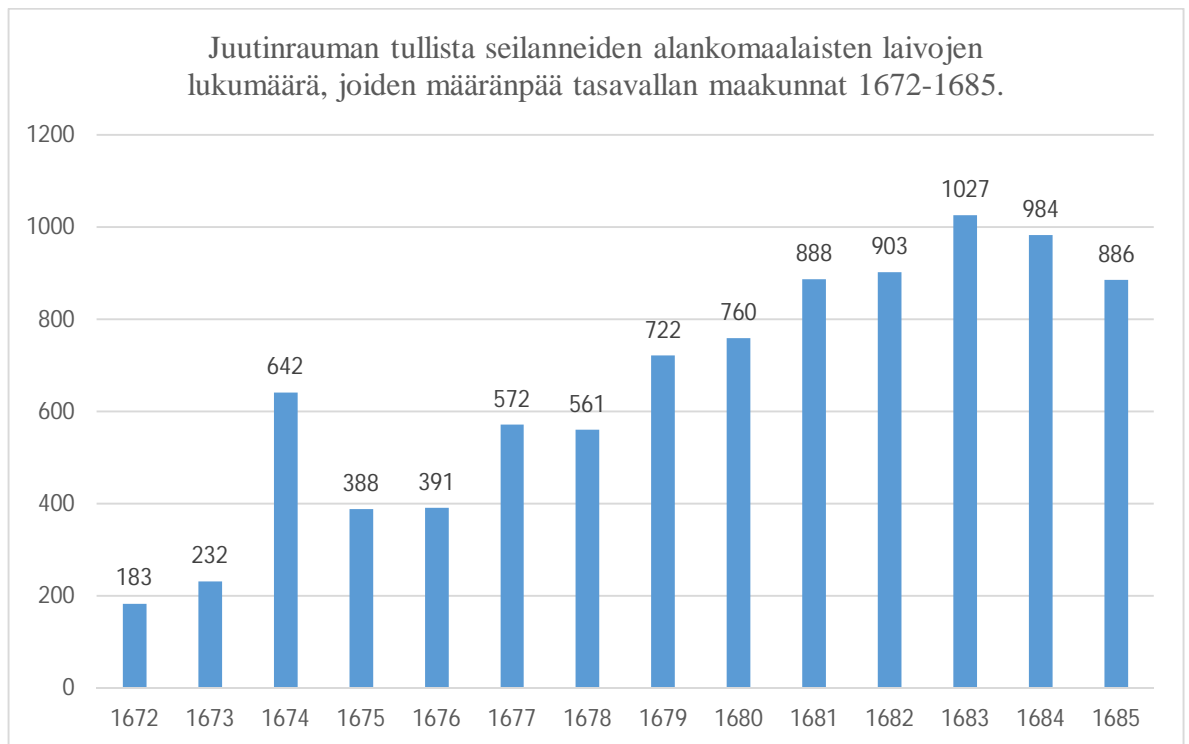
Liite 3

Arvid Karlsteenin Kaarle XI:n käskystä vuonna 1677 lyömä mitali Christiaan Constantijn Rumpfin toiminnasta maiden taloussuhteiden kehittäjänä.

Kuva: Teylers Museum (<http://www.teylersmuseum.nl>), julkaistu museon luvalla.

Liite 3

Lähde: Bang, Nina Ellinger & Korst, Knud toim.: Tabeller over skibsfart og varetransport gennem Øresund 1661-1783 og gennem storebaelt 1701-1748. Kööpenhamina: 1930-1939. s. 128-133.